

ZPRÁVA

Zpráva o plnění Doporučení CM/Rec(2010)5 Výboru ministrů členským státům ohledně boje proti diskriminaci na základě sexuální orientace a genderové identity Českou republikou.

ILGA EUROPE
Equality for lesbian, gay, bisexual, trans and intersex people in Europe

Government of the Netherlands

Platforma pro rovnoprávnost, uznání a diverzitu
PROUD

Platforma pro rovnoprávnost, uznání a diverzitu (PROUD)

Tato publikace byla podpořena Fondem pro dokumentaci porušování lidských práv organizace ILGA-Europe v rámci projektu „Implementace Doporučení Rady Evropy o právech LGBT osob“. Projekt je finančně podpořen Odborem pro podporu genderové a LGBT emancipace Ministerstva pro vzdělávání, kulturu a vědu Nizozemského království.

Názory obsažené v dokumentu nezbytně neodrážejí názory organizace ILGA-Europe nebo nizozemské vlády.

© Platforma pro rovnoprávnost, uznání a diverzitu (PROUD), Praha, Česká republika, 2013

OBSAH

I. / ÚVOD 4

II. / DOPORUČENÍ VLÁDĚ ČESKÉ REPUBLIKY K PŘIJETÍ OPATŘENÍ SMĚŘUJÍCÍCH K NAPLŇOVÁNÍ DOPORUČENÍ 5

III. / ÚVODNÍ POZNÁMKY 6

i. Pozadí 6
ii. Účel této zprávy 7
iii. Metodologie 7

IV. / SOUHRNNÁ ZPRÁVA 8
Krátké shrnutí zjištění 8
i. Právo na život, bezpečí a ochranu před násilím 10
A) Zločiny z nenávisti 10
B) Nenávistné projevy 11
ii. Právo sdružovací 12
iii. Svoboda projevu a právo shromažďovací 13
iv. Právo na soukromý a rodinný život 14
v. Trans lidé 16
vi. Zaměstnání 19
vii. Vzdělávání 21
viii. Zdraví 23
ix. Bydlení 24
x. Sport 25
xi. Právo na azyl 25
xii. Národní lidskoprávní struktury 27

V. / PŘÍLOHY 29
Příloha i. Text Doporučení 29
Příloha ii. Definice 35
Příloha iii. Zpráva o plnění doporučení 39
I. Právo na život, bezpečí a ochranu před násilím 44
A. Zločiny z nenávisti 44
B. Nenávistné projevy 52
II. Svoboda sdružování 55
III. Svoboda projevu a mírumilovného shromažďování 58
IV. Právo na respektování soukromého a rodinného života 64
V. Zaměstnání 78
VI. Vzdělání 85
VII. Zdraví 91
VIII. Bydlení 97
IX. Sport 100
X. Právo na azyl 104
XI. Národní struktury lidských práv 107

I. / ÚVOD

Přijetí Doporučení CM/Rec(2010)5 Výboru ministrů členským státům ohledně boje proti diskriminaci na základě sexuální orientace a genderové identity zůstalo v České republice ze strany odpovědných státních subjektů téměř bez povšimnutí. České státní orgány, včetně Veřejného ochránce práv, dosud neučinily žádné konkrétní kroky, ať již legislativní či nelegislativní povahy, které by směřovaly k naplňování samotného doporučení. LGBT lidé, jejich postavení a práva jsou zcela na okraji zájmu odpovědných státních orgánů.

Česká republika se nachází ve schizofrenní situaci. Existencí registrovaného partnerství se řadí k těm nemnoha „exkluzivním" zemím světa, které respektují svazky osob stejného pohlaví a prostřednictvím práva jim takto přiznávají společenské uznání a konkrétní práva a povinnosti. Nicméně současný institut registrovaného partnerství představuje spíše symbolický akt; jeho právní důsledky jsou ve srovnání s manželstvím minimální. Navíc od roku 2006, kdy bylo registrované partnerství schváleno, nebyly přijaty žádné změny, které by postavení stejnopohlavních partnerů posilovaly.

V oblasti rodičovství pak Česká republika rodiny s rodiči stejného pohlaví zcela otevřeně znevýhodňuje, přičemž v absurdní snaze bránit tzv. „tradiční" rodinu, neváhají státní orgány přijímat právní předpisy a vydávat rozhodnutí, která stejnopohlavní rodinu otevřeně poškozují a jsou zcela jednoznačně v rozporu s nejlepším zájmem dítěte. Právě u stejnopohlavního rodičovství dochází k projevům otevřené homofobie, kdy i lidé otevřeně podporující svazky osob stejného pohlaví se neobávají veřejně hovořit o stejnopohlavních rodinách jako o něčem nesprávném a nepřirozeném.

Česká republika v souladu s doporučením zcela respektuje práva LGBT osob na svobodu sdružování, shromažďování či na svobodu projevu. Jelikož se Česká republika považuje za demokratickou společnost (a právě svobodný výkon těchto práv představuje základní pilíř demokracie), nemůže být respektování doporučení v této oblasti hodnoceno jako něco mimořádného, směřujícího k aktivní podpoře LGBT lidí.

Přijetím antidiskriminačního zákona v roce 2009 byla zakázána diskriminace z důvodu sexuální orientace a pohlavní identifikace v celé řadě oblastí, jako je přístup k zaměstnání, vzdělávání, zdravotní péči, službám či bydlení. Prosazování rovného zacházení v každodenním životě lze však označit za více než problematické. Státní orgány na centrální ani regionální úrovni nepřijímají v uvedených oblastech žádná opatření, která by respektovala specifika LGBT osob a zajistila jim kromě nediskriminačního zacházení také respekt k jejich lidské důstojnosti.

České trestní právo naštěstí už desítky let nezná trestný čin homosexuálního pohlavního styku, ani nečiní rozdíl ve stanovení rozdílných věkových hranic u souhlasného heterosexuálního/homosexuálního pohlavního styku. Na druhou stranu současné trestní právo v podstatě ignoruje LGBT osoby jako oběti nenávistných trestných činů, když sexuální orientaci oběti výslovně nepovažuje za přitěžující okolnost a je nezbytné útok motivovaný nenávistí k LGBT lidem podřazovat pod „jinou podobnou nenávist". Je s podivem, že ačkoli v zemích západní Evropy (o zemích na východ od nás nemluvě) ročně dochází ke stovkám či tisícům útoků motivovaných sexuální orientací či pohlavní identitou oběti, české statistiky takové údaje vůbec neevidují. Zejména v souvislosti s konáním některých LGBT událostí se objevují i ponižující a nenávistné projevy namířené vůči sexuálním menšinám. Z řad politiků či osob zastávajících veřejné funkce se však najde jen minimum osob, které by takovéto útoky odsoudily.

Jako za velmi složité lze označit i postavení trans osob, které jsou vystaveny diskriminaci v mnoha oblastech života. Lze kladně ocenit to, že v České republice mají transsexuální lidé přístup k léčbě,

včetně možnosti operativní změny pohlaví, hrazené z veřejného zdravotního pojištění, a následnému umožnění změny všech relevantních dokumentů. Avšak lidem, kteří operativní znemožnění reprodukční funkce podstoupit nemohou nebo nechtějí, je cesta ke změně dokumentů uzavřena.

Postavení LGBT menšiny v České republice je plné rozporů. Zatímco v některých otázkách patří Česká republika k premiantům, v jiných zcela propadá.

II. / DOPORUČENÍ VLÁDĚ ČESKÉ REPUBLIKY K PŘIJETÍ OPATŘENÍ SMĚŘUJÍCÍCH K NAPLŇOVÁNÍ DOPORUČENÍ

Doporučení legislativní povahy:

1) Změnit zákon o registrovaném partnerství (zákon č. 115/2006 Sb.) tak, že:
   – bude zrušeno ustanovení §13 odst. 2 zákona, které zakazuje registrované osobě si osvojit dítě,
   – podmínka českého státního občanství alespoň jednoho z partnerů pro uzavření partnerství bude nahrazena např. podmínkou trvalého pobytu alespoň jednoho z partnerů v České republice.

2) Upravit občanský zákoník (zákon č. 89/2012 Sb.) tak, aby bylo umožněno registrovanému partnerovi/partnerce osvojit si dítě partnera nebo partnerky („second parent adoption“).

3) Do občanského zákoníku (zákon č. 89/2012 Sb.) systémově začlenit registrované partnerství.

4) Změna ustanovení § 63 zákona o mezinárodním právu soukromém (zákon č. 91/2012 Sb.) tak, aby Česká republika uznávala osvojení dítěte partnera či partnerky nebo společné osvojení dítěte partnery, ke kterému dojde v zahraničí, v případě, že jeden z rodičů nebo oba jsou českými státními občany.

5) Stanovit výslovně v rámci trestního zákona (zákon č. 40/2009 Sb.), že motiv nenávisti z důvodu sexuální orientace nebo genderové identity bude přitěžující okolností při ukládání trestů za trestné činy motivované nenávistí.

6) Vzdělávat a podporovat vzdělávání příslušníků Policie ČR, pokud jde o LGBT menšinu, zejména v oblasti násilí z nenávisti motivovaného odlišnou sexuální orientací nebo genderovou identitou oběti.

7) Změna příslušných právních předpisů tak, aby bylo možné administrativně změnit pohlaví jedince bez splnění podmínky sterilizace nebo provedení jiného chirurgického zákroku, a aby bylo odstraněno automatické ukončení manželství nebo registrovaného partnerství.

8) Navrhnout genderově neutrální rodné číslo tak, aby bylo zajištěno, že transsexuální lidé nebudou diskriminováni na základě svojí pohlavní identity, a že jejich pohlavní identita nebude nechtěně zveřejněna.

9) Přijmout specifickou právní úpravu, která jasně definuje pravidla pro změnu všech dokumentů souvisejících se zaměstnáním transsexuálních osob.

10) Změnit vyhlášku o zdravotní způsobilosti k vojenské činné službě (vyhláška č. 103/2005 Sb.) tak, aby byla diagnóza F 64.0 (porucha pohlavní identity) odstraněna jako důvod vylučující transsexuální osoby z aktivní vojenské služby.

11) Změnit zákon o specifických zdravotních službách (zákon č. 373/2011 Sb.) tak, aby jakákoli žena, tedy i žena bez partnera mohla využít službu asistované reprodukce.

12) Upravit kategorie rizikových faktorů a rizikového chování v souvislosti s darováním krve tak, aby nedocházelo k diskriminaci na základě sexuální orientace.

13) Začlenit témata spojená s lesbickou, gay, bisexuální a transsexuální menšinou do vzdělávacích programů na všech stupních a ve všech oblastech vzdělávání.

14) Podporovat další vzdělávání učitelů, školních psychologů a dalších expertů ve vzdělávání tak, aby mohli účinně bojovat s homofobní a transfobní šikanou, a poskytovat potřebnou podporu LGBT dětem a mladým lidem.

15) Vyžadovat, aby inspektoráty práce měly detailní statistiky o porušování principu rovného zacházení, aby byly případy diskriminace na základě sexuální orientace a genderové identity efektivně monitorovány, vyžadovat po inspektorátech práce, aby osoby, které si stěžovaly, informovaly o výsledcích jejich vyšetřování.

16) Vzdělávat a podporovat vzdělávání sociálních pracovníků, aby při provádění sociálních činností byli citliví ke specifickým otázkám týkajícím se LGBT lidí, např. při řešení problémů spojených se stejnopohlavním rodičovstvím, zranitelností seniorů, bezdomovectvím apod.

17) Vzdělávat a podporovat vzdělávání zaměstnanců ve zdravotnictví, zejména lékařů a sester, aby se zvýšilo jejich povědomí o specifických potřebách LGBT osob.

18) Podpořit prostřednictvím dotačních programů vytvoření komunitního centra pro LGBT lidi.

19) Podporovat prostřednictvím dotačních programů aktivity, jejichž cílem je bojovat proti homofobii a transfobii ve sportu.

III. / ÚVODNÍ POZNÁMKY

i. Pozadí

Dne 31. března 2010 Výbor Ministrů Rady Evropy přijal Doporučení členským státům „o opatřeních k boji proti diskriminaci na základě sexuální orientace nebo genderové identity“.[1]

Jednalo se o historický okamžik. Doporučení je, jak generální tajemník Rady Evropy Thorburn Jagland konstatoval, prvním mezinárodním právním nástrojem zabývajícím se bojem proti diskriminaci specificky na základě uvedených důvodů, které mimo jiné popsal jako „jedny z nejdlouhodobějších a nejvážnějších forem diskriminace“.

V širším pohledu, toto doporučení plní tři základní skutečnosti:

- zdůrazňuje klíčový princip, že lidská práva jsou univerzální a platí pro všechny osoby, tedy včetně LGBT osob;
- uznává existenci po celá staletí trvající diskriminace, se kterou se LGBT osoby setkávají, a to z důvodu svojí sexuální orientace nebo genderové identity;
- přiznává, že konkrétní opatření jsou nezbytná k zajištění lidských práv LGBT osob, a stanoví opatření, které mají přijmout vlády členských států.

[1] “Council of Europe to advance human rights for lesbian, gay, bisexual and transgender persons” https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=1607163&Site=DC&BackColorInternet=F5CA75&BackColorIntranet=F5CA75&BackColorLog ged=A9BACE

Doporučení bylo schváleno jednomyslně všemi 47 členskými státy Rady Evropy. Jedná se sice o Doporučení, které není právně závazné tak jako například úmluva, nicméně je postaveno na, a vychází ze stávajících mezinárodních a evropských lidskoprávních závazků členských zemích, které proto mají jednoznačnou povinnost jej naplňovat.

Doporučení má tři části. První: preambule, která stanoví důvody jeho přijetí, a klíčové principy, na kterých je postaveno; část druhá představuje operativní část Doporučení, která je velmi stručná, identifikující široká opatření, která mají být členskými státy přijata; třetí část pak představuje dodatek, který stanoví specifická opatření k zajištění ochrany proti porušování lidských práv v širokém spektru oblastí, včetně trestných činů z nenávisti, nenávistných projevů, svobody sdružování, projevu a shromažďování, práva na respektování soukromého a rodinného života, dále pak v oblasti zaměstnání, vzdělávání, zdravotnictví, bydlení, sportu, práva na azyl, a vícenásobné diskriminace. Tato část také obsahuje kapitolu o úloze národních lidskoprávních struktur.

Doporučení je provázeno důvodovou zprávou (Explanatory Memorandum), která dokládá mezinárodní lidskoprávní závazky a právní precedenty, z nichž vycházejí jednotlivá opatření v doporučení a v dodatku.

ii. Účel této zprávy

Účelem této zprávy je zhodnotit, jakého pokroku bylo dosaženo při naplňování Doporučení českými státními orgány, a upozornit na oblasti, kde je zapotřebí dalších opatření. Zmapování opatření, která již byla přijata, a těch, která přijata zcela nebyla, poskytne základní měřítko pro zhodnocení pokroku v naplňování Doporučení v příštích letech.

Zpráva má dvě hlavní cílové skupiny: Zaprvé, na národní úrovni, jsou cílovou skupinou političtí představitelé a úředníci, kteří jsou odpovědní za implementaci Doporučení. Za druhé, na úrovni mezinárodní, je to Výbor ministrů Rady Evropy, který rozhodl o přijetí Doporučení, a zároveň o tom, že v březnu 2013 bude proveden přezkum pokroku, kterého bylo při implementaci Doporučení dosaženo. Tato zpráva by měla přispět k plánovanému přezkumu.

iii. Metodologie

Zhodnocení plnění Doporučení je v této zprávě založeno na specifickém podrobném kontrolním seznamu otázek plynoucích z jednotlivých opatření stanovených Doporučením. Tento kontrolní seznam opatření je odvozen z textu Doporučení a jeho dodatku, a dále doplněný o detaily plynoucí z důvodové zprávy.

Uvedený kontrolní seznam a informace, které PROUD zpracoval s cílem posoudit pokrok při provádění jednotlivých opatření Doporučení, jsou obsaženy části V. Přílohy, bod iii. Zpráva o plnění doporučení.

Údaje použité k posouzení pokroku při provádění změn byly získány z několika zdrojů:

– Odpovědi ministerstev na dopisy PROUDu, které vybraným ministerstvům PROUD poslal s žádostí o odpovědi na kontrolní seznam otázek a s žádostí o komentář k naplňování jednotlivých doporučení.
– Informace z publikovaných zdrojů, jako například zpráva o České Republice, vydaná komisařem Rady Evropy pro lidská práva, „Diskriminace na základě sexuální orientace a pohlavní identity v Evropě“.

– Zprávy o stavu lidských práv v České republice v roce 2007, 2008, 2009 a 2010 publikované Úřadem Vlády ČR.
– Analýza situace lesbické, gay, bisexuální a transgender menšiny v České Republice vydané ministryní pro lidská práva a národnostní menšiny.
– Výzkumy a podklady sestavené PROUDem a jinými nevládními organizacemi (In Iustitia, Český helsinský výbor, SIMI, OPU, eLnadruhou, Mezipatra, Prague Pride, Charlie).

IV. / SOUHRNNÁ ZPRÁVA

Krátké shrnutí zjištění

Českou republiku lze považovat za zemi, kde se gayům, lesbám, bisexuálním a trans lidem žije relativně dobře. Je to jedna z mála postkomunistických zemí, kde mohou gayové a lesby vstupovat do registrovaného partnerství; česká společnost je vůči sexuálním menšinám podle výzkumů veřejného mínění, ale i reálně poměrně tolerantní. Nicméně tuto toleranci můžeme označit jako podmínečnou toleranci, kde často chybí reálný respekt a uznání v každodenní interakci. To má za následek implicitní podporu heteronormativity a toleranci k heterosexistickým projevům, která zpravidla nabývají subtilnějších podob. Stále existuje mnoho LGBT osob, které svou odlišnou sexuální orientaci skrývají, neboť se obávají odmítavé reakce nejen ve svém okolí, ale i ze strany svých rodin. Sexuální orientace, přesněji řečeno homosexuální orientace, je považována za ryze soukromou věc, není-li prezentována veřejně, pak je tolerována. Avšak volba partnera, ať již stejného nebo opačného pohlaví, není jen soukromou záležitostí každého jednotlivce; partner či partnerka automaticky vstupují nejen do rodinných, ale i širších sociálních vztahů a do veřejného prostoru ve svém okolí. Z obavy z negativních reakcí mnoho LGBT osob stále raději volí strategie, jako je např. stěhování do velkých měst příp. ciziny, nebo žití dvojího života - heterosexuálního na veřejnosti či před svou rodinou a gay/lesbického v soukromí.

Svoboda sdružování i shromažďovaní jsou zaručeny všem, důkazem toho jsou i první dva ročníky festivalu tolerance Prague Pride konané v roce 2011 a 2012, které proběhly bez jakýchkoli větších incidentů. Na druhou stranu byly oba festivaly doprovázeny řadou nenávistných projevů útočících na sexuální menšiny, které získaly zájem médií. Ze strany odpovědných osob zastávajících veřejné funkce nezazněla téměř žádná kritika homofobních projevů, naopak byly to právě tyto osoby, které některé kontroverzní výroky samy šířily (např. komentář českého prezidenta, který použil termín „homosexualismus“ a označil jej za nebezpečnou ideologii).

Existují poznatky, že se LGBT lidé stávají také oběťmi nenávistných útoků. V oficiálních statistikách však nenávistné útoky vůči sexuálním menšinám nefigurují. Trestní zákoník výslovně nezmiňuje homofobní či transfobní motivaci trestného činu jako přitěžující okolnost, jako např. nenávist rasovou nebo etnickou; a představuje pouze tzv. „jinou zvlášť zavrženíhodnou pohnutku“ nebo „jinou podobnou nenávist“. Orgány činné v trestním řízení tedy homofobní trestné činy samostatně neevidují, jejich povědomí o homofobní kriminalitě je nízké a v důsledku toho není trestná činnost motivovaná sexuální orientací nebo genderovou identitou vnímána jako problém.

Právní předpisy nečiní rozdílu mezi neformálním soužitím dvou osob stejného a opačného pohlaví. Situace se však zásadně mění v případě rozhodnutí pro formální vztah, neboť právní důsledky vstupu do manželství a vstupu do registrovaného partnerství jsou značně odlišné, např. uzavřením registrovaného partnerství nevznikne mezi partnery společné jmění, pro registrovanou osobu platí absolutní zákaz osvojení dítěte, nedochází k automatickému vzniku společnému nájmu bytu atd. a registrované partnerství není považováno za rodinný stav (jako manželství, rozvedení, ovdovění, svobodný stav), ale jako stav „jiný“.

Poslední oblastí, kde se projevuje homofobie české společnosti značně otevřeně, jsou LGBT rodiny a rodičovství. Poměrně velká část veřejnosti, včetně veřejnosti odborné, stále odmítá uznat svazky stejnopohlavních osob za rodinu. Dokladem toho je i nový občanský zákoník, jehož ambicí bylo stát se kodifikací veškerého soukromého práva. Ten navzdory vší právní logice neupravuje registrované partnerství právě s odůvodněním, že je nepřijatelné, aby se registrované partnerství stalo součástí rodinného práva. Otázka LGB rodičovství je ve společenském diskursu redukována na to, zda gayové a lesby pouze s ohledem na svou sexuální orientaci mohou být dobrými rodiči a jestli by měli mít tedy možnost adoptovat děti. Průzkumy veřejného mínění ukazují, že stále méně než polovina lidí podporuje osvojení dítěte LGB lidmi; podpora osvojení však stále stoupá. Nicméně rodiny, kde oba rodiče mají stejné pohlaví, žijí i v České republice a podle odhadů v těchto rodinách u nás vyrůstají i tisíce dětí. Nejen většina společnosti, ale ani právo tyto rodiny neuznává, a děti, které v těchto rodinách vyrůstají, mají z hlediska práva pouze jednoho rodiče. České právo tím, že za rodiče neuznává dvě osoby stejného pohlaví, neznevýhodňuje jen stejnopohlavní rodiče, ale především poškozuje nejlepší zájem dítěte tím, že odmítá uznat právo dítěte na rodinný život a zajistit mu bezpečí a ochranu, která mu může být poskytnuta dvěma rodiči.

Česká republika byla jednou z posledních zemí EU, která implementovala své závazky týkající se antidiskriminační legislativy, což odráželo nedostatek vůle k přijetí antidiskriminačních opatření, jak ze strany politiků, tak ze strany široké veřejnosti. Obecně lze říci, že kroky činěné úřady k dosažení nediskriminačního přístupu a rovnosti dostatečně nezohledňují specifické postavení LGBT osob v situacích, kdy by byl specifický přístup žádoucí. Jako příklad lze uvést osamělé LGBT seniory, mladé lidi procházející coming outem a oběti násilí z nenávisti. Pracovníci různých profesí, např. příslušníci policie, lékaři a další zdravotnické profese, sociální pracovníci a učitelé nejsou v tom ohledu nijak vzděláváni a rozličné vzdělávací programy na LGBT osoby nijak specificky nepamatují. Veřejné instituce se obvykle uchylují k obecným prohlášením o rovném přístupu ke všem a o ochraně lidských práv.

DOPORUČENÍ

Operativní text doporučení obsahuje čtyři hlavní úkoly: přezkoumat již existující opatření pro potírání diskriminace na základě sexuální orientace a genderové identity, přijetí účinných opatření k zamezení této diskriminace, zajištění přístupu k právním prostředkům nápravy pro oběti a zajištění překladu doporučení a jeho rozšíření nejúčinnějším možným způsobem směrem k veřejnosti. Tento text také vyžaduje, aby se členské státy řídily principy a opatřeními, které jsou obsaženy v příloze doporučení.

Obecně lze říci, že přezkoumání existujících opatření pro potírání diskriminace na základě sexuální orientace a genderové identity neproběhlo. Byla přijata komplexní antidiskriminační legislativa, která obsahuje jak sexuální orientaci, tak genderovou identitu, avšak nebyla vytvořena žádná strategie pro dlouhodobé vzdělávání a informování veřejnosti. Doporučení sice bylo přeloženo, avšak nebylo šířeno na veřejnost.

Zdá se, že české úřady nevěnovaly doporučení příliš velkou pozornost, kromě toho, že jej přeložily (ačkoliv ale nezajistily překlady doprovodného důvodového textu). Doporučení bylo projednáno Výborem pro sexuální menšiny Rady vlády pro lidská práva, avšak toto projednání patrně nevedlo k žádným dalším krokům. Lze tedy konstatovat, že pokud byla v České republice přijata opatření, která souvisí s doporučením, většinou časově předcházejí datu vydání doporučení.

Jedním z nejdůležitějších opatření je přijetí antidiskriminačního zákona, který zakazuje diskriminaci na základě sexuální orientace a genderové identity v zaměstnání, sociální ochraně, zdravotní péči, sociálním zabezpečení, vzdělání a přístupu a poskytování zboží a služeb dostupných veřejnosti, včetně bydlení. Tento zákon by měl teoreticky zajistit účinné prostředky nápravy pro oběti diskriminační-

ho jednání prostřednictvím správních a soudních řízení. Tato řízení jsou nicméně veřejnosti málo známá, zdlouhavá a potencionálně nákladná, navíc nezajistí obětem příliš vysoké odškodnění. Pro LGBT osoby, které se staly obětí diskriminace, navíc tato řízení obsahují riziko publicity a v případě zaměstnání také vytvoření špatné pověsti v budoucích zaměstnáních. Proto není až tak překvapující, že autoři této zprávy vědí pouze o jednom soudním případě diskriminace na základě sexuální orientace v zaměstnání a nevědí o žádném případě týkajícím se genderové identity.

Pokud jde o ostatní opatření požadovaná doporučením:

– Legislativní a nelegislativní opatření nebyla zkoumána z hlediska, zda obsahují přímou nebo nepřímou diskriminaci na základě sexuální orientace nebo genderové identity.
– Nebyla přijata žádná komplexní strategie, ani dlouhodobé vzdělávací programy či strategie pro informování veřejnosti, zaměřené na potírání diskriminace a podjatosti.
– Doporučení bylo přeloženo, avšak důvodová zpráva k němu nikoliv. Navíc nebyly patrně podniknuty žádné kroky pro rozšíření doporučení na veřejnosti, doporučení nebylo ani zveřejněno na webových stránkách žádné instituce zodpovědné za jeho plnění.

i. Právo na život, bezpečí a ochranu před násilím

A. Zločiny z nenávisti (hate crimes) a jiné nenávistně motivované trestné činy

Klíčová doporučení v oddíle I.A přílohy Doporučení zahrnují vzdělávání příslušníků policie, soudců, státních zástupců a příslušníků vězeňské služby, zavedení nezávislé procedury vyšetřování nenávistných trestných činů spáchaných vězeňským personálem, a přijetí rámce opatření k boji proti zločinům z nenávisti a proti nenávistí motivovaným incidentům na základě sexuální orientace nebo genderové identity, včetně přijetí právních předpisů stanovících trestnost zločinů z nenávisti. Členské státy jsou rovněž povinny sbírat a analyzovat údaje o prevalenci a povaze diskriminace v této oblasti.

V ČR neexistuje právní úprava výslovně zakotvující trestnost nenávistných trestných činů motivovaných homofobií a transfobií; vzdělávání příslušníků policie, soudců, státních zástupců a příslušníků vězeňské služby se nezabývá specifickým postavením LGBT osob, a trestné činy motivované homofobií a transfobií nejsou statisticky sledovány.

Násilí z nenávisti představuje jednu z nejhorších forem násilí, neboť útočí na samotnou podstatu lidské bytosti. Útok motivovaný nenávistí vůči určité menšině navíc obvykle vyvolá obavy a strach u dalších příslušníků dané menšiny. K nenávistným útokům namířeným proti gayům, lesbám bisexuálním a transsexuálním lidem dochází i v zemích, kde tato menšina dosáhla plného zrovnoprávnění. Nenávistné útoky vůči LGBT osobám byly zaznamenány i v České republice, avšak rozsah tohoto násilí není přesně znám. Navíc násilí z nenávisti a nenávistné projevy vůči LGBT lidem nejsou státními orgány v České republice dlouhodobě vnímány jako problém. Průzkum, který na konci roku 2008 provedla Olga Pechová, nicméně ukazuje něco jiného.[2] Ze 497 LGBT lidí, kteří se zúčastnili průzkumu, uvedlo zkušenost s fyzickým napadením z důvodu sexuální orientace 55 lidí (11 % respondentů), z toho 43 mužů (14 %) a 12 žen (7 %). Muži byli tedy obětí napadení zhruba dvakrát častěji než ženy a útoky na ně také častěji byly závažnějšího charakteru. Oficiální statistiky týkající se útoků motivovaných homofobní a transfobní nenávistí však v České republice neexistují. Bariéra přitom není v právních předpisech, ale v neochotě orgánů činných v trestním řízení data statisticky sbírat. Rozsah násilí z nenávisti motivovaný sexuální orientací či genderovou identitou oběti tak lze v České republice jen velmi obtížně odhadovat.

[2] Pechová, O. (2009) „Diskriminace na základě sexuální orientace", Elektronický časopis Psychologie, ročník 3, číslo 3, str. 1, dostupné na: http://e-psycholog.eu/pdf/pechova.pdf (navštíveno 2. 8. 2012).

Podle českého trestního zákoníku soud jako k přitěžující okolnosti přihlédne zejména k tomu, že pachatel „spáchal trestný čin ze ziskuchtivosti, z pomsty, z národnostní, rasové, etnické, náboženské, třídní či jiné podobné nenávisti nebo z jiné zvlášť zavrženíhodné pohnutky."[3] Trestní zákoník tak výslovně nepovažuje homofobní ani transfobní nenávistnou motivaci pachatele trestného činu za přitěžující okolnost, jako je tomu např. u nenávisti rasové, etnické nebo náboženské. Homofobní nebo transfobní nenávist pachatele by byla považována za přitěžující okolnost pouze tehdy, pokud by byla zahrnuta pod jinou podobnou nenávist nebo „jinou zvlášť zavrženíhodnou pohnutku". Dosud neexistuje relevantní judikatura, lze tak pouze předpokládat, že homofobní nebo transfobní nenávistná motivace pachatele vůči oběti trestného činu by byla soudem považována za přitěžující okolnost.

U řady trestných činů, např. vraždy, těžkého ublížení na zdraví, ublížení na zdraví, mučení nebo jiného nelidského zacházení, zbavení osobní svobody, omezování osobní svobody, poškození cizí věci, bude pachateli uložen trest ve vyšší trestní sazbě, je-li čin motivován skutečnou nebo domnělou příslušností k určité rase, etnické skupině, národnosti, politickému přesvědčení, vyznání nebo proto, že je oběť skutečně nebo domněle bez vyznání. Nicméně bude-li takový trestný čin motivován sexuální orientací nebo genderovou identitou oběti, bude pachateli trest uložen pouze v základní trestní sazbě, neboť v takovém případě se nebude jednat o kvalifikovanou skutkovou podstatu trestného činu. Pouze v případě trestného činu vraždy nebo těžkého ublížení na zdraví, by byl pachatel odsouzen k vyššímu trestu, pokud by homofobní či transfobní motiv byl považován za zvlášť zavrženíhodnou pohnutku.[4]

LGBT lidé, kteří se stanou obětí nenávistných trestných činů pro svoji sexuální orientaci či genderovou identitu, útok většinou příslušným orgánům nenahlásí. Příčiny lze spatřovat jednak v obavách z homofobních či transfobních reakcí ze strany samotných policistů a jednak v riziku tzv. nuceného coming outu při oznámení útoku motivovaného nenávistí. Vzdělávání příslušníků Policie ČR se specifickému postavení obětí trestných činů motivovaných homofobní nebo transfobní nenávistí věnuje nedostatečně.

Velmi obtížné je postavení vězněných transsexuálních a transgender lidí; ochrana jejich práv není nijak specificky ošetřena. Právní řád ani interní předpisy nestanoví žádné specifické prostředky týkající se zacházení s transsexuálními a transgender lidmi ve věznicích a jejich umísťování. Vězeňská služba je povinna umístit vězně do mužské nebo ženské věznice podle pohlaví, uvedeného v občanském průkazu.

B. Nenávistné projevy (hate speech)

Oddíl I.B přílohy Doporučení vyžaduje přijetí opatření k boji proti nenávistným projevům na základě sexuální orientace nebo genderové identity, včetně přijetí právních předpisů trestajících takové nenávistné projevy, podporu dobré praxe v rámci médií a poskytovatelů internetových služeb, veřejné odsouzení takových projevů vládními představiteli, přijetí pokynů pro vládní úředníky, aby se zdržovali takových projevů a podporu dodržování lidských práv LGBT osob.

Obecně řečeno neexistují v České republice právní předpisy stanovící výslovně trestnost homofobních a transfobních nenávistných projevů; veřejné odsouzení takových projevů veřejnými činiteli je poměrně řídké a nebyly přijaty žádné pokyny pro vládní úředníky, aby se zdržovali takových projevů.

[3] § 42 písm. b) zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů.
[4] § 140 odst. 3 písm. j) a § 145 odst. 2 písm. h) trestního zákoníku.

Stejně jako nenávistné útoky, ani nenávistné projevy vůči LGBT lidem nejsou vnímány jako problém, přestože např. v souvislosti s konáním Prague Pride v letech 2011 a 2012 byla zaznamenána řada nenávistných projevů, a to i ze strany politiků. Nicméně veřejní činitelé nejsou povzbuzováni k podpoře tolerance a dodržování lidských práv leseb, gayů a bisexuálních a transsexuálních lidí.

Trestní právo postihuje podněcování k nenávisti vůči určitým vymezeným skupinám osob nebo obecně vůči „jiné skupině osob", ať se jedná o podněcování k nenávisti nebo k omezování jejich práv a svobod,[5] nebo o založení, podporu a propagaci hnutí směřujícího k potlačení práv a svobod člověka.[6] Ani tato ustanovení nehovoří explicitně o sexuální a transsexuální menšině. Neexistuje relevantní judikatura, lze tedy pouze předpokládat, že podněcování k nenávisti vůči LGBT menšině či podpora a propagace hnutí směřujícího k potlačení práv LGBT lidí by bylo považováno za trestné jejich podřazením pod „jinou skupinu osob".

ii. Právo sdružovací

Část II dodatku vyžaduje od členských států, aby přijaly náležitá opatření k zajištění toho, aby LGBT organizace měly možnost se veřejně registrovat a měly možnost svobodné činnosti, aby byly na partnerském základě zapojeny při tvorbě a implementaci veřejných politik majících vliv na LGBT osoby, aby měly rovný přístup k veřejným zdrojům vyčleněným pro nevládní organizace, jakož aby LGBT lidskoprávní organizace byly efektivně chráněny před nepřátelstvím a útoky.

V České republice se LGBT organizace mohou veřejně registrovat a svobodně působit. LGBT organizace jsou však jen výjimečně efektivně konzultovány při vytváření veřejných politik, které mají vliv na LGBT osoby.

Sdružovací právo je jedním ze základních práv chráněných ústavním pořádkem České republiky. V České republice nepředstavuje sdružování LGBT osob či osob, které se hodlají sdružovat za účelem hájení zájmů LGBT osob, žádný problém. Existují relativně přehledná a jednoduchá pravidla pro sdružování občanů a nejsou kladeny ani žádné překážky diskriminačního charakteru, které by znemožňovaly, bránily či jen ztěžovaly registraci a fungování občanských sdružení LGBT osob.

Za nedostatek je možné považovat skutečnost, že LGBT organizace jsou jen zřídka efektivně zapojovány do konzultačního procesu při přijímání veřejných politik týkajících se LGBT osob. Prostředkem pro takové konzultace by mohl být Výbor pro sexuální menšiny Rady vlády pro lidská práva, jehož členy jsou vedle zástupců ministerstev také experti a zástupci LGBT nevládních organizací. Současná vláda však nepovažuje nevládní organizace za důležitého partnera.

Situaci bezesporu nepřispívá ani přístup prezidenta republiky Václava Klause, jehož negativní postoj k občanské společnosti a nevládním organizacím je obecně znám. V posledních letech prezident Klaus hlasitě vystoupil proti prosazování práv LGBT osob, když tato snažení negativně označil jako „homosexualismus".

Bohužel nejsou v současné době z veřejných zdrojů poskytovány žádné významnější finanční prostředky na fungování či aktivity LGBT organizací. V rámci snah o zlepšení situace bude vhodné se snažit o intenzivnější komunikaci s orgány veřejné moci při utváření veřejných politik týkajících se LGBT osob, jakož i zintenzivnění snah o získání finančních prostředků z veřejných zdrojů.

[5] § 356 trestního zákoníku: „(1) Kdo veřejně podněcuje k nenávisti k některému národu, rase, etnickéskupině, náboženství, třídě nebo jiné skupině osob nebo k omezování práv a svobod jejich příslušníků, bude potrestán odnětím svobody až na dvě léta."
[6] § 403 odst. 2 trestního zákoníku.

Zlepšení situace, jak ve vztahu ke konzultacím ohledně vývoje politik, tak i financování, bude vyžadovat pozitivnější přístup vlády na celostátní, regionální i místní úrovni.

Považujeme za nezbytné, aby byly subjekty hájící práva LGBT osob postaveny na profesionálnějším a pevnějším základě. Důležitým prvním krokem by konkrétně mohlo být vytvoření komunitního centra, které by poskytovalo služby zranitelnějším skupinám, kupř. mladým lidem procházejícím coming outem, seniorům, obětem násilí z nenávisti. Vytvoření takového komunitního centra pro LGBT osoby je však nemožné bez podpory z veřejných zdrojů.

iii. Svoboda projevu a právo shromažďovací

Část IV přílohy Doporučení vyžaduje od členských států, aby zaručily svobodu projevu a právo pokojného shromažďování LGBT osob, zajistily svobodu shromažďování a předávání informací týkajících se sexuální orientace a genderové identity, podporovaly pluralitu a nediskriminaci v médiích a ochranu legálních shromáždění a aby podporovaly veřejné orgány v odsuzování jakéhokoliv narušování výkonu svobody slova a shromažďovacího práva LGBT osob.

V České republice jsou svoboda slova a právo shromažďovací vykonávány bez diskriminace a až na jeden incident byla ochrana shromáždění efektivní. Potřebným je důraznější odsouzení násilí proti pokojným shromážděním.

Svoboda slova a právo shromažďovací jsou chráněny ústavním pořádkem České republiky. Neexistují žádné právní předpisy, které by svobodu slova a shromažďovací právo omezovaly ve vztahu k LGBT osobám či LGBT tématům. Ani v praxi v této oblasti nedochází k diskriminačnímu uplatňování právních předpisů.

Problémy v praxi spíše představuje příliš široký výklad svobody slova a práva shromažďovacího ze strany odpůrců, a to ze strany konzervativců, náboženských fundamentalistů či pravicových radikálů (včetně neonacistů), kteří ve formě verbálních útoků vyjadřují svoji netoleranci, což v některých případech může být posuzováno jako podněcování k násilí. V roce 2008 došlo i k fyzickým útokům na účastníky LGBT pochodu hrdosti v Brně.

Bohužel se odpůrcům práv LGBT osob dostalo verbální a ideové podpory ze strany prezidenta republiky Václava Klause. V roce 2011 kritizoval prezident primátora Hlavního města Prahy a ambasády 13 zemí za podporu Prague Pride, jelikož jsou podle jeho mínění takové pochody demonstrací ideologie „homosexualismu", a zastal se svého vicekancléře Petra Hájka, který LGBT osoby označil za „devianty". Výroky prezidenta a dalších osob z jeho okolí, jakož i stejně smýšlejících osob vedly k demonstracím solidarity širokých vrstev společnosti na podporu obou ročníků Prague Pride.[7]

Pokud jde o zajišťování bezpečnosti účastníků shromáždění LGBT osob, je možné konstatovat, že po počátečním selhání policie (v Brně v roce 2008) je poskytována přiměřená a efektivní ochrana bez excesivního zasahování policie v bezprostřední blízkosti shromáždění. Zároveň nebyly zaznamenány žádné nepřátelské či neuctivé projevy příslušníků policie.

[7] Tzv. „gay pride parades" neboli „pochody gay hrdosti" souvisí se stonewallskými událostmi z roku1969. Konkrétně dne 28. června 1969 propukly v reakci na policejní razii v baru Stonewall Innv newyorské čtvrti Greenwich Village nepokoje LGBT osob. Stonewallské události jsou považovány za počátek moderního hnutí za práva LGBT osob, neboť se jednalo o první událost, kdy se významnější skupina LGBT osob bránila brutalitě ze strany policie. První gay pride na světě se konala 27. června 1970 v Chicagu, další v New Yorku hned o den později, tzn. v den výročí stonewallských událostí, a tentýž víkend následovaly ještě pochody gay pride v Los Angeles San Franciscu. Následně se začaly pochody hrdosti konat v jiných zemích. Pochody hrdosti obvykle mívají jak charakter karnevalový, tak i charakter demonstrací za práva LGBT osob.

Není nutné doporučovat žádné institucionální či právní změny ve vztahu k právu shromažďovacímu, ačkoli zkušenosti posledních let zdůraznily potřebu ustanovení řešících podněcování k násilí proti LGBT osobám.

Více veřejných činitelů by mělo podporovat respekt vůči LGBT osobám a jejich shromážděním a mělo by veřejně odsuzovat jakékoliv projevy netolerance.

iv. Právo na soukromý a rodinný život

Ustanovení části IV přílohy Doporučení se týkají kriminalizace stejnopohlavních sexuálních aktů, shromažďování osobních údajů a diskriminace v přístupu k právům párů a k rodičovství.

Obecně řečeno nejsou v České republice stejnopohlavní sexuální styky kriminalizovány a neexistují problémy týkající se sbírání osobních údajů. Existuje řada problémů v přístupu k právům párů a k rodičovství. Ačkoliv je registrované partnerství otevřené pro stejnopohlavní páry, práva, která zaručuje, jsou velmi omezená ve srovnání s právy heterosexuálních párů v manželství.

Sexuální styk osob stejného pohlaví není na území České republiky trestný od roku 1962. Tehdejší Československo bylo jednou z prvních zemí, která zrušila trestnost homosexuality. Od roku 1990 pak platí pro konsenzuální pohlavní styk osob stejného pohlaví stejný věk jako mezi osobami opačného pohlaví, tedy 15 let. Veškeré sexuální delikty jsou v České republice trestány stejně, bez ohledu na pohlaví a sexuální orientaci pachatele. Neexistují žádné trestné činy, které by mohly spáchat pouze LGBT osoby.

Pokud jde o stejnopohlavní vztahy, uznává české právo v některých dílčích otázkách neformální soužití bez jakéhokoliv rozdílu z důvodu pohlaví či sexuální orientace. Jedná se kupř. o otázky dědického práva, společného soužití v nájemním bytě či možnosti odmítnout svědčit v trestním řízení a odmítnout podat vysvětlení v řízení přestupkovém. České právo však v případech neformálního soužití osob neuznává přechod nájmu bytu v případě úmrtí nájemce ani nárok na vdovský/vdovecký důchod, a to bez ohledu na to, zda byli partneři stejného či opačného pohlaví.

Od roku 2006 je českému právu znám institut registrovaného partnerství a ČR se tak stala jednou z mála postkomunistických zemí, která již uznala svazky osob stejného pohlaví. Rozsah práv a povinností partnerů však dosud zůstává ve značném nepoměru oproti manželství, které je doposud vyhrazeno výlučně pro dvě osoby opačného pohlaví.[8] Za velmi závažné rozdíly oproti manželství lze označit skutečnosti, že neexistuje institut společného jmění partnerů, nemůže dojít k automatickému společnému nájmu bytu, neexistují daňová zvýhodnění, která mají manželé, neexistuje ani nárok na vdovský/vdovecký důchod a pro potřeby dědické a darovací daně jsou partneři zařazeni do méně výhodné skupiny než manželé.

Existují i další rozdíly. Zatímco do manželství je možné vstoupit před řadou matričních úřadů, před církvemi a náboženskými společnostmi, jakož i na velvyslanectvích České republiky, do registrovaného partnerství je možné vstoupit pouze před 14 matričními úřady. Na rozdíl od osob, které hodlají vstoupit do manželství, nemají osoby vstupující do registrovaného partnerství a jejich nejbližší příbuzní nárok na pracovní volno za účelem obřadu.

Jedním z nejvýraznějších rozdílů oproti manželství je skutečnost, že existence registrovaného partnerství představuje zákonnou překážku pro osvojení dítěte (a to jak pro osvojení individuální, spo-

[8] Zákon č. 115/2006 Sb., o registrovaném partnerství, ve znění pozdějších předpisů.

lečné, tak i pro osvojení dítěte partnera/partnerky), jakož i pro svěření dítěte dvěma osobám do většiny z existujících typů náhradní rodinné péče.[9] Zákaz osvojení obsažený v zákoně o registrovaném partnerství lze považovat za přímo diskriminační, neboť LGBT osoby mohou podle zákona individuálně osvojit dítě, žijí-li s partnerem či partnerkou v neformálním svazku, avšak vstoupí-li do registrovaného partnerství, jsou z možnosti osvojení ze zákona automaticky vyloučeny, aniž by se zkoumalo, zda by byly vhodnými rodiči. V souvislosti s transformací péče o ohrožené děti by mělo dojít i k přehodnocení přístupu ke stejnopohlavním párům jako případným náhradním rodičům. V současné době jsou tito lidé ze zákona jako náhradní rodiče (ať jako společní pěstouni nebo adoptivní rodiče) a priori vyloučeni, aniž by se zkoumalo to, zda by mohli být dobrými rodiči.

České právo neumožňuje stejnopohlavním párům nejen osvojení dítěte, které není příbuzným, ale ani osvojení dítěte partnera či partnerky. Ačkoli poměrně rychle přibývají děti narozené stejnopohlavním partnerům, české právo tuto skutečnost nijak nereflektuje. Dítě, které se narodí do rodiny, kde oba rodiče mají stejné pohlaví, má, alespoň z hlediska práva, rodiče pouze jednoho. Nebiologický rodič, tzv. sociální rodič, k dítěti nemá vůbec žádná práva, ačkoli má ze zákona povinnost se podílet na výchově. Tento právní stav poškozuje nejlepší zájem dítěte, neboť vede k celé řadě problémů, a to jak v každodenním životě rodiny, tak ve zlomových životních situacích, jakým může být rozchod rodičů nebo úmrtí jednoho z nich.

Česká republika neuznává ani osvojení dítěte stejnopohlavními partnery či manžely, ke kterým došlo v cizině, a to s odůvodněním, že společné osvojení stejnopohlavními páry „porušuje veřejný pořádek". Ani od účinnosti nového zákona o mezinárodním právu soukromém v roce 2014 se situace nezmění. Podle tohoto zákona bude Česká republika odmítat uznat cizí osvojení jak z důvodu existujícího „rozporu s veřejným pořádkem",[10] tak podle nového ustanovení též z toho důvodu, že osvojení nebude přípustné podle hmotněprávních ustanovení českého práva.[11] Odmítání České republiky uznat zahraniční osvojení, k němuž došlo v souladu s právem, v podstatě zbavuje dítě jeho právních rodičů a představuje vážné porušení zásady nejlepšího zájmu dítěte; dítě je tak v podstatě bez rodičů.

Jisté naděje na další změny v oblasti rodinného života byly vkládány do přípravy nového občanského zákoníku, který měl, alespoň dle vládních proklamací, představovat moderní kodex veškerého civilního práva pro potřeby 21. století. Očekávání se však nenaplnila. Pro konzervativní vládu bylo nemyslitelné, aby došlo k uznání stejnopohlavních párů jako rodiny. Úprava registrovaného partnerství byla proto vyloučena z nového občanského zákoníku a zůstala vyčleněna do samostatného právního předpisu. To je možné chápat jako proklamaci, že osoby vstupující do registrovaného partnerství jsou občany druhého řádu, neboť registrované partnerství netvoří rodinu, a proto je nepřijatelné, aby bylo součástí rodinného práva.

Oblast rodinného práva je jednou z oblastí, ve které jsou LGBT lidé znevýhodňováni nejvíce a které bude muset Česká republika v následujících letech věnovat největší pozornost. Mezi potřebná

[9] Tamtéž, § 13 odst. 2.

[10] § 36 zákona č. 97/1963 Sb., o mezinárodním právu soukromém a procesním, ve znění pozdějších předpisů, veřejný pořádek definuje jako zásady společenského a státního zřízení České republiky a jejího právního řádu, na nichž je nutno bez výhrady trvat. Nutno poznamenat, že veřejný pořádek není v průběhu dějin neměnným pojmem, naopak se bezpochyby proměňuje v závislosti na vývoji společnosti a státního zřízení. Dnes mezi tyto zásady patří demokratické zřízení, zásada právního státu a úcta k lidským právům.

[11] § 63 zákona č. 91/2012 Sb., o mezinárodním právu soukromém.

opatření patří osvěta ve společnosti, změna diskriminačních právních předpisů a vedení veřejné diskuze. Za zásadní lze považovat zajištění rovnosti práv poskytovaných v registrovaném partnerství a v manželství, a to zejména zapracováním úpravy registrovaného partnerství do nového občanského zákoníku, zavedení společného jmění partnerů, odstranění překážek pro osvojení dítěte partnerem/partnerkou biologického rodiče (tzv. second parent adoption), jakož i odstranění dalších diskriminačních překážek pro svěřování dětí do náhradní rodinné péče osobám žijícím v registrovaném partnerství, a to včetně osvojení.

v. Trans lidé

Ustanovení části IV přílohy Doporučení požadují, aby členské státy garantovaly úplné právní uznání změny pohlaví rychlým, transparentním a přístupným způsobem, odstranily všechny požadavky právního uznání, které jsou ponižující (včetně těch fyzické povahy), a zajistily, že transsexuální osoby mohou po dokončení změny pohlaví uzavírat sňatky. Ustanovení části VII vyžadují, aby členské státy zajistily, že transsexuální osoby budou mít efektivní přístup k náležitým službám pro změnu pohlaví, a že jakákoli rozhodnutí omezující náklady kryté ze zdravotního pojištění budou zákonná, objektivní a proporcionální.

Obecně řečeno úplná právní změna pohlaví není možná rychlým, transparentním a snadno přístupným způsobem, některé podmínky pro právní uznání lze označit za ponižující (v neposlední řadě, operace a sterilizace). Jako pozitivní lze na druhou stranu označit, že transsexuální osoby mohou uzavřít sňatek, jakmile je změna pohlaví dokončena, mají přístup k náležitým službám pro změnu pohlaví, a náklady na většinu zákroků směřujících ke změně pohlaví jsou v současné době hrazeny z veřejného zdravotního pojištění, ačkoli existují obavy, aby stávající diskuse situaci nepříznivě nezměnila.

OBECNÉ INFORMACE O SITUACI TRANS OSOB V ČESKÉ REPUBLICE

Začátky operativní léčby změny pohlaví spadají zhruba do poloviny šedesátých let 20. století. Česká republika uznala specifické postavení transsexuálních osob již před rokem 1989 a již od šedesátých let 20. století bylo možné podstoupit operativní změnu pohlaví stejně jako provést změnu relevantních dokladů. Možnost operativní změny pohlaví byla upravena zákonem o péči o zdraví lidu, a to velice stručně. Lékařský zásah byl proveden na žádost osoby a po schválení odbornou komisí, což dávalo velký prostor pro volnou úvahu této odborné komise.[12] V současné době upravují změnu pohlaví dva nové zákony. Jedná se o nový občanský zákoník (vstoupí v účinnost v roce 2014) a zákon o specifických zdravotních službách, který obsahuje speciální a poměrně detailní úpravu změny pohlaví. Přestože byl nový občanský zákoník přijat v roce 2012, nereflektuje současný vývoj v oblasti ochrany lidských práv trans osob.

V České republice nejsou dostupné žádné statistiky týkající se trans osob. Odborná literatura nicméně hovoří o tom, že v celkové populaci je transsexuální jedna osoba na 10 000 lidí. Znamená to, že v České republice je okolo jednoho tisíce transsexuálních osob.[13] Bylo by vhodné začít se sběrem statistických údajů týkajících se počtu transsexuálních osob, počtu provedených operací, životní situace trans osob apod.

Neexistuje také žádný výzkum či statistický dokument, který by se zabýval diskriminací trans osob v České republice. Z informací poskytnutých jednotlivými transsexuálními osobami je zřejmé, že se

[12] § 27a zákona č. 20/1966 Sb., o péči o zdraví lidu, ve znění pozdějších předpisů.
[13] Úřad vlády ČR (2007) Analýza situace lesbické, gay, bisexuální a transgender menšiny v ČR, str. 13–14, dostupné na: http://www.vlada.cz/assets/ppov/rlp/vybory/sexualni - mensiny/CZ_analyza_web.pdf (navštíveno 21. 8. 2012).

jedná o velice zranitelnou skupinu osob. Trans osoby jsou poměrně často oběťmi nenávistných trestných činů či diskriminace v každodenním životě, zejména v zaměstnání. Jsou také oběťmi necitlivého přístupu některých odborníků, například lékařů nebo sociálních pracovníků.

ZMĚNA POHLAVÍ

Proces operativní změny pohlaví je v České republice upraven zákonem o specifických zdravotních službách.[14] Tento zákon byl přijat v roce 2011 s účinností od 1. dubna 2012. Zákon o specifických zdravotních službách zakotvil do té doby užívanou praxi v případech změny pohlaví. Ke změně pohlaví je třeba, aby byla u transsexuální osoby (i) jednoznačně stanovena porucha sexuální identifikace, (ii) prokázána schopnost žít trvale jako osoba opačného pohlaví, (iii) prokázáno, že osoba neuzavřela manželství či registrované partnerství resp., že manželství či registrované partnerství zaniklo a je rovněž nutné (iv) kladné stanovisko odborné komise. Ke změně pohlaví potom dochází chirurgickým zákrokem při současném znemožnění reprodukční funkce osoby. Jako problematické se v tomto zákoně zejména jeví to, že stanovisko komise, ve které zasedá sedm osob (mimo jiné blíže nespecifikovaný pracovník ministerstva či právník) musí být přijato jednomyslně. Při pochybnosti byť jen jediného člena komise není tedy kladné stanovisko vydáno. Problematickým je rovněž požadavek na prokázání schopnosti žít trvale jako osoba opačného pohlaví (tzv. real life test), který se nejeví jako nutný v mnoha evropských státech, ve kterých jsou zajištěny vysoké standardy právního uznání transsexuálních osob.

Co se týče hrazení zákroků souvisejících se změnou pohlaví, ty jsou kryty z veřejného zdravotního pojištění. V současné době však v České republice probíhají změny v systému zdravotnictví, které mimo jiné zahrnují také diskuse o stanovení zákroků standardních a nadstandardních. Je proto velice důležité, aby se v budoucnu nestaly zdravotnické zákroky související se změnou pohlaví nadstandardem, hrazeným pacientem samotným. Je třeba mít na paměti, že trans osoby jsou ohroženy na pracovním trhu a často se nacházejí v obtížné sociální situaci, zejména v průběhu změny pohlaví. Zahrnutí operativní změny pohlaví na seznam nadstandardních zákroků by mohlo znamenat, že by se takové zákroky pro ně mohly stát dostupné jen s velkými obtížemi nebo vůbec.

Zákon o specifických zdravotních službách rovněž požaduje, aby osoba, která chce podstoupit operativní změnu pohlaví, prokázala zánik manželství či registrovaného partnerství. Nový občanský zákoník[15] jde v této otázce ještě dále a po jeho účinnosti od 1. ledna 2014 bude manželství či registrované partnerství zanikat při změně pohlaví automaticky. Jako nejkontroverznější část nového občanského zákoníku se však jeví to, že požaduje pro změnu pohlaví současné znemožnění reprodukční funkce transsexuální osoby. To ve svém důsledku znamená sterilizaci či kastraci takových osob. Osobám, které z jakéhokoliv důvodu nemohou nebo nechtějí splnit výše zmíněné požadavky, není změna pohlaví umožněna a nemají možnost získat nové osobní doklady a rodné číslo.

Po operaci, kterou byla znemožněna reprodukční schopnost, trans osoba obdrží nové rodné číslo, nové doklady, vysvědčení atd. na nové jméno. Domníváme se, že je důležité, aby vydávání nových dokladů proběhlo tak, aby nebyla osoba nucena opakovaně prokazovat svou identitu a fakt, že podstoupila změnu pohlaví. To by mohlo výrazně zvýšit riziko, že transsexuální osoba bude marginalizována a diskriminována v každodenním životě.

Dle zákona o evidenci obyvatel dojde k přidělení nového rodného čísla poté, kdy je vydáno potvrzení o absolvování operace vedoucí ke změně pohlaví.[16] Transsexuální osobě je přiděleno nové rodné

[14] §21–§23 zákona č. 373/2011 Sb., o specifických zdravotních službách, ve znění pozdějších předpisů.
[15] § 29 zákona č. 89/2012 Sb., Občanský zákoník.

číslo, neboť v České republice jsou rozlišována rodná čísla žen a rodná čísla mužů. V souvislosti se změnou rodného čísla následně dojde ke změně dokladů, zejména rodného listu či občanského průkazu. Poté je možné změnit další doklady, např. pas, řidičský průkaz, případně zápisy ve veřejných registrech, jako je katastr nemovitostí apod. Aby se zabránilo nutnosti přidělení nového rodného čísla transsexuální osobě po provedení chirurgického zákroku změny pohlaví, bylo by vhodné, kdyby byl zaveden neutrální identifikátor osob (rodné číslo), ze kterého by nebylo rozpoznatelné, zda se jedná o ženu či o muže. Trans osoby, které podstoupily změnu pohlaví, by tak nebyly diskriminovány na základě své pohlavní identifikace a nedocházelo by k jejich nechtěnému vyzrazení.

V zákoně o matrikách, jménu a příjmení (dále jako „zákon o matrikách") je zakotvena změna jména a příjmení u osob, u nichž probíhá změna pohlaví.[17] Takové osoby mohou používat neutrální jméno a příjmení. K této změně je třeba potvrzení zdravotnického zařízení, u něhož změna pohlaví probíhá. Dle našeho povědomí často záleží na konkrétním matričním úřadě, který změnu jména na neutrální provádí, jaké jméno transsexuální osobě povolí či zamítne. Po proběhnutí změny pohlaví je pak možné změnit si jméno a příjmení na takové, které se v českém jazyce jednoznačně vztahuje buď k muži, nebo k ženě. Tato změna závisí na rozhodnutí transsexuální osoby, ale je možné také dále používat předchozí neutrální jméno.

Specifická úprava je také zakotvena pro případy změny vysvědčení a diplomů. U osob, u nichž proběhla změna pohlaví, je to možné provést na základě vyhlášky Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy z roku 2005 o některých dokladech o vzdělání.[18] V českém právním řádu však není zakotvena výslovná úprava o změnách dokumentů týkajících se pracovně-právních vztahů transsexuálních osob. Ze svědectví transsexuálních osob je získání nových pracovně-právních dokumentů, zejména od soukromých zaměstnavatelů, často problematické. Bylo by proto důležité přijmout i pro tuto oblast specifickou právní úpravu. V současné době jsou totiž transsexuální osoby vystaveny zvýšenému riziku diskriminace v oblasti zaměstnanosti a narušuje to také jejich právo na ochranu osobních údajů.[19]

Poté, kdy dojde ke změně pohlaví v rámci výše popsané procedury, může trans osoba vstupovat do manželství s osobou opačného pohlaví či registrovaného partnerství s osobou stejného pohlaví podle platných právních předpisů. Není činěn rozdíl mezi transsexuálními osobami a osobami, které změnu pohlaví nepodstoupily. Stejně tak je dle našeho povědomí možné bez problémů požádat o možnost umělého oplodnění v případě transsexuálních osob FtM, které chtějí mít se svou manželkou dítě.

Žádné specifické kroky, kromě výše zmíněných právních předpisů týkající se situace transgender a transsexuálních osob, nebyly v České republice přijaty. Zatímco legislativa upravující změnu pohlaví je poměrně detailní, neexistují žádná nelegislativní opatření, jako například vzdělávací aktivity, kampaně, veřejné vzdělávání apod., přijatá českou vládou k zajištění porozumění a akceptace trans osob ze strany příslušných odborníků – lékařů, sociálních pracovníků, policistů, úředníků veřejné správy.

Do budoucna je důležité podpořit trans komunitu, zejména je nezbytné zainteresovat její členy do procesu přípravy nové legislativy a dalších nelegislativních dokumentů.

---

[16] Zákon č. 133/2000 Sb., o evidenci obyvatel a rodných číslech a o změně některých zákonů (zákon o evidenci obyvatel), ve znění pozdějších předpisů.
[17] Zákon č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů.
[18] Vyhláška č. 223/2005 Sb., o některých dokladech o vzdělání.
[19] Pechová, O. (2007) „Transsexuální lidé v kontaktu s veřejnou správou", článek v rámci projektu Antidiskriminační vzdělávání pracovníků veřejné správy, Multikulturní centrum Praha 2, dostupné na: http://www.mkc.cz/uploaded/antidiskriminace/Transsexualni_lide_VS.pdf (navštíveno 1. 8. 2012)

Čeští odborníci, zainteresovaná veřejnost a další zúčastněné osoby by měli otevřít diskusi o tom, jak zajistit změnu osobních dokladů pro ty transsexuální osoby, které nemohou nebo nechtějí podstoupit operativní změnu pohlaví, v současné době vyžadovanou legislativou (viz výše).

vi. Zaměstnání

Oddíl V přílohy Doporučení vyžaduje, aby členské státy poskytly účinnou ochranu proti diskriminaci na základě sexuální orientace a genderové identity v zaměstnání, včetně legislativy zakazující diskriminaci, ostatních opatření pro boj proti diskriminaci, a konkrétní opatření, pokud jde o transgender osoby ve vztahu k ozbrojeným silám. Tento oddíl také vyžaduje, aby členské státy zajistily ochranu soukromí transgender osob v zaměstnání.

Obecně řečeno, existuje legislativa zakazující diskriminaci v zaměstnání jak na základě sexuální orientace, tak genderové identity. České úřady nicméně nepřijaly žádná další opatření, aby zabránily diskriminaci v této oblasti.

Práva LGBT osob jsou v oblasti zaměstnanosti, zejména pokud jde o legislativní rovinu, zajištěna dostatečně. Oblast zaměstnanosti byla historicky jedna z prvních, kde byl uzákoněn zákaz diskriminace na základě sexuální orientace. Zákoník práce,[20] a zákon o zaměstnanosti[21] zakázaly diskriminaci na základě sexuální orientace již v roce 2000.

Výskyt diskriminace na základě sexuální orientace detailně zmapovala výzkumná studie provedená v roce 2009 psycholožkou Olgou Pechovou.[22] Zkušenosti s nepřijetím do zaměstnání z důvodu sexuální orientace uvedlo 4 % respondentů, s diskriminací v kariérním postupu v zaměstnání se setkalo 5 % respondentů a zkušenost s propuštěním ze zaměstnání z důvodu sexuální orientace uvedlo 4 % respondentů. Celkem tedy nějakou formu diskriminace v zaměstnání uvedlo 9 % dotazovaných osob.[23] Mnoho leseb, gayů a bisexuálních osob stále skrývá svoji sexuální orientaci na pracovišti, a to zejména v určitých profesních oblastech. Výzkum byl zaměřen pouze na diskriminaci na základě sexuální orientace, nevěnoval se tedy specificky postavení transgender minority. Z výpovědí jednotlivců, které autoři této zprávy získali v rámci své činnosti, je však zřejmé, že transgender osoby na trhu práce patří nejzranitelnějším skupinám.[24]

Zákon o vojácích z povolání obsahuje ustanovení chránící před diskriminací již od roku 2000 a nejsou známy případy, že by v Armádě ČR k diskriminaci na základě sexuální orientace docházelo.[25] Při Ministerstvu obrany již od roku 1997 existuje funkce hlavního inspektora ochrany lidských práv,[26] který je služebně začleněn do útvaru Inspekce ministra obrany a jehož úkolem je provádět kontroly v oblasti lidských práv a šetřit stížnosti.

[20] Zákon č. 65/1965, zákoník práce (zrušen aktuálně platným zákoníkem práce, tedy zákonem č. 262/2006).
[21] Zákon č. 1/1991, o zaměstnanosti (zrušen aktuálně platným zákonem o zaměstnanosti, tedy zákonem č. 435/2004).
[22] Pechová, O. (2009) „Diskriminace na základě sexuální orientace", Elektronický časopis Psychologie, ročník 3, číslo 3, str. 1 http://e-psycholog.eu/pdf/pechova.pdf (navštíveno 2. 8. 2012).
[23] Data do průzkumu byla získána metodou on-line dotazníku. Distribuce dotazníku probíhala mailem, prostřednictvím mailing listů a ve spolupráci s webovými platformami určenými pro LGBT osoby. Dotazníkového šetření se zúčastnilo celkem 497 respondentů.
[24] PROUD o. s. (2012) „Jak se žije a bude žít transsexuálním lidem u nás", debata, 4. dubna 2012.
[25] Zákon č. 221/1999, o vojácích z povolání, ve znění pozdějších předpisů.
[26] Informace o jeho činnosti jsou dostupné na webových stránkách Ministerstva obrany: http://www.mocr.army.cz/ministr-a-ministerstvo/lide-struktura/inspekce-ministra-obrany/hlavniinspektor-ochrany-lidskych-prav-10312/ (navštíveno 2. 8. 2012).

Kariéra v Armádě ČR je takřka vyloučena pro transsexuály, protože vyhláška Ministerstva zdravotnictví o zdravotní způsobilosti obsahuje diagnózu F 64.0 (porucha pohlavní identity),[27] která je součástí seznamu poruch a nemocí, jež vylučují nebo omezují způsobilost pro vojenskou službu. Pokud má být omezení pro transsexuály, kteří chtějí sloužit v armádě, zrušeno, je nutné tuto vyhlášku změnit. Z minulosti je mediálně známým případem případ paní Jaroslavy Brokešové. Poté, co prošla změnou pohlaví z muže na ženu, ucházela se o místo v Armádě České republiky a úspěšně složila přijímací testy a prošla lékařským vyšetřením. Přesto nebyla přijata. Proti zamítavému rozhodnutí se sice odvolala, avšak odmítnutí bylo potvrzeno. Jaroslava Brokešová v soudním řešení této kauzy dále nepokračovala.[28]

Specifická právní úprava platí pro bezpečnostní sbory – tedy pro policii, hasiče, celní správu, Vězeňskou službu, Generální inspekci bezpečnostních sborů, Bezpečnostní informační službu a Úřad pro zahraniční styky a informace. Jedná se o zákon o služebním poměru příslušníků bezpečnostních sborů, který zakázal diskriminační jednání ve služebním poměru již v roce 2003.[29]

Právní úpravu zákazu diskriminace, roztříštěnou do několika zákonů, sjednotil v roce 2009 antidiskriminační zákon.[30] Tímto zákonem došlo ke zcela zásadnímu posunu z pohledu obětí diskriminace, které se mohou obracet o radu a pomoc k veřejnému ochránci práv („ochránce"). Ten sice nemůže zastupovat jednotlivce u soudu nebo se jinak účastnit soudního řízení, avšak může se k dané záležitosti vyjádřit. Vyjádření ochránce následně může sloužit jako jeden z podkladů pro případné soudní řízení. Ochránce může také vydat obecné stanovisko, kterým přispěje ke sjednocení praxe při aplikaci zákona.

Ten, kdo byl vystaven diskriminačnímu jednání, se může také obrátit na inspektorát práce. Zákon o inspekci práce, platný od roku 2005, zavedl systém inspektorátů práce jakožto kontrolních orgánů v oblasti pracovních vztahů a pracovních podmínek.[31] Tento zákon zavedl hned několik přestupků na úseku rovného zacházení, za které může inspektorát uložit vysoké pokuty. Otázkou však je, nakolik je tento mechanismus využíván v praxi. Poslední dostupná informace o kontrolách inspektorátů práce provedených v oblasti diskriminace pochází z roku 2010, avšak podává informaci pouze o kontrolách zaměřených na diskriminaci z důvodu pohlaví.[32] V detailní zprávě o provedených kontrolách se dokonce uvádí, že „přestože oblastní inspektoráty práce obdržely 266 podnětů z oblasti diskriminace zaměstnanců, kontrolní činnost inspektorátů neprokázala, že by docházelo k diskriminaci na základě pohlaví či jiných diskriminačních znaků."[33] Na kontrolní činnost inspektorátů práce se zaměřil ochránce již v roce 2009 a dospěl k závěru, že inspektoráty využívají všechny nástroje, které jim zákon svěřil, nedostatečně. Problematické je zejména to, že zaměstnavatelé jsou o kontrolách ze strany inspekce práce informováni dopředu (mohou se tedy na kontrolu připravit) a dále pak skutečnost, že stěžovatelé nejsou dostatečně informováni o výsledcích kontroly.[34]

---

[27] Vyhláška č. 103/2005 Sb., o zdravotní způsobilosti k vojenské činné službě.

[28] Pechová, O. (2007), Transsexuální lidé v kontaktu s veřejnou zprávou, http://lgbt.poradna-prava.cz/folder05/transsexualni_lide_v_kontaktu_s_verejnou_spravou.pdf (navštíveno 2. 8. 2012).

[29] Zákon č. 361/2003, o služebním poměru příslušníků bezpečnostních sborů, ve znění pozdějších předpisů.

[30] Zákon č. 198/2009, o rovném zacházení a o právních prostředcích ochrany před diskriminací, ve znění pozdějších předpisů.

[31] Zákon č. 251/2005, o inspekci práce, ve znění pozdějších předpisů.

[32] Státní úřad inspekce práce (2011) Roční souhrnná zpráva o výsledcích kontrolních akcí provedených inspekcí práce za rok 2010, str. 157, dostupná na: http://www.suip.cz/_files/suip-33ab1b4ed6d0886bdccc4a280aa44cc7/rsz_o_vysledcich_ka_2010.pdf (navštíveno 2. 8. 2012).

[33] Tamtéž, str. 157.

[34] Úřad vlády ČR (2010) Zpráva o stavu lidských práv v České republice za rok 2009, str. 70, dostupná na: http://www.vlada.cz/assets/ppov/rlp/dokumenty/zpravy-lidska-prava-cr/Zprava-LP-2009-CZE.pdf (navštíveno 2. 8. 2012).

Pokud jde o další, nelegislativní opatření na podporu rovného zacházení s LGBT osobami v oblasti zaměstnání, činnost úřadů a institucí je v tomto směru nedostatečná. Nejsou prováděny žádné veřejné informační kampaně, které by usilovaly o změnu klimatu ve společnosti směrem k většímu respektu a uznání. Etický kodex pro úředníky státní správy je velice obecný a není doprovázen detailním školením, upozorňujícím na specifické postavení LGBT minority. To samé lze říci o dalším vzdělávání úředníků státní správy, kde je tématu lidských práv věnován velmi omezený prostor, v jehož rámci není možné dostatečně pojednat detailní a specifické téma práv LGBT menšiny.

vii. Vzdělávání

Oddíl VI přílohy Doporučení vyžaduje, aby členské státy zajistily právo na vzdělání bez diskriminace na základě sexuální orientace nebo genderové identity, včetně přijetí opatření na ochranu před šikanou a sociálním vyloučením, jako jsou politiky na podporu rovnosti a bezpečnosti, kodexy chování, vzdělávací programy pro zaměstnance a opatření na podporu vzájemné tolerance a respektu ve školách, včetně poskytování objektivních informací ve školních osnovách a vzdělávacích materiálech, poskytování specifických informací a podpory LGBT žákům a studentům a přijetí opatření k zajištění specifických potřeb transgender studentů.

Obecně vzato antidiskriminační zákon zakazuje diskriminaci v přístupu a poskytování vzdělávání, jak ve vztahu k sexuální orientaci, tak také k pohlavní identifikaci. Zatímco byla přijata některá opatření k řešení šikany, nebyla přijata žádná opatření, jež by měla zajistit odbornou přípravu učitelů a dalších pedagogických pracovníků, aby porozuměli potřebám LGBT žáků a zabývali se otázkou diskriminace. Informace o sexuální orientaci a genderové identitě jsou zahrnuty do vzdělávacích programů pro základní a střední školy, i když obsah sexuální výchovy si rozhoduje každá škola. Transsexuální osoby si mohou změnit diplomy tak, aby odpovídaly jejich změněnému jménu.

Česká společnost je vnímána jako tolerantní, často se hovoří o tom, že vůči sexuálním menšinám jsou tolerantní právě mladí lidé. Nicméně průzkumy ukazují, že v praxi tomu tak být nemusí. Podle průzkumu realizovaného v roce 2007 Člověkem v tísni „Rovnost je cool" vyjádřilo negativní vztah ke gayům 72 % chlapců a 24 % dívek[35], k lesbám pak má negativní vztah 31 % chlapců a 28 % dívek. Tato zjištění potvrzuje také např. výzkumná studie realizovaná v roce 2008 Olgou Pechovou, kdy více jak polovina dotázaných osob s neheterosexuální orientací uvádí nějakou zkušenost s diskriminací či obtěžováním. „Více než třetina respondentů, kteří v posledních letech navštěvovali střední školu, se stala obětí obtěžování[36] či diskriminace z důvodu své sexuální orientace."[37] Z uvedených čísel je tedy zřejmé, že tolerance mladých lidí na středních školách vůči svým vrstevníkům jiné sexuální orientace či genderové identity není nijak samozřejmá.

V České republice existuje dostatečná zákonná ochrana proti nerovnému zacházení z důvodu sexuální orientace nebo pohlavní identifikace na všech stupních vzdělávání a přístupu ke vzdělávání.[38] Ministerstvo školství mládeže a tělovýchovy také vydalo metodický pokyn a doporučení, které mají školám pomoci účinně bojovat s šikanou a rizikovým chováním na školách, včetně extremismu, rasismu, xenofobie a homofobie. Informace o sexuální orientaci a genderové identitě jsou začleněny do všech rámcových vzdělávacích programů pro základní a střední školy

[35] http://www.clovekvtisni.cz/download/pdf/106.pdf (navštíveno 2. 8. 2012).
[36] Pechová, O. (2009) „Diskriminace na základě sexuální orientace", Elektronický časopis Psychologie, ročník 3, číslo 3, str. 1 http://e-psycholog.eu/pdf/pechova.pdf (navštíveno 2. 8. 2012).
[37] Ze 497 respondentů jich 330 (67 %) uvedlo, že v posledních pěti letech navštěvovalo nějakou školu, z těchto respondentů celkem 68 osob (21 %) sdělilo, že zažilo ve škole útoky nebo obtěžování, protože se o nich vědělo nebo předpokládalo, že jsou lesbické, gay nebo bisexuální orientace.
[38] Antidiskriminační zákon.

V praxi se instituce a autority také opravdu snaží zabránit otevřené diskriminaci a deklarují svůj neutrální postoj k menšinovým sexuálním orientacím. Nicméně systematičtější proaktivní opatření, postupy či podpora nejsou v dostatečné míře přijímány. Vedle podpory tolerance je zdůrazňována individuální zodpovědnost pracovníků ve školství případně studujících. Téma sexuální orientace je ve školách pojímáno v tom smyslu, že sexuální orientace „není předmětem jakéhokoli zájmu a není nijak zjišťována", je považována za „ryze osobní věc každého jednotlivce."[39] Systematická pozornost a podpora integrace, inkluze a rovných příležitostí je zaměřena především na žáky se speciálními vzdělávacími potřebami. Otázky genderu a sexuality jsou považovány buď za nedůležité, nebo jsou natolik ožehavé, že podpora např. ze strany Ministerstva, školství, mládeže a tělovýchovy se omezuje na vytvoření publikace, jejíž další využití záleží na dobrovolnosti a osobní angažovanosti odpovědných osob. Kladně lze například hodnotit vydání publikace Homofobie v žákovských kolektivech v lednu 2010 Úřadem vlády a prostřednictvím Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy distribuované krajským metodikům prevence k jejich využití na školách, avšak rozsah využití publikace není znám.[40]

V souvislosti se vzdělávacími osnovami je možné jako hlavní problém pojmenovat střet mezi právy dítěte na informace všeho druhu a právy rodičů na výchovu. Zatímco v Dánsku je sexuální výchova ve školách povinná více než čtyřicet let, i díky verdiktu Evropského soudu pro lidská práva ze 70. let,[41] který upřednostnil práva dítěte na informace před právy rodičů, v ČR je důraz kladen na právo rodičů (a vyučujících) odmítnout vzdělání, místo podpory práva na informace.[42] Podle studie z roku 2007 je pro žáky nejdůležitějším zdrojem informací o určitých skupinách lidí a formování přijímajících postojů k nim osobní kontakt. Pokud neznají žádného člena určité skupiny, pak důvěřují informacím z médií. U řady skupin, včetně tzv. sexuálních menšin tak jsou média pro nadpoloviční podíl respondentů jediným zdrojem informací.[43] „Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání" sice předpokládá vzdělávání v oblasti tolerance (vzdělávací předmět Výchova k občanství) a v oblasti sexuální výchovy (vzdělávací předmět Výchova ke zdraví), avšak téma sexuálních menšin nikde nezmiňuje.

[39] Proděkan pro vnější vztahy, lidské zdroje a celoživotní vzdělávání Pedagogické fakulty Univerzity Karlovy v Praze ve své e-mailové odpovědi ze dne 24. července 2012.

[40] Smetáčková, Braun (2009) Homofobie v žákovských kolektivech. Homofobní obtěžování a šikana na základních a středních školách – jak se projevuje a jak se proti ní bránit, doplňkový výukový materiál pro základní a střední školy včetně didaktické aplikace tématu. Vydal Úřad vlády ČR v prosinci 2009, ISBN 978-80-7440-016-2.

[41] Rozsudek ze dne 7. 12. 1976, ve věci Kjeldsen, Busk Madsen a Pedersen proti Dánsku. Stížnost, že povinná sexuální výchova je zásahem do rodičovských práv, byla zamítnuta s tím, že státy mají právo na to, „aby vyučováním či vzděláváním šířily informace či znalosti mající přímo či nepřímo náboženskou či filozofickou povahu, přičemž rodičům nedává automaticky právo bránit zahrnutí takového předmětu do školních osnov." Stát má nicméně povinnost zajistit, „aby u předmětů zahrnutých do osnov bylo zaručeno, že dané informace či znalosti jsou poskytovány objektivním, kritickým a pluralistickým způsobem. Stát nesmí provádět jakousi indoktrinaci, jež by mohla být v rozporu s náboženským a filozofickým přesvědčením rodičů." V odůvodnění svého nálezu soud uvedl, že informace o sexuálním životě dětí dnes získávají z různých pochybných pramenů a že účelem sexuální výchovy je poskytnout tyto informace ve škole správně a objektivně včetně informací o antikoncepci, aby nedocházelo k nežádoucím otěhotněním. Další relevantní judikaturou Evropského soudu pro lidská práva je rozsudek velkého senátu ze dne 29. 6. 2007, ve věci Folgerø a další proti Norsku (stížnost č. 15472/02), a rozsudek ze dne 9. 10. 2007, ve věci Hasan a Eylem Zengin proti Turecku (stížnost č. 1448/04) (http://www.echr.coe.int/echr/en/hudoc/).

[42] Přitom Nejvyšší správní soud dal svým rozhodnutím z roku 2011 zapravdu MŠMT, které se opíralo zvlášť i o zmiňovaná rozhodnutí ESLP. Navrhovatelé domáhající se zrušení nového vzdělávacího oboru s názvem „Etická výchova", v rozsahu tématu „sexuální zdraví" odmítali mimo jiné právě vzdělávání v oblasti antikoncepce, č.j. 1 Ao 1/2011 – 49, http://www.nssoud.cz/files/SOUDNI_VYKON/2011/0001_1Ao__110_20110418081848_prevedeno.pdf (navštíveno 24. 8. 2012).

[43] Výzkumná agentura Network Media Service (NMS) (2007) Závěrečná zpráva z kvantitativního výzkumu „Rovnost je cool!", dostupné na: http://www.clovekvtisni.cz/download/pdf/106.pdf.

Rámcové vzdělávací programy by měly být doplněny tak, aby obsahovaly soudobé informace o existenci a životě osob znevýhodňovaných na základě své sexuální orientace a genderové identity (LGBT lidí a rodin). Podporování genderové citlivosti a zpřístupňování alternativ k jinak idealizovaným a stereotypním zobrazením by přispělo k uvědomění si vlastní jedinečnosti a jedinečnosti vlastní rodiny a k respektu jinakosti ostatních lidí, vrstevníků a rodin.

V současné době není koncipována speciální systematická příprava pracovníků ve školství v otázkách souvisejících se sexuální orientací a genderovou identitou, ani těch, kteří jsou přímo zodpovědní za vzdělávání (např. sexuální výchovu), přestože právě ti potřebují podporu a facilitaci, jak vyučovat takto citlivé téma. Vyučující sice většinou výslovně deklarují přinejmenším tolerantní postoj, ale aktivně se o neheterosexuálních tématech nezmiňují, přehlížejí je jako nedůležité, nebo jsou jim právě tato témata nepříjemná (např. z důvodů vlastní omezené osobní zkušenosti). O jiných než o tradičně heterosexuální variantě vývoje lidské sexuality se mlčí a implicitně je tak podporován heteronormativní přístup. Bylo by velmi prospěšné zavést takové vzdělávání učitelů, výchovných poradců a poradkyň a metodiků a metodiček primární prevence, či pedagogicko-psychologických poraden, které by je dostatečně seznámilo s aktuálními informacemi z této oblasti, vedlo k větší citlivosti k problémům LGBT mládeže a schopnosti tyto problémy rozpoznávat a účinně řešit. Vytvoření sítě profesionálů poskytujících poradenství přímo pro LGBT mládež by také bylo velmi prospěšné.

viii. Zdraví

Tyto odstavce oddílu VII přílohy Doporučení požadují, aby členské státy zajistily, aby byl nejvyšší dosažitelný standard zdraví dostupný bez diskriminace na základě sexuální orientace nebo genderové identity. K opatřením patří braní ohledu na specifické potřeby LGBT osob při přípravě národních zdravotních plánů, opatření prevence sebevražd, zdravotní průzkumy, osnovy a školení, umožnění pacientům stanovit jejich „osobu blízkou" bez diskriminace, stažení zdravotnických učebnic a dalších dokumentů, které považují homosexualitu za nemoc, a zajištění toho, aby nikdo nebyl nucen podstoupit léčbu z důvodu své sexuální orientace nebo genderové identity.

Obecně vzato antidiskriminační zákon zakazuje diskriminaci v přístupu ke zdravotnickým službám a jejich poskytování, jak na základě sexuální orientace, tak genderové identity. Národní program zdraví ani vzdělávací programy pro zdravotníky nezohledňují specifické potřeby LGBT osob. LGBT pacienti si mohou určit osobu blízkou bez jakékoliv diskriminace. Lékařské učebnice nepovažují homosexualitu za nemoc, ani nepožadují, aby byla sexuální orientace a genderová identita léčena. Programy v oblasti pohlavního zdraví a reprodukce poskytují informace o léčbě sexuálně přenosných chorob bez jakékoliv diskriminace, nicméně služby asistované reprodukce nejsou dostupné pro svobodné ženy a lesbické páry.

Výskyt diskriminace na základě sexuální orientace v oblasti zdravotnictví zmapovala výzkumná studie provedená v roce 2009 psycholožkou Olgou Pechovou.[44] Zkušenost s diskriminací v oblasti zdravotnictví uvedla 4 % respondentů. Jako nejčastější formu diskriminace autorka uvádí diskriminaci při dárcovství krve, se kterou se v České republice setkávají homosexuální muži.

Přestože zákony detailně zpracovávají práva pacientů, LGBT pacientům není speciální pozornost věnována. Národní zdravotnické plány a programy se specificky nevyjadřují k problematice sexuální orientace a genderové identity. Zdravotničtí pracovníci nejsou dosud v těchto tématech specificky vzděláváni.

[44] Pechová, O. (2009) „Diskriminace na základě sexuální orientace", Elektronický časopis Psychologie, ročník 3, číslo 3, dostupné na: http://e-psycholog.eu/pdf/pechova.pdf (navštíveno 2. 8. 2012).

Nová zdravotnická legislativa celkově vyznívá lépe ve prospěch práv pacienta, což je nepochybně ku prospěchu i osobám s menšinovou sexuální orientací a transsexuálním osobám. Zákon o specifických zdravotních službách přijatý v roce 2011 však i nadále umožňuje přístup k umělému oplodnění pouze ženě a muži, kteří tvoří tzv. neplodný pár.[45] Uměle oplodnění tedy není přístupné osamělým ženám, ani ženám žijícím v lesbických párech. Tato diskriminační situace byla převzata i do nové zdravotnické legislativy, přestože se ministryně pro lidská práva a Výbor pro sexuální menšiny v době přípravy zákona snažily o její změnu ve prospěch osamělých a lesbických žen.

Diskriminace gayů při dárcovství krve přetrvává v České republice již řadu let, opakovaně na ni upozorňují nevládní organizace, naposledy se toto téma dostalo v roce i do vládní Zprávy o stavu lidských práv v České republice v roce 2009,[46] kdy na něj upozornil Výbor pro sexuální menšiny. Z dárcovství krve jsou plošně vyloučeni všichni muži, kteří mají sex s muži, a to bez ohledu na to, zda je jejich chování rizikové nebo zda žijí ve stabilním a dlouhodobém partnerském svazku. Je proto nutné do budoucna nastavit parametry pro dárcovství krve tak, aby nebyly diskriminační na základě sexuální orientace, ale naopak zohlednily rizikovost sexuálního chování.

ix. Bydlení

Oddíl VIII přílohy Doporučení vyžaduje zajištění přístupu k přiměřenému bydlení bez diskriminace na základě sexuální orientace nebo genderové identity prostřednictvím takových opatření, jako je zákaz diskriminace v oblasti prodeje nebo pronájmu bydlení, v poskytování úvěrů na nákup bydlení, v uznání práv partnera nájemce a v případě vystěhování. Vyžaduje dále poskytování souvisejících informací pronajímatelům a nájemcům, přijetí opatření k zajištění nediskriminačního přístupu k azylovému bydlení a nouzovému ubytování a řešení rizika bezdomovectví, jemuž LGBT lidé čelí, včetně mladých osob vyloučených svými rodinami.

Souhrnně řečeno antidiskriminační zákon poskytuje ochranu před diskriminací v oblasti bydlení na základě sexuální orientace a genderové identity. Nebyla přijata žádná opatření k zajištění nediskriminačního přístupu k azylovému bydlení a nouzovému ubytování.

V oblasti bydlení je přímá a nepřímá diskriminace na základě sexuální orientace nebo pohlavní identifikace zakázána antidiskriminačním zákonem, který zakazuje diskriminaci v přístupu ke zboží a službám, včetně bydlení, nebo jejich poskytování, jsou-li nabízeny veřejnosti. Zákon nespecifikuje typ bydlení (vlastnictví nebo pronájem), podmínkou je, že bydlení je k dispozici veřejnosti (např. bylo inzerováno). Zákaz diskriminace se vztahuje i na ubytovny a azylové domy.

Nicméně LGBT osoby jsou znevýhodněny v přístupu k nájemnímu bydlení, pokud se rozhodnou vstoupit do registrovaného partnerství. Společný nájem bytu je umožněn pouze manželům, nikoliv registrovaným partnerům, registrovaný partner má pouze právo byt užívat. To také znamená, že v případě smrti jednoho z partnerů (nájemce) nájem nepřechází na pozůstalého partnera. Jedinou možností, jak zabránit těmto právním důsledkům, je uzavřít dohodu s pronajímatelem a uzavřít nájemní smlouvu s oběma partnery jako nájemci.

Nový občanský zákoník přináší pozitivní změnu; odstraňuje diskriminaci tím, že ruší automatický vznik společného nájmu manželů – společný nájem může vzniknout jen na základě dohody mezi nájemci a pronajímatelem. V případě smrti nájemce nájem automaticky přechází na registrovaného

[45] Zákon č. 373/2011, o specifických zdravotních službách, ve znění pozdějších předpisů.
[46] Úřad vlády ČR (2010) Zpráva o stavu lidských práv v České republice za rok 2009, str. 70, dostupná na: http://www.vlada.cz/assets/ppov/rlp/dokumenty/zpravy-lidska-prava-cr/Zprava-LP-2009-CZE.pdf (navštíveno 24. 8. 2012).

partnera nebo manžel/manželku, pokud žili v bytě ke dni smrti nájemce a nemají svůj vlastní byt (s výjimkou společného nájmu bytu). Po přechodu nájmu nájemní smlouva vyprší nejpozději během dvou let.

Kromě výše uvedeného znevýhodnění v oblasti nájemního bydlení není diskriminace LGBT lidí v přístupu k bydlení rozšířená. Stejnopohlavní páry, ať registrované či nikoliv, mají obvykle přístup k hypotékám bez jakéhokoliv znevýhodnění.

Azylové bydlení nebo bydlení pro seniory je obvykle poskytováno v rámci sociálních služeb, na základě vyhodnocení individuálních potřeb. Politika bydlení nicméně nebere ohled na specifické potřeby LGBT osob, zejména seniorů. V budoucnu by mělo například vzdělávání sociálních pracovníků a různé koncepční materiály týkající se sociálních služeb zahrnovat specifické potřeby LGBT osob tam, kde je to vhodné. Příkladem dobré praxe je přístup Ministerstva práce a sociálních věcí, které hodlá vzít v úvahu specifické potřeby lidí LGBT při přípravě Koncepce práce s bezdomovci v České republice.[47]

x. Sport

Oddíl IX přílohy Doporučení vyžaduje, aby členské státy potíraly diskriminaci na základě sexuální orientace nebo genderové identity ve sportu prostřednictvím opatření, která budou trestat používání diskriminačních urážek, přijetí kodexů chování pro sportovní organizace, podpory partnerství mezi LGBT organizacemi a sportovními kluby, a antidiskriminačních kampaní, a aby ukončily vyloučení transgender osob ze sportovní činnosti.

V souhrnu lze říci, že v České republice žádné konkrétní kroky v této oblasti příslušnými úřady nebyly učiněny.

Úřady ani sportovní sdružení a kluby v České republice nevnímají homofobii a transfobii ve sportu jako problém. Řešení všech situací, kdy dochází k projevům nenávisti nebo homofobního chování, je ponecháno na trestním řádu, anebo na kárném řízení příslušného sportovního sdružení. Nicméně, nejsou známy žádné situace, kdy došlo k nenávistným výrokům a chování založeném na homofobii, které by byly řešeny tímto způsobem.

Používání pojmů jako „buzerant" je velmi populární mezi diváky na populárních sportovních akcích, jako je fotbal nebo hokej. Čeští sportovci otevřeně nehovoří o své sexuální orientaci a nejsou podporováni v tom, aby tak činili. Nejsou známy žádné kroky Českého svazu tělesné výchovy, ani Českého olympijského výboru k řešení homofobie a transfobie nebo provádění jakýchkoli preventivních opatření. Téma homosexuality a homofobie na nejvyšší úrovni českého sportu je tabu.

xi. Právo na azyl

Oddíl X přílohy Doporučení vyžaduje, aby členské státy mající mezinárodní závazky v této oblasti, uznávaly odůvodněný strach z pronásledování z důvodu sexuální orientace nebo genderové identity jako důvod pro udělení statutu uprchlíka a aby zajistily, že žadatelé o azyl nebudou odesláni do země, kde by jejich životy nebo svoboda byly ohroženy nebo kde by byli vystaveni riziku mučení, nelidského či ponižujícího zacházení nebo trestání na základě sexuální orientace nebo genderové identity. Ustanovení také vyžaduje, aby žadatelé o azyl byli chráněni před jakýmikoli diskriminačními politikami nebo postupy z těchto důvodů, a aby pracovníci odpovědní za zpracování žádosti o azyl byli proškoleni ve specifických problémech LGBT žadatelů o azyl.

[47] Koncepce práce s lidmi bez domova v České republice.

Podle českého práva může opodstatněný strach z pronásledování na základě sexuální orientace nebo genderové identity být důvodem pro udělení mezinárodní ochrany. Žádná opatření nebyla přijata k ochraně LGBT žadatelů o azyl před diskriminačními politikami nebo postupy, a nedávné používání falometrického testování ukazuje potřebu zlepšení metod.

Počet žadatelů o udělení mezinárodní ochrany v České republice se dlouhodobě snižuje,[48] v současné době jsou to stovky žádostí ročně, přičemž počty žadatelů, kteří odůvodňují svoji žádost strachem z pronásledování na základě sexuální orientace nebo genderové identity čítá jednotky ročně.

Odůvodněná obava z pronásledování na základě sexuální orientace nebo genderové identity ve státě, jehož je žadatel občanem, nebo, v případě že je osobou bez státního občanství, ve státě jeho posledního trvalého pobytu, může být podle zákona o azylu, důvodem pro udělení jedné z forem mezinárodní ochrany v ČR, tj. azylu nebo doplňkové ochrany. [49]

V případech odůvodněných obav z důvodu příslušnosti k LGBT menšině bude azyl zpravidla udělen z důvodu příslušnosti k určité sociální skupině.[50] Ostatně obdobně judikoval v roce 2006 Nejvyšší správní soud ČR, když sexuální orientaci považoval za znak příslušnosti k určité sociální skupině (s ohledem na okolnosti a poměry v zemi původu).[51] Relevantní v tomto ohledu je ale hodnocení intenzity pronásledování a újmy, kterou pronásledovatelé činí nebo jsou schopni způsobit cizinci. Fakt homosexuální orientace sám o sobě nezavdává důvod pro udělení azylu. Zákon o azylu za pronásledování považuje závažné porušení lidských práv, jakož i opatření působící psychický nátlak nebo jiná obdobná jednání, pokud jsou prováděna, podporována nebo trpěna původci pronásledování.[52] Již výše zmíněný Nejvyšší správní soud v této souvislosti konstatoval, že újma hrozící žadateli o mezinárodní ochranu v důsledku opatření působících psychický nátlak nemusí být obdobně závažná jako újmy spočívající v ohrožení života nebo svobody, musí však být s nimi aspoň typově srovnatelná.[53]

Česká republika respektuje tzv. princip non-refoulement a nevrátí do země původu cizince v případě, že by mu za jeho homosexualitu hrozil trest smrti, mučení nebo nelidské či ponižující zacházení nebo by jeho vycestování bylo v rozporu s mezinárodními závazky ČR, tedy i s úmluvami zakotvujícími ochranu lidských práv. V takovém případě je cizinci udělena doplňková ochrana podle zákona o azylu, a to pro nevycestovatelnost, nemožnost návratu cizince do země původu.

Ještě v roce 2009 bylo několik žadatelů o mezinárodní ochranu, kteří svoji žádost odůvodňovali strachem z pronásledování na základě sexuální orientace, a jejichž žádosti nebyly správním orgánem považovány za věrohodné, resp. jejich vyjádření týkající jejich LGBT identity byla rozporná či nepřesvědčivá, podrobeno sexuologickému vyšetření. Vedle rozhovoru se sexuologem vyšetření také zahrnovalo falometrické vyšetření s cílem potvrdit sexuální orientaci. Ministerstvo vnitra využívání sexuologických vyšetření ukončilo, resp. je již od roku 2010 neprovádí, což potvrzují i nevládní organizace.

UNHCR[54] ve sledovaném období v této souvislosti poskytlo Ministerstvu vnitra své stanovisko k používání falometrického vyšetření v České republice při posuzování věrohodnosti žádostí o me-

[48] Česká republika uděluje mezinárodní ochranu ve dvou jejích formách: azyl anebo doplňková ochrana. Terminologicky český právní řád, resp. zákonná úprava azylu nezná pojem žadatel o azyl, ale používá, resp. definuje žadatele o udělení mezinárodní ochrany.
[49] Zákon č. 325/1999 Sb., o azylu a o změně zákona č. 283/1991 Sb., o Policii České republiky, ve znění pozdějších předpisů, (zákon o azylu), ve znění pozdějších předpisů.
[50] § 12 písm. b) zákona o azylu.
[51] Rozhodnutí Nejvyššího správního soudu ze dne 5. října 2006, Čj. 2 Azs 66/2006-52, 23. listopadu 2007, Čj. 5 Azs 50/2007-71.
[52] § 2 odst. 8 zákona o azylu.
[53] Rozhodnutí Nejvyššího správního soudu ze dne 5. října 2006, Čj. 2 Azs 66/2006-52.
[54] Úřad Vysokého komisaře OSN pro uprchlíky.

zinárodní ochranu podaných na základě pronásledování z důvodu sexuální orientace, které se podle informací poskytnutých Ministerstvem vnitra stalo jakousi metodickou příručkou pro správní řízení o udělení mezinárodní ochrany ve věci těchto specifických žádostí o udělení mezinárodní ochrany.

Zákonem zakotvené podmínky pro získání azylu na základě odůvodněné obavy z pronásledování z důvodu sexuální orientace či získání doplňkové ochrany jsou nastaveny dostatečně. Ministerstvo vnitra však nemá dostatečně zpracovány metodické postupy pro přístup k žadatelům o azyl pronásledovaným z důvodu jejich skutečné nebo domnělé homosexuální orientace či příslušnosti k transsexuální menšině, spíše metodicky spoléhá na UNHCR. Osoby, které vedou pohovory s žadateli o mezinárodní ochranu nebo tlumočníci neprocházejí žádným školením, které by se zaměřovalo na specifika žadatelů o azyl z řad LGBT menšiny; školení se omezují obecně na zacházení se zranitelnými skupinami osob. Je proto žádoucí, aby Ministerstvo vnitra zpracovalo příslušné metodické postupy pro řízení ve věci udělení jedné z forem mezinárodní ochrany v těchto specifických případech a zejména o specifících této menšiny systematicky a holisticky vzdělávalo pracovníky, kteří s těmito žadateli přicházejí do styku.

xii. Národní lidskoprávní struktury

Oddíl XI přílohy Doporučení požaduje, aby členské státy zajistily, aby národní lidskoprávní struktury měly jasný mandát k tomu, aby se mohly vyjadřovat k diskriminaci na základě sexuální orientace a genderové identity a zejména mohly činit doporučení k legislativě a politikám, zvyšovat povědomí o těchto tématech mezi veřejností a za podmínek vnitrostátního práva šetřit stížnosti jednotlivců a účastnit se soudních jednání.

V České republice má veřejný ochránce práv pravomoc vyjadřovat se k diskriminaci na základě sexuální orientace nebo genderové identity; činit doporučení a zvyšovat povědomí – prozatím však ochránce ve vztahu k sexuální orientaci nebo genderové identitě tuto pravomoc nevyužil. Proběhlo šetření čtyř individuálních stížností.

Jako orgán pro rovné zacházení byl v České republice ustaven veřejný ochránce práv (dále jen „ochránce“).[55] Antidiskriminační zákon mu svěřil pravomoci ve vztahu k boji proti diskriminaci, včetně diskriminace na základě sexuální orientace nebo genderové identity. Ochránce působí jako orgán pro rovné zacházení od 1. prosince 2009. Ochránce má pravomoc zabývat se diskriminací na základě sexuální orientace nebo genderové identity v zaměstnání, sociální ochraně, včetně sociálního zabezpečení, zdravotní péči, sociálním zabezpečení, vzdělání a přístupu ke zboží a službám, poskytování služeb poskytovaných veřejnosti, včetně bydlení. Jako pozitivní může být vnímáno to, že antidiskriminační zákon nerozlišuje mezi jednotlivými důvody diskriminace a stanoví jednotnou ochranu před diskriminací ve vymezených oblastech na základě sexuální orientace a genderové identity, stejně jako před diskriminací na základě ostatních důvodů jako rasy, etnicity, pohlaví, zdravotního postižení, věku, náboženství a víry.

Ochránce přispívá k podpoře práva na rovné zacházení a za tímto účelem mj. poskytuje metodologickou pomoc obětem diskriminace, provádí výzkum, publikuje zprávy a vydává doporučení a účastní se výměny informací s relevantními osobami na evropské úrovni.

Pravomoci ochránce ve vztahu k diskriminaci jsou dány zákonem o veřejném ochránci práv.[56] Podle antidiskriminačního zákona ochránce poskytuje metodologickou pomoc obětem diskriminace při podávání stížností na diskriminaci. V praxi to znamená, že ochránce provede právní posouzení

[55] § 13 antidiskriminačního zákona.
[56] § 21(b) zákona č. 349/1999 Sb., o veřejném ochránci práv, ve znění pozdějších předpisů.

stěžovatelovy situace, nabídne mu nejvhodnější možnost jejího řešení a poskytne stěžovateli poradenství a podporu při zajišťování důkazů, pokud je to nutné.[57] Ochránce nicméně nemá pravomoc k zastupování obětí diskriminace u soudu nebo k tomu, aby se jakýmkoli způsobem účastnil právního projednání stížnosti na straně oběti.

Ochránce zatím prošetřoval čtyři stížnosti týkající se diskriminace na základě sexuální orientace nebo genderové identity. Ze systémového pohledu jsou nejzajímavější stížnosti týkající se registrovaného partnerství a nároku na rodičovské dávky, stížnosti týkající se opatrovnictví dítěte a sexuální orientace rodiče, otázka darování krevní plazmy a dárce, který je diskvalifikován kvůli svojí sexuální orientaci a nárok na vdovecké dávky u registrovaných partnerů po smrti jednoho z partnerů.

Ochránce vydává obecná stanoviska k problematickým otázkám rovného zacházení a diskriminace; v oblasti sexuální orientace a genderové identity však zatím žádné stanovisko nevydal.

Z institucionálního hlediska byl významným průlomem rok 2007, kdy byla zřízena Pracovní skupina pro otázky sexuálních menšin ministryně pro lidská práva a národnostní menšiny. Pracovní skupina se stala první společnou platformou pro setkávání zástupců hlavních nevládních LGBT organizací, expertů, kteří se touto otázkou zabývají na akademické úrovni a zástupců veřejné správy. Do roka od svého založení představila pracovní skupina obsažný dokument nazvaný „Analýza situace lesbické, gay, bisexuální a transgender menšiny v České republice“[58] (dále jen „Analýza“), který poprvé zmapoval situaci LGBT menšiny v České republice. Analýza byla připravena s předpokladem, že bude předložena vládě České republiky. Ministr pro lidská práva a národnostní menšiny nicméně Analýzu vládě nepředložil. Analýza se přesto stala odrazovým můstkem pro pracovní skupinu a následně vzniklý Výbor pro sexuální menšiny.

V únoru 2008 byla pracovní skupina nahrazena Výborem pro sexuální menšiny (dále jen „Výbor“), který se stal jedním z výborů poradního orgánu vlády – Rady vlády pro lidská práva.[59] Členy výboru jsou zástupci příslušných ministerstev na úrovni úředníků, zástupci LGBT menšiny a odborníci. Výbor navrhuje a schvaluje návrhy na systematické změny („podněty“) a předkládá je Radě vlády ČR pro lidská práva. Pokud Rada podnět schválí, měl by být předložen ke schválení vládě. Výbor je dále oprávněn připomínkovat legislativní a nelegislativní materiály, které jsou předkládány vládě. Předložení připomínek ministrům a vládě je nicméně závislé na postavení osoby, která je ve vládě za lidská práva zodpovědná, což je vládní zmocněnec pro lidská práva, nebo ministr, který má lidská práva v gesci. Bez podpory zmocněnce či ministra zůstávají připomínky a návrhy „na papíře“, jelikož výbor jako takový nemá sám oprávnění předkládat své návrhy vládě nebo příslušným ministerstvům.

[57] Veřejný ochránce práv (2012), webová stránka „Pomoc obětem diskriminace“, dostupné na: http://www.ochrance.cz/diskriminace/pomoc-obetem-diskriminace/ (navštíveno 2. 8. 2012)
[58] Úřad vlády ČR (2007) Analýza situace lesbické, gay, bisexuální a transgender menšiny v ČR dostupná na: http://vlada.cz/assets/ppov/rlp/vybory/sexualni-mensiny/CZ_analyza_web.pdf (navštíveno 2. 8. 2012).
[59] Úřad vlády ČR (2009) Výroční zpráva o činnosti Rady vlády České republiky pro lidská práva v roce 2008, dostupné na: http://www.vlada.cz/assets/ppov/rlp/cinnost-rady/vyrocnizpravy/ZPRAVA-O-CINNOSTI-RLP-2008-final.pdf (navštíveno 2. 8. 2012).

V. / PŘÍLOHY

i. Doporučení CM/Rec(2010)5 Výboru ministrů členským státům ohledně boje proti diskriminaci na základě sexuální orientace a pohlavní identity

(Přijato Výborem ministrů 31. března 2010 na 1081. zasedání zástupců ministrů)

Výbor ministrů v souladu s článkem 15.b Statutu Rady Evropy, berouce v úvahu cíl Rady Evropy dosahovat větší jednoty mezi svými členy a že tohoto cíle by mělo být zejména dosahováno společnou aktivitou v oblasti lidských práv;

majíce na zřeteli, že lidská práva jsou univerzální a jsou platná pro všechny jednotlivce, a zdůrazňujíce proto svůj závazek zajišťovat rovnou důstojnost všem lidským bytostem a práva a svobody všech lidí bez diskriminace na základě pohlaví, rasy, barvy pleti, jazyka, vyznání, politického nebo jiného přesvědčení, národnosti nebo společenského původu, příslušnosti k národnostní menšině, majetku, původu nebo jiného statutu v souladu s Úmluvou o ochraně lidských práv a základních svobod (ETS č. 5) (dále jen „Úmluva“) a jejích protokolů;

majíce na zřeteli, že nediskriminační zacházení ze strany státních aktérů, stejně jako, v případech, kdy je to vhodné, pozitivní státní opatření na ochranu proti diskriminačnímu zacházení, včetně toho od nestátních aktérů, jsou základními součástmi mezinárodního systému ochrany lidských práv a základních svobod;

majíce na zřeteli, že gayové, lesby, bisexuálové a transgender osoby byly po staletí a stále jsou terčem homofobie, transfobie a jiných forem nesnášenlivosti a diskriminace, dokonce i v rámci svých rodin – včetně kriminalizace, přehlížení, společenského vyloučení a násilí – na základě své sexuální orientace a pohlavní identity, a že je zapotřebí specifické aktivity, aby bylo zajištěno plné užívání lidských práv těchto osob;

berouce v úvahu precedenční právo Evropského soudu pro lidská práva (dále jen „Soud“) a jiných mezinárodních jurisdikcí, které považují sexuální orientaci za zakázaný důvod k diskriminaci a přispěly k rozvoji ochrany práv transgender osob;

uvědomujíce si, že aby dle precedenčního práva Soudu jakékoliv odlišné zacházení nebylo diskriminačním, musí mít objektivní a přijatelné odůvodnění, tzn., musí sledovat legitimní cíl a používat prostředky, které jsou úměrné sledovanému cíli;

majíce na zřeteli zásadu, že ani kulturní, tradiční či náboženské hodnoty, ani pravidla „dominantní kultury“ nemohou být použita k ospravedlnění nenávistných projevů nebo jiné formy diskriminace, včetně diskriminace na základě sexuální orientace nebo pohlavní identity;

berouce v úvahu zprávu Výboru ministrů řídícím komisím a jiným komisím zapojeným do mezivládní spolupráce v rámci Rady Evropy ohledně rovných práv a důstojnosti všech lidských bytostí, včetně gayů, leseb, bisexuálů a transgender osob, přijatou 2. června 2008, a její příslušná doporučení;

majíce na zřeteli doporučení, přijatá od roku 1981 Parlamentním shromážděním, ohledně diskriminace na základě sexuální orientace a pohlavní identity, stejně jako Doporučení 211 (2007) Kongresu místních a regionálních orgánů Rady Evropy týkající se „svobody shromažďování a vyjadřování leseb, gayů, bisexuálů a transgender osob“;

oceňujíce roli zmocněnce pro lidská práva v monitorování situace leseb, gayů, bisexuálů a transgender osob v členských státech s ohledem na diskriminaci na základě sexuální orientace a pohlavní identity;

berouce v úvahu společné prohlášení, učiněné 18. prosince 2008 šedesáti šesti státy na Valném shromáždění OSN, které odsoudilo porušování lidských práv založené na sexuální orientaci nebo pohlav-

ní identitě, jako je zabíjení, mučení, svévolné věznění a „odpírani ekonomických, společenských a kulturních práv, včetně práva na zdraví“;

zdůrazňujíce, že diskriminace a společenské vyloučení na základě sexuální orientace nebo pohlavní identity mohou být nejlépe překonány opatřeními, zaměřenými jak na ty, kteří zakouší takovou diskriminaci či vyloučení, tak na obecnou populaci,

DOPORUČUJE, ABY ČLENSKÉ STÁTY:

1. prozkoumaly existující právní úpravy a jiná opatření, nadále je průběžně přezkoumávaly a shromažďovaly a analyzovaly relevantní data s cílem monitorovat a napravit jakoukoliv přímou i nepřímou diskriminaci na základě sexuální orientace anebo genderové identity;
2. zajistily, aby byly právní úpravy a jiná opatření přijímány a efektivně implementovány tak, aby jejich pomocí byla potírána diskriminace na základě sexuální orientace nebo pohlavní identity a aby zajistily respektování lidských práv leseb, gayů, bisexuálů a transgender osob a podporovaly toleranci vůči nim;
3. zajistily, aby si oběti diskriminace byly vědomy existence efektivních právních prostředků ochrany před národními orgány a aby k nim měly přístup a aby opatření pro boj s diskriminací obsahovala, v případech, kde to je vhodné, sankce za porušení a poskytnutí adekvátního odškodnění pro oběti diskriminace;
4. řídily se ve svých zákonech, politikách a aktivitách principy a opatřeními, uvedenými v příloze tohoto doporučení;
5. zajistily odpovídající prostředky a aktivity pro to, aby toto doporučení spolu se svými dodatky bylo přeloženo a co nejvíce rozšířeno.

Příloha k Doporučení CM/Rec(2010)5

I. Právo na život, bezpečí a ochranu před násilím

A. Zločiny z nenávisti (hate crimes) a jiné nenávistně motivované incidenty

1. Členské státy by měly zajistit efektivní, promptní a nestranné vyšetřování údajných případů zločinů a jiných incidentů, kde je důvodné podezření, že sexuální orientace či pohlavní identita oběti byla motivem pachatele; měly by dále zajistit, že vyšetřování těchto případů je věnována dostatečná pozornost v případě, kdy byly údajně spáchány příslušníky policejních složek nebo jinými úředními osobami a že odpovědné osoby budou efektivně potrestány a v příslušných případech potrestány, aby bylo předejito beztrestnosti.
2. Členské státy by měly zajistit, že při určení sankcí bude brán motiv spojený se sexuální orientací nebo pohlavní identitou v úvahu jako přitěžující okolnost.
3. Členské státy by měly podniknout odpovídající kroky k tomu, aby zajistily, že oběti a svědci zločinů z nenávisti spojených se sexuální orientací a pohlavní identitou budou podporováni v tom, aby tyto zločiny nahlašovali; pro tyto účely by členské státy měly podniknout všechny nutné kroky k tomu, aby zajistily, že policejní a soudní struktury budou mít potřebné znalosti a dovednosti pro identifikaci takových zločinů a poskytnou adekvátní asistenci a podporu obětem a svědkům.
4. Členské státy by měly podniknout odpovídající kroky k tomu, aby zajistily bezpečí a důstojnost všech osob ve vězení či jinak zadržených, včetně leseb, gayů, bisexuálů a transgender osob a zejména přijala ochranná opatření proti fyzickým útokům, znásilnění a jiných forem fyzického zne-

užívání, ať je prováděno ostatními vězni nebo personálem; opatření by měla adekvátně chránit a respektovat pohlavní identitu transgender osob.

5. Členské státy by měly zajistit, že budou shromažďována a analyzována relevantní data o přetrvávání a podobě diskriminace a nesnášenlivosti na základě sexuální orientace a pohlavní identity a zejména v případě zločinů z nenávisti a nenávistně motivovaných incidentů spojených se sexuální orientací či pohlavní identitou.

B. Nenávistné projevy („hate speech")

6. Členské státy by měly podniknout vhodné kroky pro potírání všech forem vyjadřování, včetně médií a internetu, u kterých se dá odůvodněně předpokládat, že budou mít efekt vyvolávání, šíření a propagování nenávisti nebo jiných forem diskriminace proti lesbám, gayům, bisexuálům a transgender osobám. Takovéto nenávistné projevy by měly být zakázány a veřejně odsouzeny, kdykoliv se objeví. Všechna opatření by měla respektovat základní právo svobody projevu v souladu s článkem 10 Úmluvy a precedenčním právem Soudu.
7. Členské státy by měly mezi veřejnými orgány a institucemi na všech úrovních zvyšovat povědomí o jejich odpovědnosti zdržet se prohlášení, zejména v médiích, která by mohla být chápána tak, že legitimizují takovouto nenávist a diskriminaci.
8. Veřejní činitelé a jiní reprezentanti státu by měli být podporováni v tom, aby propagovali toleranci a respekt k lidským právům leseb, gayů, bisexuálů a transgender osob, kdykoliv se účastní dialogu s klíčovými zástupci občanské společnosti, včetně médií a sportovních organizací, politických organizací a náboženských komunit.

II. Svoboda sdružování

9. Členské státy by měly přijmout odpovídající opatření, aby zajistily, že v souladu s článkem 11 Úmluvy bude právo na svobodu sdružování efektivně užíváno bez diskriminace na základě sexuální orientace nebo pohlavní identity; zejména by měly být odstraněny diskriminační administrativní procesy, včetně nadměrných formalit pro registraci a praktické fungování sdružení; měly by být také podniknuty kroky k tomu, aby bylo zabráněno zneužívání právních a administrativních ustanovení, jako jsou například ta, která jsou spojena s omezeními založenými na veřejném zdraví, morálce a veřejném pořádku.
10. Přístup k veřejnému financování nevládních organizací by měl být získán bez diskriminace na základě sexuální orientace nebo pohlavní identity.
11. Členské státy by měly přijmout příslušná opatření pro efektivní ochranu obhájců lidských práv leseb, gayů, bisexuálů a transgender osob proti nepřátelství a agresi, kterým mohou být vystaveni, včetně případů, kdy je toto údajně pácháno zástupci státu, aby jim bylo umožněno svobodně vykonávat svou činnost v souladu s Prohlášením o opatřeních Rady Evropy na zlepšení ochrany poskytované ochráncům lidských práv a podporu jejich činnosti
12. Členské státy by měly zajistit, aby nevládní organizace, které chrání lidská práva leseb, gayů, bisexuálů a transgender osob, byly vhodně konzultovány při přijímání a implementaci opatření, která by mohla mít vliv na lidská práva těchto osob.

III. Svoboda vyjadřování a mírumilovného shromažďování

13. Členské státy by měly přijmout vhodná opatření, aby v souladu s článkem 10 Úmluvy zajistily, aby právo na svobodu vyjadřování mohlo být efektivně užíváno bez diskriminace na základě sexuální orientace nebo pohlavní identity, včetně respektování svobody získávat nebo sdělovat

informace o věcech týkajících se sexuální orientace nebo pohlavní identity.

14. Členské státy by měly přijmout adekvátní opatření na národní, regionální a lokální úrovni, aby zajistily, aby právo na svobodu mírumilovného shromažďování, tak jak je uvedeno v článku 11 Úmluvy, mohlo být efektivně užíváno bez diskriminace na základě sexuální orientace nebo pohlavní identity.
15. Členské státy by měly zaručit, že orgány prosazování práva budou podnikat vhodné kroky k tomu, aby ochránily účastníky mírumilovných demonstrací ve prospěch lidských práv leseb, gayů, bisexuálů a transgender osob před jakýmikoliv pokusy nezákonně narušit či bránit efektivnímu užívání práva na vyjadřování a mírumilovné shromažďování.
16. Členské státy by měly podniknout patřičné kroky, aby zabránily omezením užívání práva na vyjadřování a mírumilovné shromažďování pramenící ze zneužívání právních nebo administrativních ustanovení, např. založenými na veřejném zdraví, morálce a veřejném pořádku.
17. Veřejné orgány na všech úrovních by měly být podporovány v tom, aby veřejně odsuzovaly, zejména v médiích, jakékoliv nezákonné zásahy do práv jednotlivců a skupin na svobodu vyjadřování a mírumilovného shromažďování, zejména pokud jsou spojeny s lidskými právy leseb, gayů, bisexuálů a transgender osob.

IV. Právo na respektování soukromého a rodinného života

18. Členské státy by měly zajistit, že bude zrušena jakákoliv diskriminační legislativa, kriminalizující sexuální akty mezi souhlasícími dospělými osobami stejného pohlaví, včetně jakýchkoliv rozdílů s ohledem na věk souhlasu pro sexuální akty mezi osobami stejného pohlaví a heterosexuálními akty; měly by také podniknout vhodné kroky k tomu, aby zajistily, že ustanovení trestního práva, která s ohledem na svou formulaci mohou vést k diskriminaci, budou také zrušena, upravena či aplikována způsobem, který je kompatibilní s principem nediskriminace.
19. Členské státy by měly zajistit, že osobní data, vztahující se k sexuální orientaci nebo pohlavní identitě jednotlivce, nebudou sbírána, uchovávána nebo jinak používána veřejnými institucemi, včetně zejména orgánů prosazování práva, kromě případů, kdy je toto nutné pro specifické zákonné účely; existující záznamy, které nejsou v souladu s těmito principy, by měly být zničeny.
20. Předchozí požadavky, včetně změny fyzické podoby, pro zákonné uznání změny pohlaví, by měly být průběžně přezkoumávány za účelem odstranění nevhodných požadavků.
21. Členské státy by měly podniknout příslušné kroky k tomu, aby zajistily plné zákonné uznání změny pohlaví osoby ve všech oblastech života, zejména umožněním změny jména a pohlaví v oficiálních dokumentech rychlým, transparentním a přístupným způsobem; členské státy by rovněž ve vhodných případech měly zajistit odpovídající uznání a změny nestátními činiteli s ohledem na klíčové dokumenty, jako jsou školní nebo pracovní certifikáty.
22. Členské státy by měly podniknout všechny nutné kroky k tomu, aby zajistily, že jakmile je změna pohlaví dokončena a právně uznána v souladu s odstavci 20 a 21 výše, bude garantováno transgender osobám právo na sňatek s osobou pohlaví opačného k jejich změněnému pohlaví.
23. V případech, kdy národní legislativa uděluje práva a povinnosti nesezdaným párům, by měly členské státy zajistit, aby toto platilo nediskriminačním způsobem jak pro páry rozdílného, tak pro páry stejného pohlaví, včetně penze pro pozůstalou osobu a nájemních práv.
24. Tam, kde národní legislativa uznává registrovaná partnerství osob stejného pohlaví, by měly členské státy zajistit, aby jejich právní status a jejich práva a povinnosti byly ekvivalentem práv heterosexuálních párů ve srovnatelné situaci.

25. Tam, kde národní legislativa neuznává nebo neuděluje práva a povinnosti registrovaným párům stejného pohlaví a nesezdaným párům, vybízíme členské státy k tomu, aby zvážily možnost poskytnout párům stejného pohlaví, bez jakékoliv diskriminace, včetně diskriminace proti párům rozdílného pohlaví, zákonné či jiné prostředky, pomocí kterých by mohly řešit praktické problémy spojené se sociální realitou, ve které žijí.
26. Majíce na zřeteli, že nejlepší zájem dítěte je primární ohled při rozhodování ohledně rodičovské odpovědnosti nebo opatrovnictví, členské státy by měly zajistit, aby takováto rozhodnutí byla prováděna bez diskriminace na základě sexuální orientace nebo pohlavní identity.
27. Majíce na zřeteli, že nejlepší zájem dítěte je primární ohled při rozhodování ohledně adopce, členské státy, jejichž legislativa umožňuje svobodným jedincům adoptovat děti, by měly zajistit, aby toto právo bylo aplikováno bez diskriminace na základě sexuální orientace nebo pohlavní identity.
28. Tam, kde národní legislativa umožňuje asistovanou reprodukci u svobodných žen, by měly členské státy zajistit přístup k asistované reprodukci bez diskriminace na základě sexuální orientace nebo pohlavní identity.

V. Zaměstnání

29. Členské státy by měly zajistit zavedení a implementaci odpovídajících opatření, která zajistí efektivní ochranu proti diskriminaci na základě sexuální orientace nebo pohlavní identity v zaměstnání ve veřejném i soukromém sektoru. Tato opatření by měla pokrýt podmínky přístupu k zaměstnání a povýšení, propouštění, platové podmínky a jiné pracovní podmínky, včetně prevence, potírání a trestání obtěžování a jiných forem viktimizace.
30. Pozornost by měla být věnována zejména poskytování efektivní ochrany práva na soukromí transgender osob v kontextu zaměstnání, zejména ohledně žádostí o pracovní místo, aby bylo zabráněno jakémukoliv irelevantnímu vyzrazení jejich pohlavní historie nebo jejich původního jména zaměstnavateli a ostatním zaměstnancům.

VI. Vzdělání

31. Majíce na zřeteli zájmy dítěte, členské státy by měly přijmout patřičná právní a jiná opatření, zaměřená na vyučující a žáky, aby zajistily, že právo na vzdělání bude moci být efektivně užíváno bez diskriminace na základě sexuální orientace nebo pohlavní identity; toto zahrnuje zejména ochranu práva dětí a mládeže na vzdělání v bezpečném prostředí, bez násilí, šikany, sociálního vyloučení nebo jiných forem diskriminačního nebo ponižujícího zacházení spojeného se sexuální orientací nebo pohlavní identitou.
32. Majíce na zřeteli zájmy dítěte, členské státy by měly přijmout tato opatření na všech úrovních, aby propagovaly vzájemnou toleranci a respekt ve školách, bez ohledu na sexuální orientaci nebo pohlavní identitu. Toto by mělo zahrnovat poskytování objektivních informací s ohledem na sexuální orientaci nebo pohlavní identitu, například ve školních osnovách a učebních materiálech a poskytování potřebných informací, ochrany a podpory žákům a studentům, aby jim bylo umožněno žít v souladu s jejich sexuální orientací nebo pohlavní identitou. Dále mohou členské státy zavést politiky a akční plány týkající se rovnosti a bezpečnosti ve školách a mohou zajistit přístup k adekvátním antidiskriminačním školením nebo podpoře a učebním pomůckám. Tato opatření by měla brát v úvahu práva rodičů ohledně vzdělání jejich dětí.

VII. Zdraví

33. Členské státy by měly přijmout vhodná zákonná a jiná opatření k tomu, aby zajistily, že nejvyšší možný standard zdraví bude možné užívat bez diskriminace na základě sexuální orientace nebo pohlavní identity; zejména by měly vzít v úvahu speciální potřeby leseb, gayů, bisexuálů a transgender osob při přípravě národních zdravotních plánů včetně opatření na prevenci sebevražd, zdravotních průzkumů, zdravotních osnov, školení a materiálů a při monitorování a hodnocení kvality zdravotních služeb.
34. Příslušná opatření by měla být přijata s cílem vyhnout se tomu, aby byla homosexualita klasifikována jako nemoc v souladu se standardy Světové zdravotnické organizace.
35. Členské státy by měly přijmout patřičná opatření k zajištění toho, aby měly transgender osoby efektivní přístup k patřičným službám změny pohlaví, včetně psychologické, endokrinologické a chirurgické odborné znalosti na poli transgender zdravotních služeb bez toho, aby byly podrobeny nevhodným požadavkům; žádná osoba by neměla být podrobena procesům změny pohlaví bez vlastního souhlasu.
36. Členské státy by měly přijmout patřičná zákonná a jiná opatření, aby zajistily, že jakákoliv rozhodnutí, která omezují krytí nákladů na změnu pohlaví zdravotním pojištěním, budou zákonná, objektivní a přiměřená.

VIII. Bydlení

37. Měla by být přijata opatření, která zajistí, že přístup k adekvátnímu bydlení bude moci být efektivně a rovně užíván všemi osobami, bez diskriminace na základě sexuální orientace nebo pohlavní identity; takováto opatření by měla mít za cíl zejména chránit před diskriminačním vystěhováním a zajistit rovná práva pro získání a držení vlastnictví pozemku nebo jiné nemovitosti.
38. Patřičná pozornost by měla být věnována rizikům bezdomovectví, kterým čelí lesby, gayové, bisexuálové a transgender osoby, včetně mladých osob a dětí, které zejména mohou být zranitelné sociálním vyloučením, včetně toho z jejich rodin; v tomto ohledu by měly být bez diskriminace poskytovány relevantní sociální služby na základě objektivního zhodnocení potřeb každého jednotlivce.

IX. Sport

39. Homofobie, transfobie a diskriminace na základě sexuální orientace nebo pohlavní identity ve sportu jsou nepřijatelné stejně jako rasismus a jiné formy diskriminace a měly by být potírány.
40. Sportovní aktivity a zařízení by měly být otevřeny všem bez diskriminace na základě sexuální orientace nebo pohlavní identity; zejména by měla být přijata efektivní opatření k prevenci, potírání a trestání používání diskriminačních nadávek odkazujících na sexuální orientaci nebo pohlavní identitu během a ve spojení se sportovními událostmi.
41. Členské státy by měly podporovat dialog a podporovat sportovní asociace a fankluby v rozvoji aktivit, které zvyšují povědomí ohledně diskriminace vůči lesbám, gayům, bisexuálům a transgender osobám ve sportu a v odsuzování projevů nesnášenlivosti vůči nim.

X. Právo na azyl

42. V případech, kdy mají členské státy mezinárodní závazky v tomto ohledu, by měly uznat, že odůvodněný strach z pronásledování na základě sexuální orientace nebo pohlavní identity může být platným důvodem pro udělení statutu uprchlíka a azylu podle národního práva.

43. Členské státy by měly zajistit, že žadatelé o azyl nebudou posláni do země, kde bude ohrožena jejich svoboda nebo kde čelí hrozbě mučení, nelidského nebo ponižujícího zacházení nebo trestání na základě svojí sexuální orientace nebo pohlavní identity.

44. Žadatelé o azyl by měli být chráněni proti všem diskriminačním politikám či praktikám založených na jejich sexuální orientaci nebo pohlavní identitě; zejména by měly být podniknuty kroky k prevenci hrozby fyzického násilí, včetně sexuálního zneužívání, verbálních útoků nebo jiných forem obtěžování žadatelů o azyl zbavených svobody a zajištění jejich přístupu k informacím, které jsou relevantní k jejich situaci.

XI. Národní struktury lidských práv

45. Členské státy by měly zajistit, že národní struktury lidských práv budou mít jasný mandát k tomu, aby řešily diskriminaci na základě sexuální orientace nebo pohlavní identity; zejména by měly být schopny poskytovat doporučení ohledně legislativy a politik, zvyšovat povědomí mezi populací, a – v rámci mezí, které stanoví národní právní řád – zkoumat individuální žádosti týkající se jak veřejného, tak soukromého sektoru a zahájit nebo účastnit se soudního řízení.

XII. Diskriminace na základě více důvodů

46. Vybízíme členské státy, aby přijaly opatření, která zajistí, že ustanovení národní legislativy, která diskriminaci zakazují nebo jí předcházejí, také chrání proti diskriminaci z více důvodů, včetně důvodu sexuální orientace či pohlavní identity; národní struktury lidských práv by měly mít široký mandát, který by jim umožnil se těmto problémům věnovat.

ii. DEFINICE

Asexualita: asexuální osoba je člověk s absencí sexuální touhy. Asexuální lidé mají stejné emoční potřeby jako kdokoliv jiný a jsou schopni vytvořit podobné intimní mezilidské vztahy jako kdokoliv jiný. Asexualita by neměla být chybně zaměňována za celibát, který je chápán jako osobní volba nebo určitá situace. Asexualita bývá některými lidmi považována za sexuální orientaci.

Bisexuální: bisexuálním označujeme člověka, který je emočně a/nebo sexuálně přitahován oběma pohlavími.

Coming out: situace, kdy osoba oznámí, že se identifikuje jako lesba, gay, bisexuál, transsexuál nebo intersexuál.

Cross-dressing: oblékaní se do oděvu příslušejícího opačnému pohlaví, než jaké je biologické pohlaví jedince; může být projevem transvestitismu, transgender identity nebo transsexuality.

Duha: symbol oslavující jedinečnost a rozmanitost v LGBT společenství. Vlajka má šest pruhů, z nichž každý má jinou barvu, od fialové až po červenou.

FtM (zkratka, angl. Female-to-Male): termín užívaný pro označení transgender či transsexuální osobu, která se narodila jako žena, ale identifikuje se jako muž. Používá se také výraz transmuž, jenž je předmětem častých diskuzí a neměl by být používán, protože se zakládá na nesprávné domněnce, že existují jen dvě možná pohlaví.

Gay: Viz Homosexuál.

Gendernormativita: je termín který popisuje situaci kdy instituce a společnost legitimizují a upřednostňují ty, kteří žijí v pohlaví roli, která jim byla přiřazena biologicky. Gendernormativita negativně

ovlivňuje nejen trans osoby, ale i osoby které se neidentifikují striktně s ženským či mužským pohlavím. To může například zahrnovat muže, kteří jsou vnímáni jako ženštější, než je běžně společensky akceptováno, a ženy, které jsou vnímány jako příliš mužské.

Genderová identita: Označuje individuální identifikaci resp. zařazení sebe sama ke konkrétnímu genderu, který může i nemusí odpovídat pohlaví přidělenému při narození. K této vnitřní identifikaci patří i vnitřní, osobní vnímání vlastního těla a další genderové projevy (oblékání, řeč, chování). Společnost obecně rozeznává mužský a ženský gender, existují ale jedinci, kteří svou identitu chápou komplexněji (viz např. transgender, queer atd.). Genderovou identitu formují mj. společenská očekávání a sankce za jejich nedodržení. Genderová identita nemusí být nutně pevně daná: někteří jedinci se mohou v různých situacích chovat podle modelů chování obou genderů.

Genderová příslušnost (gender): se referuje k subjektivnímu vnímání mužství nebo ženství v návaznosti na sociální normy, které každému pohlaví připisují určité vzory chování. Tyto normy se liší napříč historií, kulturami, společnostmi a společenskými třídami. Genderová příslušnost je tedy úzce propojena se společenskými předsudky a očekáváním, ne však s biologickou podstatou.

Genderová role: soubor určitých pravidel (většinou nepsaných, neformálních), které předepisují určité typy chování pouze ženám a jiné pouze mužům. (Např. většina společnosti považuje za správné, když žena zůstane s dítětem na mateřské dovolené a muž chodí do zaměstnání. Pokud je to v některých rodinách obráceně, už to jako správné vnímáno není.)

Genderový projev: označuje osobní vyjádření a prezentaci pohlavní identity, která je vnímána zejména okolím. Lidé se obvykle snaží, aby jejich vyjádření nebo prezentace pohlaví odpovídaly jejich pohlavní identitě, bez ohledu na pohlaví rodné.

Heteronormativita: Kulturně a společensky vytvořená norma heterosexuality, podle níž jsou posuzováni lidé odlišných sexuálních orientací (lesby, homosexuálové, bisexuálové atd.). Neheterosexuální občané jsou vnímáni jako občané druhé kategorie a podle toho je s nimi jednáno (např. v otázkách společného soužití, rodičovství, přístupu k práci atd.). Heteronormativita může nabývat i nenápadných podob. Je jí třeba předpoklad, že všichni v našem okolí jsou automaticky heterosexuální.

Homofobie: strach, nepřiměřená zlost, intolerance a/nebo nenávist k homosexualitě. Homofobie se může projevovat různě: např. internalizovaná homofobie popisuje situaci, kdy lesby, gayové a bisexuální lidé přijmou heterosexualitu jako jediný správný způsob života, termín institucionalizovaná homofobie se zase používá pro situaci, kdy státní orgány jednají v neprospěch rovnoprávnosti LGBT osob (sem spadají např. nenávistné výroky z řad osob veřejně činných, zákaz pochodů hrdosti či jiné formy diskriminace vůči LGBT komunitě).

Homosexuál: osoba, která pociťuje sexuální a/nebo emoční touhu výhradně nebo převážně k osobám stejného pohlaví. Tento termín bývá často nepřesně používán jak pro homosexuální muže, tak pro lesbické ženy (a někdy i pro osoby bisexuální) a je předmětem častých diskuzí. Výraz homosexuál či gay by proto měl být používán výhradně pro muže, kteří pociťují emoční a/nebo sexuální přitažlivost k jiným mužům, kdežto termín lesba či lesbická žena by měl být používán jakožto jeho ekvivalent pro ženy. Pokud je potřeba použít výraz, který odkazuje ke všem skupinám bez záměru některou ze sexuálních orientací nebo genderových identit /projevů specifikovat blíže, pak se nedoporučuje používat výraz gay, ale na jeho místě použít LGBT (lesbický, gay, bisexuální a transgender/transsexuální).

Chirurgická změna pohlaví (angl. zkratka GRS): lékařský termín pro to, co trans lidé často nazývají operací potvrzující jejich pohlaví: jedná se o operaci s cílem sladit tzv. primární a sekundární pohlavní charakteristiky trans osoby s jejich vnitřním vnímáním sebe samých.

Intersexuální osoby: jsou osoby, které vykazují biologickou kombinaci mužských a ženských pohlavních orgánů. Jedná se o osoby, jejichž genitálie či sekundární pohlavní znaky nelze jednoznačně označit jako mužské/ženské, ale i osoby, jejichž genitálie jsou jednoznačně mužské/ženské, ale nosí genetickou informaci opačného pohlaví. Termín intersexuál nahradil zastaralý termín hermafrodit, který byl užíván lékaři v osmnáctém a devatenáctém století.

Lesba/lesbická žena: je žena, kterou emočně a/nebo sexuálně přitahují ženy.

LGBT: zkratka pro „lesbický, gay, bisexuální a transgender/transsexuální".

MtF (zkratka z angl. Male-to-Female): termín odkazující na transgender či transsexuální osobu, která se narodila jako muž, ale identifikuje se jako žena.

Nedobrovolné odhalení (angl. outing): situace, kdy je sexuální identita osoby, která se identifikuje jako lesba, gay, transsexuál nebo intersexuál, odhalena bez jejího souhlasu.

Nekonformní gender: se vztahuje na každého, jehož genderová identita se liší od normativní genderové identity a genderových rolí společensky asociovaných s jeho rodným pohlavím.

Označení rodové příslušnosti (angl. gender marker): je označení na oficiálních dokumentech, jehož účelem je identifikovat pohlaví dané osoby. Nejviditelnější označení rodové příslušnosti se často objevují v občanských, řidičských a jiných průkazech, rodných listech, diplomech, daňových formulářích atd. Méně zjevná označení rodové příslušnosti mohou být součástí kódovaných čísel jako například čísla sociálního pojištění.

Pohlavní dysforie: je diagnóza psychické poruchy, kterou psychiatři a psychologové označují závažný pocit nepohodlí/odmítnutí vlastních pohlavních orgánů a z toho plynoucí subjektivní vnímání genderové příslušnosti. Viz Porucha pohlavní identity.

Pochody hrdosti (angl. pride parades): Historie tzv. pochodů hrdosti se datuje do června 1969 k tzv. Stonewallským nepokojům, kdy se LGBT komunita v New Yorku vzepřela permanentní šikaně ze strany policie. Následující rok byla tato vzpoura připomenuta sérií demonstrací proti homofobii v mnoha městech Spojených států. Pochody hrdosti na památku Stonewallských nepokojů se pak brzy rozšířily po celém světě.

Porucha pohlavní identity (angl. GID): je na seznamu v Mezinárodní statistické klasifikaci nemocí a přidružených zdravotních problémů Světové zdravotnické organizace (WHO) a Diagnostickém a statistickém manuálu duševních poruch Americké psychiatrické asociace (APA).

Porucha vývoje pohlaví (angl. DSD): lékařský výraz, který nahrazuje termín intersexuál v lékařském žargonu, a referuje se k atypickému vývoji chromozomních, gonadálních a anatomických aspektů sexuálních orgánů.

Právní uznání pohlaví: proces, kdy preferované pohlaví trans osoby je uznáno v rámci právního systému. Např. vystavení nových dokumentů.

Queer: představuje akademický termín, který označuje osoby, jež nejsou heterosexuální – tudíž lesby, gaye, bisexuály a trans osoby. Queer teorie zpochybňuje tzv. heteronormativní sociální normy týkající se pohlaví a sexuality, a tvrdí, že genderové role jsou pouhými sociálními konstrukty. Protože jde původně historicky o termín hanlivý, určitý podíl LGBT osob jej vnímá negativně, kdežto jiní naopak považují termín queer za symbol hrdosti.

Sexuální identita: pocit příslušnosti k homosexuální, bisexuální, heterosexuální nebo asexuální orientaci. Termín je oficiálním právním pojmem v zemích, jako je Německo, Česká Republika, Slovensko, Maďarsko a Španělsko.

Sexuální orientace: odkazuje na lidskou schopnost hluboké citové a sexuální přitažlivosti, intimních a sexuálních vztahů s jedinci různého pohlaví či stejného pohlaví anebo více než jednoho pohlaví.

Skrývání sexuální orientace (angl. being in the closet): stav, kdy se osoba rozhodne ponechat v tajnosti svou sexuální orientaci (lesbickou, homosexuální, bisexuální), genderovou identitu či projev (trans osoba) a/nebo pohlaví (intersexuál).

Trans (osoba/lidé/muž/žena): je inkluzívní zastřešující termín který odkazuje na ty, jejichž genderová identita a/nebo genderový projev se liší od jejich rodného pohlaví. Termín zahrnuje, ale není omezen na: muže a ženy s transsexuální minulostí; jedince, kteří se identifikují jako transsexuální, transgender, transvestité, cross-dresseři, androgyni, polygender, genderqueer, agender anebo lidé, jejichž genderová identita a projev je jinak nestandardní a nezapadá do kategorie mužů či žen. Tento genderový projev se vztahuje na výběr oblečení, sebeprezentaci, tělesné modifikace včetně podstupování chirurgických zákroků.

Transfobie: odkazuje na negativní kulturní a osobní přesvědčení, názory, postoje a chování, které se zakládají na předsudcích, znechucení, strachu a/nebo nenávisti vůči transsexuálním osobám anebo osobám s různými genderovými identitami a genderovými projevy. Institucionální transfobie se projevuje právními sankcemi vůči transsexuálním osobám, patologizací transsexuality a neexistujícími či nedostatečnými mechanismy proti násilí a diskriminaci. Sociální transfobie se projevuje v podobě fyzických a jiných forem násilí, nenávistnými projevy, diskriminací, marginalizací, sociálním vyloučením, exotizováním, výsměchem a urážkami

Transgender: odkazuje na ty trans osoby, které trvale žijí v jejich preferovaném pohlaví, aniž by nutně procházely jakýmkoli lékařským zásahem.

Transsexuál: termín odkazuje na osoby, které se identifikují s opačnou pohlavní rolí a snaží se žít trvale v preferované genderové roli. To jde často ruku v ruce s přáním přizpůsobit jejich tělo s tímto preferovaným pohlavím. Transsexuální lidé mohou zvažovat, podstupovat a procházet změnou pohlaví (která může, ale nemusí zahrnovat hormonální terapie nebo chirurgické zákroky).

Transvestita/Cross-dresser: odkazuje na osoby, které se oblékají do oděvu příslušejícímu opačnému pohlaví, než jaké je jejich biologické pohlaví, a to pouze při určitých příležitostech. Jejich genderová identifikace s opačným pohlavím může být na různé škále. Od velmi dominantní až po méně důležitou. Někteří transvestité a cross-dresseři mohou během svého života vyhledat a podstoupit změnu pohlaví, a jiní zase rádi využívají možnosti oblékání se do oděvů opačného pohlaví jen příležitostně.

Změna pohlaví: odkazuje na proces, jehož prostřednictvím lidé redefinují pohlaví, ve kterém žijí, a přizpůsobují jej své genderové identitě. Tento proces často zahrnuje lékařskou pomoc, včetně hormonální terapie a chirurgických zásahů, které trans osoby podstupují za účelem harmonizace svého těla s preferovaným pohlavím. Tento proces však také zahrnuje některé nebo všechny z následujících sociálních a právních procesů: coming out v kruhu přátel, rodiny a pracovním prostředí, oblékání se a stylizace do role preferovaného pohlaví, změna jména a pohlaví v oficiálních dokumentech a naplnění dalších požadavků v závislosti na vnitrostátních zákonech.

iii. ZPRÁVA O PLNĚNÍ DOPORUČENÍ

Výbor ministrů doporučuje, aby členské státy:

1. prozkoumaly existující právní úpravy a jiná opatření, nadále je průběžně přezkoumávaly a shromažďovaly a analyzovaly relevantní data s cílem monitorovat a napravit jakoukoliv přímou i nepřímou diskriminaci na základě sexuální orientace anebo genderové identity;

i. Byla provedena revize stávající legislativy, případně jiných opatření tak, aby bylo zjištěno, zda legislativa či tato opatření nevedou k přímé či nepřímé diskriminaci na základě sexuální orientace či genderové identity?

Státní orgány, ani jednotlivá odpovědná ministerstva, ani jiné ústřední orgány státní správy neprovedly na základě Doporučení žádné cílené přezkoumání právních předpisů a nelegislativních opatření s tím, aby zjistily, zda některá ustanovení zákona či nelegislativní opatření nejsou diskriminační na základě sexuální orientace či pohlavní identity.

Doporučením se na svém jednání zabýval Výbor pro sexuální menšiny Rady vlády pro lidská práva,[60] který si stanovil na základě tohoto Doporučení priority své činnosti pro následující období s cílem dosáhnout naplňování Doporučení.

ii. Jsou nastaveny příslušné postupy, které zajistí, že došlo/dojde v rámci takto identifikované diskriminace v rámci legislativy k nápravě?

V současné době nejsou činěny žádné kroky, které by směřovaly k odstranění přetrvávající přímé či nepřímé diskriminace na základě sexuální orientace nebo pohlavní identity. Naopak jsou přijímány právní předpisy, které LGBT menšinu i nadále znevýhodňují, např. nový občanský zákoník.[61]

2. zajistily, aby byly právní úpravy a jiná opatření přijímány a efektivně implementovány tak, aby jejich pomocí byla potírána diskriminace na základě sexuální orientace nebo pohlavní příslušnosti a aby zajistily respektování lidských práv leseb, gayů, bisexuálů a transgender osob a podporovaly toleranci vůči nim;

i. Byla přijata legislativa týkající se diskriminace na základě sexuální orientace či genderové identity, která zahrnuje oblast zaměstnání, sociálního zabezpečení a otázky zdravotní péče, vzdělání, přístupu ke zboží a službám, a to včetně bydlení?

Základní ochrana před nerovným zacházením je zakotvena v čl. 3 odst. 1[62] Listiny základních práv a svobod,[63] podle něhož se základní práva a svobody zaručují všem bez rozdílu na základě řady diskriminačních důvodů nebo „jiného postavení". Sexuální orientace ani pohlavní identita nejsou mezi těmito důvody výslovně uvedeny. Nicméně výčet zakázaných důvodů je demonstrativní a umožňuje, aby byl výčet zakázaných důvodů výkladem rozšiřován, což také Ústavní soud činí.

---

[60] Více informací o Výboru pro sexuální menšiny v kapitole XI. Národní struktury lidských práv
[61] Více viz bod 24.
[62] „Základní práva a svobody se zaručují všem bez rozdílu pohlaví, rasy, barvy pleti, jazyka, víry a náboženství, politického či jiného smýšlení, národního nebo sociálního původu, příslušnosti k národnostní nebo etnické menšině, majetku, rodu nebo jiného postavení."
[63] Ústavní zákon č. 2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod.

V roce 2009 přijala Česká republika zákon o rovném zacházení a o právních prostředcích ochrany před diskriminací a o změně některých zákonů (antidiskriminační zákon)[64]. Antidiskriminační zákon zakazuje diskriminaci z důvodu rasy nebo etnického původu, národnosti, pohlaví, sexuální orientace, věku, zdravotního postižení, náboženského vyznání, víry nebo světového názoru. Pohlavní identita mezi těmito důvody explicitně uvedena není, nicméně zákon výslovně stanoví, že za diskriminaci z důvodu pohlaví se podle tohoto zákona považuje také diskriminace z důvodu pohlavní identifikace.

Antidiskriminační zákon zakazuje diskriminaci v oblastech v rozsahu evropské směrnice o rasové rovnosti (Racial Equality Directive)[65], diskriminace z důvodu sexuální orientace a pohlavní identity je zakázána v zaměstnání, v oblasti sociální ochrany včetně sociálního zabezpečení, sociálních výhod, zdravotní péče, vzdělání a přístupu ke zboží a službám dostupným veřejnosti, včetně bydlení.[66]

ii. Byla přijata strategie, včetně dlouhodobých vzdělávacích či na zvyšování povědomí zaměřených programů, která se týká potírání diskriminace a předsudků veřejnosti a dále se týká nápravy těchto předsudků a stereotypů?

V rámci pravomocí Veřejného ochránce práv (dále jen „ochránce“) jako antidiskriminačního orgánu v České republice nebyla přijata žádná taková komplexní strategie. Ochránce usiluje o zvýšení povědomí o diskriminaci zejména prostřednictvím vydávání doporučení, poskytování pomoci obětem diskriminace, a sdělováním některých případů veřejnosti (prostřednictvím internetových stránek nebo televizního vysílání), stejně jako prováděním různých výzkumů. Žádné z doporučení či realizovaných průzkumů zatím nebylo zaměřeno na diskriminaci z důvodu sexuální orientace či pohlavní identity.

3. zajistily, aby si oběti diskriminace byly vědomy existence efektivních právních prostředků ochrany před národními orgány a aby k nim měly přístup a aby opatření pro boj s diskriminací obsahovala, v případech, kde to je vhodné, sankce za porušení a poskytnutí adekvátního odškodnění pro oběti diskriminace;

i. Existují v rámci české legislativy právní prostředky k nápravě určené pro oběti diskriminace na základě sexuální orientace či genderové identity?

Antidiskriminační zákon zakotvuje žalobu na ochranu před diskriminací.[67] Pokud dojde k diskriminačnímu jednání, má oběť tohoto nezákonného jednání, právo se u soudu domáhat, aby bylo upuštěno od diskriminace, aby byly odstraněny, následky diskriminačního zásahu a aby jí bylo dáno přiměřené zadostiučinění. Pokud by uvedené prostředky nebyly ke zjednání nápravy dostatečné, může oběť diskriminačního jednání požadovat náhradu nemajetkové újmy, přičemž její výši určí soud s přihlédnutím k závažnosti vzniklé újmy a k okolnostem, za nichž k porušení práva došlo.

---

[64] Zákon č. 198/2009 Sb., o rovném zacházení a o právních prostředcích ochrany před diskriminací a o změně některých zákonů (antidiskriminační zákon).

[65] Směrnice Rady 2000/43/ES ze dne 29. června 2000, kterou se zavádí zásada rovného zacházení s osobami bez ohledu na jejich rasu nebo etnický původ.

[66] § 1 antidiskriminačního zákona: (1) Tento zákon zapracovává příslušné předpisy Evropských společenství a v návaznosti na Listinu základních práv a svobod a mezinárodní smlouvy, které jsou součástí právního řádu, blíže vymezuje právo na rovné zacházení a zákaz diskriminace ve věcech a) práva na zaměstnání a přístupu k zaměstnání, b) přístupu k povolání, podnikání a jiné samostatné výdělečné činnosti, c) pracovních, služebních poměrů a jiné závislé činnosti, včetně odměňování, d) členství a činnosti v odborových organizacích, radách zaměstnanců nebo organizacích zaměstnavatelů, včetně výhod, které tyto organizace svým členům poskytují, e) členství a činnosti v profesních komorách, včetně výhod, které tyto veřejnoprávní korporace svým členům poskytují, f) sociálního zabezpečení, g) přiznání a poskytování sociálních výhod, h) přístupu ke zdravotní péči a jejího poskytování, i) přístupu ke vzdělání a jeho poskytování, j) přístupu ke zboží a službám, včetně bydlení, pokud jsou nabízeny veřejnosti nebo při jejich poskytování.

[67] § 10 antidiskriminačního zákona.

Speciální právní prostředky na ochranu před diskriminací jsou dále obsaženy v zákoně o vojácích z povolání,[68] který upravuje právo vojáka domáhat se upuštění nerovného zacházení či nežádoucího sexuálního chování a odstranění důsledků tohoto jednání. Příslušníci bezpečnostních sborů mají podle zákona o služebním poměru příslušníků bezpečnostních sborů právo domáhat se ochrany před nerovným zacházením u soudu, kde mohou požadovat, aby bylo upuštěno od nerovného zacházení, aby byly odstraněny jeho následky a aby jim bylo dáno přiměřené zadostiučinění. Právo domáhat se soudní ochrany při porušení práv a povinností vyplývajících z rovného zacházení však nemají, pokud k němu došlo rozhodnutím služebního funkcionáře.[69]

Občanský soudní řád upravuje tzv. přenos důkazního břemene.[70] V případě diskriminace z důvodu sexuální orientace nebo pohlavní identifikace se uplatní ustanovení o přenosu důkazního břemene, pokud k diskriminaci došlo v rámci pracovní nebo jiné závislé činnosti, povolání, podnikání nebo jiné samostatné výdělečné činnosti, včetně přístupu k výše uvedeným, dále pokud k diskriminaci došlo v souvislosti s členstvím v organizacích zaměstnanců nebo zaměstnavatelů či v souvislosti s členstvím a činností v profesních komorách. Přenos důkazního břemene není upraven jednotně pro všechny diskriminační důvody, k přenosu důkazního břemene v případě diskriminace na základě pohlaví, a tedy také na základě pohlavní identifikace dochází i tehdy, pokud k diskriminaci došlo při přístupu ke zboží a službám. Zatímco antidiskriminační zákon poskytuje ochranu před nerovným zacházením ze všech diskriminačních důvodů definovaných směrnicí o rasové rovnosti, občanský soudní řád se striktně drží evropských antidiskriminačních směrnic a poskytuje odlišnou ochranu na základě různých důvodů.

Ustanovení o přenosu důkazního břemene podal v roce 2006 Ústavní soud, podle něhož diskriminovaná „osoba v soudním řízení musí nejen tvrdit, ale i prokázat, že s ní nebylo zacházeno obvyklým, tedy neznevýhodňujícím způsobem. Neprokáže-li toto tvrzení, nemůže v řízení uspět. Dále pak musí tvrdit, že znevýhodňující zacházení bylo motivováno diskriminací na základě rasového nebo etnického původu. Tuto motivaci ovšem prokazovat nemusí, ta se v případě důkazu odlišného zacházení předpokládá, je však vyvratitelná, prokáže-li se (dokazováním) opak. Ostatně požadavek, aby strana žalující musela prokazovat, že byla diskriminována právě a výlučně pro svůj rasový (etnický) původ, a nikoli z důvodu jiného, je zcela zjevně nesplnitelný, neboť prokázat motivaci (pohnutku) žalované strany je z povahy věci vyloučeno.“[71]

ii. Existují efektivní postupy, které zajišťují, že oběti diskriminace z důvodu sexuální orientace či genderové identity jsou si vědomy těchto právních prostředků k nápravě a mají k nim zajištěn dostatečný přístup? Vztahují se tyto prostředky k nápravě i na případy, kdy je porušení antidiskriminačních právních předpisů spácháno osobou, která jedná v rámci výkonu veřejné správy?

[68] Více kapitola V. Zaměstnání.

[69] § 77 odst. 9 zákona č. 361/2003 Sb., o služebním poměru příslušníků bezpečnostních sborů.

[70] § 133a zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů „Pokud žalobce uvede před soudem skutečnosti, ze kterých lze dovodit, že ze strany žalovaného došlo k přímé nebo nepřímé diskriminaci a) na základě pohlaví, rasového nebo etnického původu, náboženství, víry, světového názoru, zdravotního postižení, věku anebo sexuální orientace v oblasti pracovní nebo jiné závislé činnosti včetně přístupu k nim, povolání, podnikání nebo jiné samostatné výdělečné činnosti včetně přístupu k nim, členství v organizacích zaměstnanců nebo zaměstnavatelů a členství a činnosti v profesních komorách, b) na základě rasového nebo etnického původu při poskytování zdravotní a sociální péče, v přístupu ke vzdělání a odborné přípravě, přístupu k veřejným zakázkám, přístupu k bydlení, členství v zájmových sdruženích a při prodeji zboží v obchodě nebo poskytování služeb, nebo c) na základě pohlaví při přístupu ke zboží a službám 56d), je žalovaný povinen dokázat, že nedošlo k porušení zásady rovného zacházení.“

[71] Nález Ústavního soudu ze dne 26. 4. 2006, sp. zn. Pl.ÚS 37/04

Činnost ochránce jako tělesa pro rovné zacházení stojí na 3 pilířích, a to informovanost, vzdělávání, pomoc.[72] V rámci informovanosti vydává ochránce doporučení a stanoviska, zatímco doporučení jsou určena široké veřejnosti, vyjadřují se ke konkrétním projevům diskriminace ve společnosti a obsahují doporučení, jak se takového jednání vyvarovat, stanoviska jsou určena odborné veřejnosti. V rámci pilíře vzdělávání realizuje ochránce např. tematické semináře, workshopy a školení určené neziskovým organizacím, státní správě, zaměstnavatelům a poskytovatelům služeb. Třetí pilíř představuje pomoc obětem diskriminace: každá osoba má právo se na ochránce bezplatně obrátit se svým problémem souvisejícím s diskriminací.

Oběti diskriminace mají k dispozici dva základní postupy – správní a soudní.

Ochránce nepovažuje správní řízení za velmi účinné (hlavně z toho důvodu, že oběť není účastníkem správního řízení, oběť může pouze podat stížnost ke správnímu orgánu, např. inspektorátu práce nebo České obchodní inspekci) a jen málo lidí má povědomí o takovém postupu. Informace o tomto postupu není rozšířená a je poskytována především ze strany veřejných orgánů nebo nevládních organizací specializujících se na rovné zacházení.

Soudní řízení může být vysoce efektivní, nicméně bývá obtížné přesvědčit oběť, aby podala žalobu. Soudní spory obvykle trvají poměrně dlouhou dobu a trvá i několik let než je dosaženo pravomocné rozhodnutí, což je zejména v pracovně-právních sporech velmi odrazující faktor. Další riziko představují finanční náklady, jako jsou soudní poplatky a náklady právního zastoupení, v případě prohry sporu je žalobce obvykle navíc povinen uhradit náklady na právní zastoupení protistrany.

Ochránce ve spolupráci s Pro Bono Aliancí realizuje projekt „Strategická litigace“, což může být cesta, jak situaci v České republice zlepšit. Ochránce také vydal „Stanovisko veřejného ochránce práv k některým procesním aspektům antidiskriminačního zákona, zejm. věcné příslušnosti soudů“.[73]

Velkou výzvu pro ochránce představuje také alternativní řešení sporů. Zákon o mediaci nabyl účinnosti 1. srpna 2012.[74] Možnosti alternativního řešení sporů tak zatím nejsou dostatečně rozvinuty.

iii. Jsou tyto právní prostředky k nápravě efektivní, přiměřené a dostatečně odrazující od páchání další diskriminace?

Nejúčinnější a odrazující prostředek je podle ochránce soudní řízení. Oběť diskriminace může u soudu požadovat, upuštění od diskriminace, odstranění následků diskriminačního jednání, přiměřeného zadostiučinění, případně náhrady nemajetkové újmy v penězích.

Autorům je znám pouze jeden soudní spor na ochranu před diskriminací na základě sexuální orientace, a to v přístupu k zaměstnání.[75] Soud diskriminovanému přiznal odškodné ve výši 70 tis. Kč, přičemž v roce 2007 činila průměrná hrubá mzda cca 21 tis. Kč. Obdobnou výši odškodnění v řádech desítek tisíc Kč přiznaly soudy obětem diskriminačního jednání z důvodu rasy či etnického původu.

---

[72] Veřejný ochránce práv (2012), webová stránka „Diskriminace“, dostupná na: http://www.ochrance.cz/diskriminace/ (navštíveno 10. 8. 2012).

[73] Veřejný ochránce práv (2010) Stanovisko veřejného ochránce práv k některým procesním aspektům antidiskriminačního zákona, zejm. věcné příslušnosti soudů, http://www.ochrance.cz/ fileadmin/user_upload/DISKRIMINACE/Stanoviska/Stanovisko_verejneho_ochrance_prav_k_nekt erym_procesnim_aspektum_antidiskriminacniho_zakona.pdf (navštíveno 20. 8. 2012).

[74] Zákon č. 202/2012 Sb. o mediaci a o změně některých zákonů (zákon o mediaci).

[75] Lesková I. (2007), „Odmítli ho zaměstnat, protože je gay“, iDNES.cz, 16. 1. 2007, dostupné: http://zpravy.idnes.cz/odmitli-ho-zamestnat-protoze-je-gay-db2-/domaci.aspx? c=A070115_212940_domaci_zra (navštíveno 20. 8. 2012).

Vzhledem k rizikům, kterým je oběť diskriminace při zahájení sporu vystavena (délka sporu, náklady řízení), není případná výše odškodnění pro ni nijak výrazně motivující k tomu, aby diskriminujícího žalovala. Navíc není výše odškodnění dostatečně vysoká, aby diskriminujícího odrazovala.

Podobně výše pokut uložených ve správním řízení je také obvykle spíše nízká. Správní sankce proto neplní odrazující funkci pro ty, kteří diskriminují.

iv. Zahrnují tyto právní prostředky také odškodnění pro oběti diskriminace na základě sexuální orientace či genderové identity?

V rámci soudního řízení se oběť diskriminace může domáhat odškodnění, a to peněžité či nepeněžité kompenzace. Soud může přiznat odškodnění oběti diskriminace.

Správní řízení nezahrnují nápravu ve formě kompenzace. Správní orgán obvykle ukládá pokuty, ale ty nepředstavují „přímé" odškodnění oběti.

4. řídily se ve svých zákonech, politikách a aktivitách principy a opatřeními, uvedenými v příloze tohoto doporučení;

5. zajistily odpovídající prostředky a aktivity pro to, aby toto doporučení spolu se svými dodatky bylo přeloženo a co nejvíce rozšířeno.

i. Jaké kroky byly podniknuty k tomu, aby Doporučení a jeho příloha byly široce rozšiřovány?

Ze strany státu nebyly učiněny žádné kroky za tím účelem, aby byla informovanost o Doporučení a jeho příloze co nejširší. Doporučení nebylo umístěno ani v originále, ani přeložené do českého jazyka na žádných webových stránkách odpovědných státních orgánů.

ii. Bylo Doporučení a jeho příloha přeloženy do českého jazyka?

Text doporučení byl na základě žádosti Odboru lidských práv přeložen Úřadem vlády v průběhu měsíce dubna 2012. Příloha doporučení přeložena nebyla.

iii. Bylo Doporučení a jeho příloha rozšířeny:
- *mezi lesbickou, gay, bisexuální a transgender komunitu,*
- *v rámci veřejné správy,*
- *v rámci všech struktur podílejících se na vymáhání práva, včetně justice a orgánů vězeňství,*
- *v rámci celostátních struktur zabývajících se ochranou lidských práv (včetně specifických subjektů v oblasti rovného zacházení – tzv. gender equality bodies),*
- *v rámci vzdělávacího systému,*
- *v rámci systému zdravotní péče,*
- *mezi představitele veřejných i soukromých zaměstnanců i zaměstnavatelů,*
- *do médií,*
- *v rámci relevantních nestátních neziskových organizací?*

Doporučení a jeho překlad byly poskytnuty členům Výboru pro sexuální menšiny Rady vlády pro lidská práva, a to jak zástupcům LGBT menšiny, tak také zástupcům jednotlivých ministerstev ve Výboru, tedy Ministerstvu zdravotnictví, Ministerstvu práce a sociálních věcí, Ministerstvu kultury, Ministerstvu spravedlnosti a Ministerstvu zemědělství.

Doporučení nebylo dále nijak šířeno mezi státními orgány, odbornou veřejností, médii, zaměstnavateli apod. LGBT minorita se může s Doporučením seznámit prostřednictvím internetových stránek

nevládní organizace PROUD. Ze strany státních orgánů však nebyly činěny žádné kroky s cílem seznámit s Doporučením zainteresovanou veřejnost.

I. Právo na život, bezpečí a ochranu před násilím

A. Zločiny z nenávisti (hate crimes) a jiné nenávistně motivované incidenty

1. Členské státy by měly zajistit efektivní, promptní a nestranné vyšetřování údajných případů zločinů a jiných incidentů, kde je důvodné podezření, že sexuální orientace či pohlavní identita oběti byla motivem pachatele; měly by dále zajistit, že vyšetřování těchto případů je věnována dostatečná pozornost v případě, kdy byly údajně spáchány příslušníky policejních složek nebo jinými úředními osobami a že odpovědné osoby budou efektivně potrestány a v příslušných případech potrestány, aby bylo předejito beztrestnosti.

i. Zajišťuje vzdělávací systém pro policisty a policistky to, že jsou si vědomi specifické nutnosti efektivně, rychle a nestranně vyšetřovat jakékoliv homofobní a transfobní projevy v rámci tzv. zločinů z nenávisti nebo jiných incidentů motivovaných nenávistí, zejména v případech, kde je zahrnuto násilí?

Podle Ministerstva vnitra probíhá v České republice pravidelně několik školení pro specialisty na extremismus ze Služby kriminální policie a vyšetřování a pro styčné důstojníky pro menšiny, v rámci kterých je zmiňována i problematika homofobních a transfobních projevů.

Dle informací poskytnutých nevládní organizací In Iustitia[76] probíhá vzdělávání policistů/ek na několika úrovních, na žádné z nich není trestné činnosti z nenávisti věnována dostatečná pozornost, resp. trestnou činnost z nenávisti české policejní školství jako specifickou kategorii nezná. Ochrana před homofobními trestnými činy není totiž zakotvena v trestním zákoníku, ale pouze v zákoně o přestupcích. Pokud je tedy homofobním incidentům věnována vůbec nějaká pozornost, tak nedostatečně, pouze v rozsahu hmotněprávního ustanovení přestupkového zákona. Sylaby jednotlivých programů nezahrnují trestnou činnost z nenávisti. V ČR je na trestnou činnost z nenávisti stále nahlíženo jako na subkategorii extremismu, tedy spíše jsou zkoumány a vyučovány specifika extremistů než specifika trestné činnosti a důsledky viktimizace pro oběti. Obětem trestné činnosti z nenávisti není věnována ve vzdělávání policistů/ek pozornost; vzdělávání vůbec nezahrnuje téma specifického postavení LGBT lidí jako obětí (zejména např. riziko nuceného coming outu při oznámení útoku z motivu nenávisti). Policejní vzdělávání probíhá v ČR na středních a vyšších policejních školách a na policejní akademii (bakalářský, magisterský, doktorský program). Zájemci o službu u policie přicházející z civilu musí projít základní odbornou přípravou, specifikům násilí z nenávisti není věnována pozornost, tématu lidských práv je poskytnuto několik hodin. Vzdělávání policistů/ek probíhá i jako tzv. další vzdělávání policistů a instruktážně metodické zaměstnání, i zde je však školen extremismus a technicko-kriminalistická specifika boje s extremismem.

ii. Existuje nezávislý a efektivní systém, v jehož rámci je možné nahlásit tzv. zločiny z nenávisti páchané úředními osobami, jež se samy podílejí na vymáhání práva, a v jehož rámci jsou tyto zločiny vyšetřovány, a to zejména takové zločiny, kde je motivem sexuální orientace či genderová identita?

[76] In Iustitia, webové stránky: http://www.in-ius.cz/ (navštíveno 20. 8. 2012).

Pokud se kdokoli stane obětí trestného činu, může podat trestní oznámení na státní zastupitelství či k jakémukoli policejnímu orgánu.[77] Poté orgány činné v trestním řízení postupují v souladu se zákonem.

Od 1. ledna 2012 funguje Generální inspekce bezpečnostních sborů. Náplní její činnosti je vyhledávat, odhalovat a vyšetřovat skutečnosti nasvědčující tomu, že byl spáchán trestný čin, jehož pachatelem je příslušník Policie České republiky, celník, příslušník Vězeňské služby, příslušník inspekce anebo zaměstnanci těchto útvarů. Inspekce také provádí zkoušku spolehlivosti vůči protiprávnímu jednání uvedených příslušníků a zaměstnanců. Navrhuje proti takové činnosti opatření a vydává metodická doporučení pro činnost jednotlivých bezpečnostních sborů.

Na nevládní úrovni lze informovat o násilí z nenávisti nevládní organizaci In Iustitia prostřednictvím on-line formuláře.[78] Tento systém není napojen na systém policie a není policií podporován.

2. Členské státy by měly zajistit, že při určení sankcí bude brán motiv spojený se sexuální orientací nebo pohlavní identitou v úvahu jako přitěžující okolnost.

i. Existuje legislativa, která potírá tzv. zločiny z nenávisti nebo jiné incidenty motivované nenávistí? Zahrnuje tato legislativa jako jeden z možných motivů sexuální orientaci či genderovou identitu?

Explicitně homofobní/transfobní/genderovou nenávistnou motivaci český trestní zákoník nezná. Tyto kategorie mohou být zahrnuty pod obecnou kategorii tzv. jinou skupinu osob či jinou přitěžující okolnost. Podle trestního zákoníku soud přihlédne jako k přitěžující okolnosti zejména k tomu, že pachatel spáchal trestný čin ze ziskuchtivosti, z pomsty, z národnostní, rasové, etnické, náboženské, třídní či jiné podobné nenávisti nebo z jiné zvlášť zavrženíhodné pohnutky.[79]

Termín „jiná zavrženíhodná pohnutka" se nicméně vyskytuje pouze u trestného činu vraždy a těžkého ublížení na zdraví.[80] Jedná se o kvalifikovanou skutkovou trestní sazbu, zatímco základní trestní sazba u vraždy činí odnětí svobody na 10–18 let, je-li spáchána z důvodu jiné zvlášť zavrženíhodné pohnutky, bude pachatel potrestán odnětím svobody na 15–20 let nebo výjimečným trestem. V případě úmyslného způsobení těžké újmy na zdraví, bude pachatel potrestán odnětím svobody na 3–10 let, odnětím svobody na 5–12 let bude potrestán, spáchá-li trestný čin ze zavrženíhodné pohnutky. Pokud není nenávistná motivace prokázána, je trest uložen v rozmezí výměry stanovené v základní skutkové podstatě.

„Jiná skupina osob" se objevuje pouze u trestného činu podněcování k nenávisti vůči skupině osob[81] nebo k omezování jejich práv a svobod. Jiná skupina osob již nefiguruje např. u trestného činu Hanobení národa, rasy, etnické nebo jiné skupiny osob či Násilí vůči skupině obyvatelů a proti jednotlivci.

---

[77] Zákon č. 141/1961 Sb., trestní řád, ve znění pozdějších předpisů.
[78] In Iustitia (2012), „Formulář", dostupný na: www.in-ius.cz/formular / (navštíveno 5. 8. 2012).
[79] § 42 písm. b) zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník.
[80] § 140 a § 145 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník.
[81] § 356 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník: (1) Kdo veřejně podněcuje k nenávisti k některému národu, rase, etnické skupině, náboženství, třídě nebo jiné skupině osob nebo k omezování práv a svobod jejich příslušníků, bude potrestán odnětím svobody až na dvě léta. (2) Stejně bude potrestán, kdo se spolčí nebo srotí k spáchání činu uvedeného v odstavci 1. (3) Odnětím svobody na šest měsíců až tři léta bude pachatel potrestán, a) spáchá-li čin uvedený v odstavci 1 tiskem, filmem, rozhlasem, televizí, veřejně přístupnou počítačovou sítí nebo jiným obdobně účinným způsobem, nebo b) účastní-li se aktivně takovým činem činnosti skupiny, organizace nebo sdružení, které hlásá diskriminaci, násilí nebo rasovou, etnickou, třídní, náboženskou nebo jinou nenávist.

K těmto obecným kategoriím „jiná zavrženíhodná pohnutka“ či „jiná skupina osob“ navíc současně chybí explicitní judikatura, která by konstatovala, že lesby, gayové a transsexuální osoby tvoří tzv. jinou skupinu osob či že homofobní útok je útok, který je možné považovat za zvlášť zavrženíhodnou pohnutku.

i. Zahrnuje legislativa týkající se tzv. zločinů z nenávisti nebo jiných incidentů motivovaných nenávistí také to hledisko, že předsudky motivované sexuální orientací či genderovou identitou mohou být vzaty v potaz jako přitěžující okolnost při udělení sankce?

Podle trestního zákoníku soud přihlédne jako k přitěžující okolnosti zejména k tomu, že pachatel spáchal trestný čin ze ziskuchtivosti, z pomsty, z národnostní, rasové, etnické, náboženské, třídní či jiné podobné nenávisti nebo z jiné zvlášť zavrženíhodné pohnutky.[82] Jiná zavrženíhodná pohnutka se nicméně vyskytuje pouze u trestného činu vraždy a těžkého ublížení na zdraví.[83]

Jiná podobná nenávist a jiná zvlášť zavrženíhodná pohnutka jsou obecné přitěžující okolnosti, ke kterým soud přihlíží při stanovení trestu.

3. Členské státy by měly podniknout odpovídající kroky k tomu, aby zajistily, že oběti a svědci zločinů z nenávisti spojených se sexuální orientací a pohlavní identitou budou podporováni v tom, aby tyto zločiny nahlašovali; pro tyto účely by členské státy měly podniknout všechny nutné kroky k tomu, aby zajistily, že policejní a soudní struktury budou mít potřebné znalosti a dovednosti pro identifikaci takových zločinů a poskytují adekvátní asistenci a podporu obětem a svědkům.

i. Existuje v České republice jednoduchá a srozumitelná definice tzv. zločinů z nenávisti, která v sobě jako motiv obsahuje sexuální orientaci či genderovou identitu a která je všeobecně známá veřejnosti a byla jí dostatečně zprostředkována?

Trestní zákoník neobsahuje definici násilí z nenávisti. Navíc podle Ministerstva vnitra se Česká republika drží konceptu extremistické trestné činnosti a „přejít komplexně k jinému přístupu než konceptu extremistické kriminality by znamenalo vážný zásah do dosavadního systému, který se ukazuje jako v zásadě funkční (přes různé dílčí nedostatky a atributy, které je možné vylepšovat). Koncept „hate crime“ vznikl v USA za jiných společensko-kulturních podmínek, než byl zaveden a uplatňován v ČR.“[84] Definice násilí z nenávisti, motivovaná mj. nenávistí založenou na sexuální orientaci či pohlavní identitě oběti není oficiálními autoritami nijak šířena, tyto informace šíří spíše nevládní organizace.[85]

ii. Jsou zajištěny vzdělávací programy a postupy, které zajišťují, že policie a justice mají povědomí, zkušenosti a jsou schopny identifikovat tzv. zločiny z nenávisti nebo jiné incidenty motivované nenávistí a zároveň jsou schopny poskytnout obětem těchto zločinů a jejich svědkům a svědkyním adekvátní pomoc a podporu?

[82] § 42 písm. b) zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů.
[83] Tamtéž, § 140 a § 145.
[84] Mareš, M. (2011) Problematika Hate Crime. Zahraniční zkušenosti a možnost aplikace tohoto přístupu v ČR s důrazem na trestné činy z nenávisti proti cizincům, Analýza pro Ministerstvo vnitra České republiky, Brno, dostupné na: http://www.mvcr.cz/ soubor / problematika - hate - crime .aspx (navštíveno 20. 8. 2012).
[85] Např. In Iustitia a Poradna pro občanství, občanská a lidská práva.

Podle Ministerstva vnitra jsou pro soudce, státní zástupce a pomocné justiční profese organizovány každoroční kurzy k problematice extremismu na Justiční akademii v Kroměříži. Dle nevládní organizace In Iustitia jsou školení v uvedené oblasti nedostatečná a nesoustředí se na oběti homofobie, transfobie a genderové nenávisti. Viz výše.

iii. Zajišťují specifické programy či kodexy chování to, že policie a justice zachází s osobami z lesbické, gay, bisexuální a transsexuální menšiny nediskriminačně a s respektem tak, aby se cítily bezpečně v případě, pokud chtějí nahlásit zločin z nenávisti nebo jiný incident motivovaný nenávistí, který se vztahuje k jejich sexuální orientaci či genderové identitě, a to ať už jako oběti či jako svědci?

Existuje Etický kodex Policie ČR,[86] kterým se musí řídit každý policista. Podle Etického kodexu Policie ČR, který byl vydán vnitřním předpisem policejního prezidenta, se Policie ČR vůči společnosti musí chovat důstojně a důvěryhodně, jednat se všemi lidmi slušně, korektně a s porozuměním a respektovat jejich důstojnost a uplatňovat rovný a korektní přístup ke každé osobě bez rozdílu, v souladu s respektováním kulturní a hodnotové odlišnosti příslušníků menšinových skupin všude tam, kde nedochází ke střetu se zákony.

Zákon o státním zastupitelství ukládá státním zástupcům, aby svoji funkci vykonávali nezaujatě a bez ekonomických, sociálních, rasových, etnických, sexuálních, náboženských nebo jiných předsudků a ve vztahu k osobám, s nimiž při výkonu své funkce jednají, se musí zdržet projevů osobních sympatií, náklonnosti nebo negativních postojů.[87] Obdobně zákon o soudech a soudcích ukládá představitelům justice vystupovat nezaujatě a ke stranám nebo účastníkům řízení přistupovat bez ekonomických, sociálních, rasových, etnických, sexuálních, náboženských nebo jiných předsudků.[88]

iv. Existují v rámci policie útvary, které jsou specificky pověřeny vyšetřováním zločinů z nenávisti nebo jiných incidentů motivovaných nenávistí, které se týkají sexuální orientace či genderové identity?

Podle Ministerstva vnitra Policie ČR pracuje s konceptem extremistických trestných činů. Jejich vyšetřování spadá zejména do kompetence policistů zařazených k výkonu služby v rámci Služby kriminální policie a vyšetřování, Odbor odhalování závažné obecné kriminality. Zde jsou policisté vyčlenění přímo na extremismus. V rámci Policie ČR existují specialisté zabývající se extremistickou trestnou činností a styční důstojníci pro národnostní menšiny, kteří mají za úkol zabývat se trestnou činností národnostních menšin a na národnostních menšinách.

v. Existují speciálně pověření policisté, kteří jsou určeni k tomu, aby specificky navazovali kontakty s místními lesbickými, gay, bisexuálními a transsexuálními komunitami z důvodu budování vztahu důvěry?

Policie ČR nedisponuje policisty, kteří by se specializovali na kontakt s místními LGBT komunitami.

---

[86] Policie ČR (2012), Etický kodex Policie České republiky, dostupný na: http://www.policie.cz/clanek/eticky-kodex-policie-ceske-republiky.aspx (navštíveno 25. 8. 2012).
[87] § 22 zákona č. 283/1993 Sb., o státním zastupitelství, ve znění pozdějších předpisů.
[88] § 80 zákona č. 6/2002 Sb., o soudech a soudcích, ve znění pozdějších předpisů.

vi. Existuje systém pro podání anonymní stížnosti či on-line stížnosti, případně jiné snadno dostupné prostředky, které umožňují nahlášení zločinu z nenávisti nebo jiného incidentu motivovaného nenávistí?

Podle Ministerstva vnitra Policie ČR spolupracuje s některými nevládními organizacemi za účelem pomoci obětem trestné činnosti. Nejintenzivněji pak spolupracuje s nevládní organizací Bílý kruh bezpečí.[89]

Trestní oznámení lze podat anonymně skrze obecnou emailovou adresu, tato možnost vyplývá přímo z trestního řádu. Podle nevládní organizace In Iustitia však není policií ani propagována, ani oblíbena. Nelze zjistit, jakým způsobem jsou tyto anonymně podané podněty dále vyhodnocovány, a jak je s nimi zacházeno.

Od 1. 8. 2012 Policie ČR spustila internetovou aplikaci, umožňující elektronické oznámení internetové kriminality, resp. závadných obsahů na internetu, a to též anonymně, z povahy věci však dosud nejsou dostupné statistiky o využívání aplikace a vyhodnocování přijatých oznámení. Navíc spuštění aplikace nebylo provázeno významnější mediální kampaní, povědomí široké veřejnosti o jejím spuštění je zanedbatelné.

4. Členské státy by měly podniknout odpovídající kroky k tomu, aby zajistily bezpečí a důstojnost všech osob ve vězení či jinak zadržených, včetně leseb, gayů, bisexuálů a transgender osob a zejména přijaly ochranná opatření proti fyzickým útokům, znásilnění a jiným formám fyzického zneužívání, ať je prováděno ostatními vězni nebo personálem; opatření by měla adekvátně chránit a respektovat pohlavní identitu transgender osob.

i. Existují vzdělávací programy nebo kodexy chování pro zaměstnance a zaměstnankyně věznic, které zajišťují, že s vězni a vězeňkyněmi je zacházeno s respektem a nediskriminačně ve vztahu k jejich sexuální orientaci či genderové identitě?

Vězeňská služba České republiky je podle zákona povinna s vězněnými osobami jednat „vážně a rozhodně, respektovat jejich práva, zabraňovat krutému nebo důstojnost ponižujícímu zacházení s těmito osobami i mezi nimi navzájem a působit k naplňování účelu výkonu zabezpečovací detence, výkonu vazby a výkonu trestu odnětí svobody“.[90] Příslušníci vězeňské služby mají také za povinnost při provádění služebních zákroků a služebních úkonů dbát cti a důstojnosti osob, s nimiž jednají a nepřipustit, aby těmto osobám vznikla bezdůvodná újma.

Podle zákona o výkonu trestu odnětí svobody může být trest vykonáván jen takovým způsobem, který respektuje důstojnost osobnosti odsouzeného a omezuje škodlivé účinky zbavení svobody.[91] Ani ve výkonu vazby nesmí být ponižována lidská důstojnost obviněného a nesmí být podroben psychickému ani fyzickému nátlaku.

[89] Bílý kruh bezpečí, webové stránky: http://www.bkb.cz/ (navštíveno 5. 8. 2012).
[90] § 6 zákona č. 155/1992 Sb., o Vězeňské službě a justiční stráži České republiky, ve znění pozdějšíchpředpisů.
[91] § 2 zákona č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody, ve znění pozdějších předpisů.

Interní předpisy Vězeňské služby ČR, zejména pracovní řád zaměstnanců Vězeňské služby ČR pak stanoví, že jednání zaměstnance musí být tolerantní s vyloučením veškerého projevu diskriminace, vždy zdvořilé a korektní, též bez ohledu na sexuální orientaci.

Zaměstnanci procházejí pravidelně tzv. odbornou přípravou, která je zaměřena na školení týkající se platných právních předpisů, mj. i dodržování práv vězněných osob. V rámci celoživotního vzdělávání jsou realizovány specializované kurzy a školení týkající se mj. zacházení a komunikace s vězněnými osobami. Specifické vzdělávací programy celoživotního vzdělávání, zaměřené na hledisko LGBT osob nicméně realizovány nejsou, vzdělávání je v tomto kontextu realizováno pouze v oblasti výchovy k lidským právům obecně, případně kurzů týkajících se zacházení a komunikace s vězněnými osobami, bez akcentace LGBT příslušnosti.

ii. Existují efektivní systémy, které minimalizují nebezpečí fyzického napadení, znásilnění nebo dalších forem sexuálního zneužívání, včetně efektivních procedur, které zakládají disciplinární nebo trestní odpovědnost, ze strany zaměstnanců a zaměstnankyň věznic, a to včetně odpovědnosti za zanedbání povinnosti ze strany nadřízeného?

Vězněné osoby mají dále možnost využívat prostředků vnější kontroly, mezi něž patří dozorová pravomoc krajských státních zastupitelství nad výkonem vazby a trestu, stížnostní mechanismus veřejného ochránce práv; vězněné osoby mají dále zajištěn standardní přístup k soudům (v daném kontextu zejména v rovině správního soudnictví, ochrany osobnosti), stejně tak mají zachováno právo podat trestní oznámení a vystupovat jako poškození v trestním řízení.

Podle informace Vězeňské služby ČR je propracovaný sytém vnitřní a vnější kontroly zárukou, aby bylo s vězněnými osobami zacházeno s respektem a s vyloučením diskriminačních tendencí. V případě zjištění porušení pracovních či služebních povinností je u zaměstnance vyvozena odpovědnost s následným možným trestněprávním postihem. Interními předpisy Vězeňské služby ČR (nařízení generálního ředitele) je upraven systém prevence násilí a jiných forem šikany, a to ve formě vytipovávání a sledování (dle možností též separovaného ubytování) tzv. možných objektů násilí a možných pachatelů násilí.

Dle zpráv nevládních organizací, zejména Českého helsinského výboru nelze systém prevence násilí považovat za efektivní, za možné objekty napadení je vytipováno marginální procento vězněných osob, a to často pouze formalisticky. Tato zjištění se datují zpět k roku 2008, od té doby Český helsinský výbor systematický monitoring věznic neprovádí, ze zdrojů Českého helsinského výboru však vyplývá předpoklad, že se situace nemění.

Implementace právních a interních předpisů je nadto objektivně podstatně limitována stavem českého vězeňství, charakterizovaným nedostatkem zaměstnanců Vězeňské služby ČR a krajní přeplněností věznic (oficiálně činí naplněnost věznic ca. 130 %, podle předpokladů Českého helsinského výboru činí fakticky minimálně 150 %), z čehož se odvíjí objektivní nemožnost individuálního zacházení s vězněnými osobami, prevence násilí a efektivní prevence negativních faktorů tzv. druhého života vězněných osob, zahrnujícího sexuální násilí.

Český helsinský výbor nadto v minulosti reportoval případy neefektivní prevence a reakce na sexuální násilí vůči LGBT lidem, založené na bagatelizaci oznámení, odůvodněné tím, že „nedošlo k sexuálnímu násilí na homosexuálovi, neboť takto sexuálně orientované osoby takové jednání samy vyhledávají“.[92]

[92] Český helsinský výbor (2005), „Případová agenda 2003-2005“, Zpráva Českého helsinského výboru o vězeňství (2003-2005), str. 18, http://www.helcom.cz/view.php?cisloclanku=2006051103 (navštíveno 5. 8. 2012).

iii. Existuje nezávislý a efektivní systém hlášení a vyšetřování, pokud někdo nahlásí spáchání fyzického napadení, znásilnění nebo dalších forem sexuálního zneužívání ze strany zaměstnanců a zaměstnankyň věznic?

Stížnosti na jednání vězeňského personálu, včetně stížností na sexuální násilí, jsou rovněž řešeny v rámci systému vnitřní a vnější kontroly. Vnitřní kontrolu provádí oddělení prevence a stížností, zřízená ve všech věznicích a na Generálním ředitelství Vězeňské služby ČR. Tzv. vnější kontrola je realizována Generální inspekcí bezpečnostních sborů[93], což je nezávislý orgán (nepodléhající Ministerstvu vnitra ani Ministerstvu spravedlnosti), vykonávající zejména působnost vyšetřovatele/policejního orgánu v trestním řízení vedeném proti příslušníkům Vězeňské služby ČR. Vězněné osoby mohou dále adresovat stížnosti proti vězeňskému personálu dozorovému státnímu zastupitelství, vykonávajícímu dozor nad výkonem vazby a trestu, nebo veřejnému ochránci práv, případně nejsou právně omezeni v podání písemného trestního oznámení poštovní přepravou.

Dle informace poskytnuté Vězeňskou službou České republiky každá závažná událost, která vážně ohrožuje nebo poškozuje chráněné hodnoty nebo práva osob umístěných ve výkonu vazby, trestu odnětí svobody nebo v zabezpečovací detenci podléhá tzv. hlásné službě. Jedná se o hlášení mimořádných událostí na příslušná místa s přijetím adekvátních opatření.

iv. Existují ve vztahu k transsexuálním a transgender vězňům a vězeňkyním specifické procesy, které zajišťují, že genderová identita těchto osob je respektována při jednání zaměstnanců a zaměstnankyň věznic s nimi, a to např. při osobní prohlídce a také specifiky v rámci rozhodnutí, zda vězeň či vězeňkyně bude umístěna do mužské nebo ženské věznice?

Vůči transsexuálním a transgender lidem nejsou nastaveny právním řádem ani interními předpisy žádné specifické prostředky, týkající se zacházení s nimi a jejich umísťování nebo ubytování. Vězeňská služba umísťuje vězně do mužské nebo ženské věznice podle pohlaví, uvedeného v občanském průkazu, vězeň nemůže žádat o umístění do věznice určené pro jiné pohlaví, zákon v tomto kontextu zakazuje společné ubytování osob opačného pohlaví.[94]

Dle informace poskytnuté Vězeňskou službou ČR dbá při výkonu vazby, trestu odnětí svobody či zabezpečovací detence vězeňská služba na to, aby nebyla jakýmkoli způsobem ohrožena bezpečnost transsexuálních a transgender lidí. V případě výkonu vazby nebo výkonu trestu se vězeňská služba snaží respektovat jejich osobní integritu, avšak vlastní umístění do vazby nebo do trestu je podmíněno pohlavím uvedeným v platném osobním dokladu – občanském průkazu.

Český helsinský výbor poskytoval v roce 2002 právní pomoc ženě, která procházela procesem chirurgické a hormonální změny z muže na ženu a uprostřed tohoto procesu musela nastoupit výkon trestu (pro trestný čin zanedbání povinné výživy). Přestože byla v době nařízení nástupu do věznice fakticky ženou, nedošlo však dosud k úřední změně údaje o pohlaví, byla umístěna do věznice pro muže. Právně vzato nebyla v systému vězeňství situace nijak ošetřena, vězeňská služba není oprávněna posuzovat faktické změny před úřední změnou pohlaví, klientce byla udělena mi-

[93] Zákon č. 341/2011 Sb., O Generální inspekci bezpečnostních sborů, ve znění pozdějších předpisů.
[94] § 7 zákona č. 169/1999 Sb., o výkonu trest odnětí svobody, zákona č. 293/1993 Sb., o výkonu vazby.

lost Prezidenta republiky ČR. Informace o jiném podobném případu nejsou dostupné, právní stav se však nezměnil, vězeňská služba by podle zákona i nyní musela postupovat stejně (tzn. ignorovat faktické změny pohlaví).

5. Členské státy by měly zajistit, že budou shromažďována a analyzována relevantní data o přetrvávání a podobě diskriminace a nesnášenlivosti na základě sexuální orientace a pohlavní identity a zejména v případě zločinů z nenávisti a nenávistně motivovaných incidentů spojených se sexuální orientací či pohlavní identitou.

i. Existuje výzkum či výzkumy týkající se podstaty a příčin nepřátelských a negativních postojů vůči lesbám, gayům, bisexuálním a transsexuálním osobám s přihlédnutím k efektivnímu rozvíjení strategií potírajících tyto fenomény?

Sociologická firma STEM provedla v roce 2010 pro Ministerstvo vnitra celorepublikový výzkum „Zmapování postojů veřejnosti v České republice k pravicově extremistickým, rasistickým a xenofobním myšlenkám a jejich šiřitelům", který zohlednil i homofobní postoje.[95] Výzkum nicméně nevedl k nějakým konkrétním návrhům směřujícím proti homofobii a homofobním postojům.

ii. Existují pravidelně prováděné průzkumy týkající se úrovně společenské akceptace či nepřátelství vůči lesbám, gayům, bisexuálním a transsexuálním osobám?

S určitou mírou periodicity provádějí výzkumy týkající se např. akceptace registrovaného partnerství či adopcí dítěte homosexuálními páry sociologické firmy, obvykle v rámci průzkumů veřejného mínění. Jednorázově prováděly takové výzkumy nevládní organizace či akademické instituce. Např. nevládní organizace Člověk v tísni provedla v roce 2007 průzkum mezi středoškoláky Rovnost je cool.[96] Ministerstva ani jiné ústřední orgány státní správy pravidelně takovéto výzkumy nerealizují.

iii. Existuje efektivní systém shromažďování a publikace statistik týkajících se zločinů z nenávisti nebo jiných incidentů motivovaných nenávistí vztahujících se k sexuální orientaci či genderové identitě?

Policie neeviduje zločiny z nenávisti, eviduje tzv. extremistické trestné činy vycházející z platného trestního práva. Přehledné statistiky jsou k dispozici ve výročních zprávách o extremismu.[97] Nicméně homofobní, transfobní a genderovou nenávistí motivované trestné činy nejsou statisticky sledovány. Bariéra přitom není v absenci hmotněprávní úpravy, ale v neochotě orgánů činných v trestním řízení data statisticky sbírat. Rozsah násilí z nenávisti motivovaný sexuální orientací či genderovou identitou oběti tak lze v České republice jen velmi obtížně odhadovat.

Podle nevládní organizace In Iustitia se stále sleduje tzv. sexuální hledisko osoby. Jde o kategorii, která zahrnuje homosexuály jako sexuální devianty, vedle homosexuála totiž v této kategorii figurují, prostituti, prostitutky, sexuální devianti, pedofilové a další osoby s nějakou sexuální úchylkou/deviací, resp. parafilií.

[95] MV ČR (2012) „Bezpečnostní politika": http://www.mvcr.cz/clanek/bezpecnostni-hrozby-337414.aspx?q=Y2hudW09NA%3d%3d (navštíveno 1. 8. 2012).
[96] http://old.clovekvtisni.cz/download/pdf/106.pdf (navštíveno 1. 8. 2012).
[97] MV ČR (2012) „Výroční zprávy o extremismu a strategie boje proti extremismu":http://www.mvcr.cz/clanek/extremismus-

B. Nenávistné projevy (hate speech)

6. Členské státy by měly podniknout vhodné kroky pro potírání všech forem vyjadřování, včetně médií a internetu, u kterých se dá odůvodněně předpokládat, že budou mít efekt vyvolávání, šíření a propagování nenávisti nebo jiných forem diskriminace proti lesbám, gayům, bisexuálům a transgender osobám. Takovéto nenávistné projevy by měly být zakázány a veřejně odsouzeny, kdykoliv se objeví. Všechna opatření by měla respektovat základní právo svobody projevu v souladu s článkem 10 Úmluvy a precedenčním právem Soudu.

i. Postihuje legislativa tzv. „nenávistné projevy"? Postihuje tato legislativa homofobní a transfobní „nenávistné projevy"?

Obecně mohou být nenávistné výroky podřazeny pod trestné činy hanobení národa, rasy, etnické nebo jiné skupiny osob a podněcování k nenávisti vůči skupině osob[98] nebo k omezování jejich práv a svobod.[99] Nicméně, žádné z těchto ustanovení výslovně nestanoví, že ochrana před těmito útoky se vztahuje rovněž na sexuální orientaci či pohlavní identitu. I když název samotného ustanovení („Hanobení národa, rasy, etnické nebo jiné skupiny osob") hovoří o „jiné skupině" ustanovení samo o sobě obsahuje taxativní výčet skupin a neuvádí „jiné skupiny", je proto nemožné zahrnout skutečnou nebo domnělou sexuální orientaci člověka do „jiné skupiny osob" výkladem ustanovení. Naopak trestný čin podněcování k nenávisti vůči skupině osob nebo k omezování jejich práv a svobod výslovně hovoří o podněcování nenávisti vůči „jiné skupině osob", kterou by tedy mohli být rovněž LGBT osoby. Nicméně neexistuje žádná relevantní judikatura potvrzující tento výklad.

Podle trestného činu Založení, podpora a propagace hnutí směřujícího k potlačení práv a svobod člověka je trestné založení, podpora nebo propagace hnutí hlásajícího zášť vůči „jiné skupině osob".[100] Výkladem je možné založení, podporu nebo propagaci hnutí šířící nenávist vůči LGBT lidem podřadit pod toto ustanovení. Relevantní judikatura potvrzující tento výklad nicméně neexistuje.[101]

ii. Jsou mediální organizace, včetně těch, které fungují prostřednictvím internetu, podporovány v tom, aby v rámci své činnosti prosazovaly (např. prostřednictvím kodexů chování):
– kulturu respektu, tolerance a diverzity, a
– odmítání negativní a stereotypní prezentace leseb, gayů, bisexuálních a transsexuálních osob?

Syndikát novinářů České republiky přijal Etický kodex novináře, podle něhož novinář „nesmí vytvářet ani ztvárňovat námět, který by podněcoval diskriminaci na základě rasy, barvy pleti, náboženství, pohlaví nebo sexuální orientace".[102]

---

[98] § 355 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník: „(1) Kdo veřejně hanobí a) některý národ, jeho jazyk, některou rasu nebo etnickou skupinu, nebo b) skupinu osob pro jejich skutečnou nebo domnělou rasu, příslušnost k etnické skupině, národnost, politické přesvědčení, vyznání nebo proto, že jsou skutečně nebo domněle bez vyznání, bude potrestán odnětím svobody až na dvě léta."

[99] § 356 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník: „(1) Kdo veřejně podněcuje k nenávisti k některému národu, rase, etnické skupině, náboženství, třídě nebo jiné skupině osob nebo k omezování práv a svobod jejich příslušníků, bude potrestán odnětím svobody až na dvě léta."

[100] § 403 odst. 1 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník: „(1) Kdo založí, podporuje nebo propaguje hnutí, které prokazatelně směřuje k potlačení práv a svobod člověka, nebo hlásá rasovou, etnickou, národnostní, náboženskou či třídní zášť nebo zášť vůči jiné skupině osob, bude potrestán odnětím svobody na jeden rok až pět let."

[101] Mareš, M. (2011) Problematika Hate Crime. Zahraniční zkušenosti a možnost aplikace tohoto přístupu v ČR s důrazem na trestné činy z nenávisti proti cizincům, Analýza pro Ministerstvo vnitra České republiky, Brno, str. 34, dostupné na: http://www.mvcr.cz/ soubor / problematika - hate -crime .aspx (navštíveno 20. 8. 2012).

[102] Syndikát novinářů ČR (2012) Etický kodex novináře, dostupný na: http://syndikatnovinaru. cz/1/5/36/etika/eticky-kodex (navštíveno 1. 8. 2012).

iii. Byla přijata legislativa kriminalizující nenávistné projevy prostřednictvím internetu a zahrnuje případně tato legislativa homofobní a transfobní nenávistné projevy?

Podněcování k nenávisti vůči skupině osob nebo k omezování jejich práv a svobod je potrestáno přísnější trestní sazbou, pokud byly spáchány prostřednictvím tisku, filmu, rozhlasu, televize, veřejně přístupnou počítačovou sítí nebo jiným obdobně účinným způsobem.[103] Totéž platí v případě trestného činu Založení, podpora a propagace hnutí směřujícího k potlačení práv a svobod člověka.[104]

Česká republika mj. dosud neratifikovala Úmluvu Rady Evropy o internetové kriminalitě. [105] K Protokolu k Úmluvě týkajícího se trestání rasistických a xenofobních jednání páchaných prostřednictvím počítačových systémů dosud ani nepřistoupila.[106]

iv. Jsou poskytovatelé internetového připojení motivováni k tomu, aby přijímali preventivní opatření proti šíření homofobních a transfobních materiálů, hrozeb a výpadů?

Ne. Většina nenávistných materiálů je šířena z legislativního prostoru USA. Při objasňování trestné činnosti z nenávisti prostřednictvím počítačové sítě tak české orgány činné v trestním řízení naráží na bariéru nespolupráce s orgány americkými.

v. Pokud dojde k nenávistným projevům, je ve společnosti patrné veřejné odmítnutí takových činů ze strany čelných veřejných činitelů?

V souvislosti s festivalem Prague Pride došlo k několika negativním vyjádřením, a to od prezidenta České republiky a jeho vicekancléře (viz níže). Kritika byla určena především pražskému primátorovi Bohuslavu Svobodovi za to, že poskytl festivalu záštitu. Navzdory ostré kritice, primátor svoji záštitu neodvolal a LGBT menšinu otevřeně podpořil; podporu Prague Pride rovněž vyjádřili někteří další politici. Nenávistná vyjádření směřující proti LGBT lidem jsou veřejně odsouzena předními veřejnými činiteli jen sporadicky.

7. Členské státy by měly mezi veřejnými orgány a institucemi na všech úrovních zvyšovat povědomí o jejich odpovědnosti zdržet se prohlášení, zejména v médiích, která by mohla být chápána tak, že legitimizují takovouto nenávist a diskriminaci.

i. Byly přijaty instrukce, kodexy chování či jiná opatření, která zvyšují povědomí veřejné správy v oblasti nenávistných projevů a zavazují její pracovníky a pracovnice k odpovědnosti zdržet se takových prohlášení?

Žádné pokyny za účelem zvýšit povědomí veřejných institucí/orgánů o jejich odpovědnosti zdržet se negativních prohlášení nebyly vydány.

ii. Vyskytla se prohlášení představitelů veřejné správy, která mohou být opodstatněně vnímána jako legitimizace nenávisti nebo diskriminace vůči lesbám, gayům, bisexuálním a transsexuálním osobám?

K negativním vyjádřením vůči LGBT menšině ze strany veřejně činných osob došlo ve spojení s festivalem Prague Pride v letech 2011 a 2012, přičemž některá z těchto vyjádření lze považovat za homofobní či diskriminační. V roce 2011 vicekancléř prezidenta republiky ČR uvedl:

[103] § 356 odst. 3 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník.
[104] § 403 odst. 2 písm. a) zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník.
[105] Convention on Cybercrime, CETS No.: 185, z roku 2001,
[106] Additional Protocol to the Convention on Cybercrime, concerning the criminalisation of acts of a racist and xenophobic nature committed through computer systems, CETS No.: 189, z roku 2003

„Nátlaková akce homosexuálů, která proběhne v Praze pod pěkným českým názvem gay parade, totiž není nevinnou legráckou. Je vážnou politickou demonstrací určitého hodnotového vidění světa. Světa, v němž klasická rodina již nehraje žádnou roli. V němž hluboké národní tradice a kulturní kořeny ožírá obluda multikulturalismu. Světa, v němž sexuální či jakákoli jiná deviace je povýšena na ctnost, abnormalita na normu, destrukce společnosti na posvátný pokrok."[107]

Prezident Václav Klaus odmítl vytknout svému vicekancléři, že označil gaye za devianty a prohlásil „Jestli někoho popuzuje slovo deviace, já ho mám za hodnotově neutrální slovo."[108] Navíc se vyjádřil, že „homosexualismus" je nebezpečná ideologie:

„‚We may respect homosexuality, but not homosexualism' (respektujme homosexualitu, nikoli homosexualismus). Za tímto svým tvrzením si stojím, aniž bych tušil, že ho budu tak brzy obhajovat. Pražská ‚Prague Pride' není projevem homosexuality, ale homosexualismu, kterého se – stejně jako řady dalších módních ‚ismů' – velmi obávám. Přesně toto je ostatně postoj, který jsem veřejně zastával v roce 2006 při svém vetu zákona o registrovaném partnerství."[109]

8. Veřejní činitelé a jiní reprezentanti státu by měli být podporováni v tom, aby propagovali toleranci a respekt k lidským právům leseb, gayů, bisexuálů a transgender osob, kdykoliv se účastní dialogu s klíčovými zástupci občanské společnosti, včetně médií a sportovních organizací, politických organizací a náboženských komunit.

i. Byly vydány instrukce, kodexy chování či jiná opatření pro úředníky a úřednice státní správy a státní představitele, které se týkají tolerance a respektu k lidským právům leseb, gayů, bisexuálních a transsexuálních osob pro případ, že komunikují s představiteli občanské společnosti, včetně médií a sportovních organizací, politických organizací a náboženských komunit?

Veřejně činné osoby a státní úředníci nejsou nijak povzbuzováni, aby podporovali toleranci a respektování lidských práv leseb, gayů, bisexuálních a transgender osob. Na druhé straně, někteří politici poskytli záštitu aktivitám pořádaným LGBT organizacemi. Například v roce 2011 a 2012 primátor Prahy Bohuslav Svoboda poskytl záštitu festivalu Prague Pride. Svoji podporu deklaroval opakovaně, přestože byl některými politiky, včetně českého prezidenta, ostře kritizován. Politici také opakovaně poskytli záštitu queer filmovému festivalu Mezipatra.

Zmocněnkyně vlády pro lidská práva publikovala doporučení týkající se mediálního obrazu sexuálních menšin „Média a sexuálních menšiny". [110] Doporučení, které bylo součástí tiskové zprávy zmocněnkyně při příležitosti konání festivalu Prague Pride v roce 2011, řeší nejčastější případy stereotypního zobrazování sexuálních menšin v médiích.

---

[107] Lidovky.cz (2011) „Homosexuálové jsou devianti, míní Hájek", Lidovky.cz, 4. 8. 2011, dostupné na: http://www.lidovky.cz/homosexualove-jsou-devianti-mini-hajek-fc1-/ln_domov.asp?c=A110804_172028_ln_domov_kim (navštíveno 1. 8. 2012).

[108] jw (2011) „Ani já necítím hrdost nad pochodem gayů, zastal se prezident Hájka", iDNES.cz, 5. 8. 2011, dostupné na: http://zpravy.idnes.cz/ani-ja-necitim-hrdost-nad-pochodem-gayu-zastal-seprezident-hajka-pxy-/domaci.aspx?c=A110805_151804_domaci_jw (navštíveno 1. 8. 2012).

[109] Klaus, V. (2011) „Prohlášení prezidenta republiky k dalšímu exemplárnímu útoku na svobodu slova", 5. 8. 2011, dostupné na: http://www.klaus.cz/clanky/2896 (navštíveno 1. 8. 2012).

[110] Výbor proti diskriminaci Rady vlády pro lidská práva, zmocněnkyně vlády pro lidská práva (2011) „Doporučení k mediálnímu obrazu sexuálních menšin", 10. 8. 2011, dostupné na: http://www.vlada.cz/cz/ppov/rlp/vybory/proti-diskriminaci/media-a-sexualni-mensiny-86512/ (navštíveno 1. 8. 2012).

ii. Pokud takové instrukce pro úředníky a úřednice státní správy a státní představitele existují, máte povědomí o tom, že tito úředníci a úřednice státní správy a státní představitelé prosazují toleranci k lesbám, gayům, bisexuálním a transsexuálním osobám v dialogu s občanskou společností a podporují používání zodpovědných vyjádření bez agrese?

V praxi neexistuje žádná systematická podpora tolerance a dialogu ze strany veřejně činných osob a státních úředníků, jedná se spíše o vzácná prohlášení. Taková, jaká učinili pražský primátor Bohuslav Svoboda, zmocněnkyně vlády pro lidská práva Monika Šimůnková, nebo prezidentský kandidát Jiří Dienstbier, který kritizoval vynechání registrovaného partnerství z nového občanského zákoníku.

II. / SVOBODA SDRUŽOVÁNÍ

9. Členské státy by měly přijmout odpovídající opatření, aby zajistily, že v souladu s článkem 11. Úmluvy bude právo na svobodu sdružování efektivně užíváno bez diskriminace na základě sexuální orientace nebo pohlavní identity; zejména by měly být odstraněny diskriminační administrativní procesy, včetně nadměrných formalit pro registraci a praktické fungování sdružení; měly by být také podniknuty kroky k tomu, aby bylo zabráněno zneužívání právních a administrativních ustanovení, jako jsou například ta, která jsou spojena s omezeními založenými na veřejném zdraví, morálce a veřejném pořádku.

i. Je v České republice bráněno organizacím, které se věnují tématům leseb, gayů, bisexuálních a transsexuálních osob, a to ať už z hlediska jejich lidských práv nebo v dalších oblastech, aby se oficiálně registrovaly?

Ne. Autorovi není znám žádný případ, kdy by Ministerstvo vnitra odmítlo registraci organizace, která ve svých stanovách uvádí, že se její aktivity týkají LGBT menšiny.

V praxi fungují organizace zabývající se právy a zájmy LGBT osob ve formě občanských sdružení. Jejich registrace probíhá podle stejného právního předpisu a stejně jako v případě jakýchkoliv jiných občanských sdružení. Pro občanská sdružení zabývající se právy a zájmy LGBT neexistují dle práva žádné zvláštní podmínky. Žádné zvláštní podmínky nejsou vyžadovány ani Ministerstvem vnitra, které registraci provádí.

ii. Pokud tomu tak je, děje se tak prostřednictvím diskriminačních správních řízení, restrikcí založených na otázkách veřejného zdraví, veřejné morálky nebo veřejného pořádku nebo prostřednictvím jiných prostředků?

Není relevantní.

iii. Existují nějaké příklady přijatých opatření pro:
- *zajištění, aby organizace leseb, gayů, bisexuálních a transsexuálních osob mohly volně fungovat,*
- *obranu zájmů organizací leseb, gayů, bisexuálních a transsexuálních osob, pokud je to nezbytné,*
- *zjednodušení a podporu práce výše uvedených organizací?*

Ne. LGBT organizace fungují v České republice zcela svobodně a za stejných právních podmínek jako ostatní nevládní organizace. LGBT organizace nejsou ale ani nijak zvlášť podporovány ve své činnosti ani k ní nejsou nijak zvlášť povzbuzovány.

iv. Jsou organizace leseb, gayů, bisexuálních a transsexuálních osob zahrnuty mezi konzultované či oslovované subjekty v případech formulace a implementace veřejných politik týkajících se leseb, gayů, bisexuálních a transsexuálních osob?

Neexistují ani žádné právní předpisy pro zapojení LGBT organizací v takových případech. Je spíše záležitostí jednotlivých LGBT organizací, jak dalece a jak účinně se jim podaří do tohoto procesu zapojit.

Rada vlády pro lidská práva jako poradní orgán vlády si vytvořila jako svůj orgán Výbor pro sexuální menšiny.[111] Mezi členy tohoto výboru jsou vedle zástupců příslušných ministerstev také aktivisté a experti hájící zájmy LGBT osob. Ze strany státu nicméně záleží na konkrétní politické situaci a na složení vlády, zda a v jakém rozsahu je svolná zapojení Výboru a různých LGBT organizací do tohoto procesu připustit. Stávající pravicová konzervativně-populistická vláda není v poslední době k jejich zapojení příliš vstřícná.

10. Přístup k veřejnému financování nevládních organizací by měl být získán bez diskriminace na základě sexuální orientace nebo pohlavní identity.

i. Je část veřejných financí vyčleněných pro nevládní neziskové organizace dostupná také pro organizace leseb, gayů, bisexuálních a transsexuálních osob, aniž by byly diskriminovány?

V posledních letech nebylo ze strany autora zaregistrováno, že by došlo k poskytnutí významnějších finančních prostředků z veřejných zdrojů ve prospěch LGBT organizací. Nepočítáme v to granty poskytované jinými státy než Českou republikou, nevládními organizacemi, obchodními společnostmi a jinými soukromými subjekty. Nicméně ze strany státu a měst jsou nevládním organizacím poskytovány menší granty v řádu tisíců nebo desetitisíců korun, a to obvykle na různé kulturní aktivity, např. Jiný Pohled - Queer Eye nebo queer filmový festival Mezipatra, který opakovaně podpořily Hlavní město Praha, Státní fond pro podporu a rozvoj české kinematografie a v minulosti též statutární město Brno. V roce 2011 odmítlo město Brno festival Mezipatra podpořit, podle organizátorů „v tom není nic jiného než homofobie".[112]

Až na uvedené rozhodnutí města Brna nebyly zaznamenány případy diskriminace LGBT organizací v přístupu k veřejným zdrojům, nicméně v rámci grantových řízení nejsou LGBT témata nijak prioritizována a LGBT organizace se tak až na pár výjimek, týkajících se grantů na kulturní aktivity, o veřejné zdroje nijak neucházejí.

V roce 2009 Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy vyhlásilo výzvu k předkládání žádostí ostatních individuálních projektů z Operačního programu vzdělávání pro konkurenceschopnost, Prioritní osy 1 – Počáteční vzdělávání Oblasti podpory 1.2 – Rovné příležitosti dětí a žáků, včetně dětí a žáků se speciálními vzdělávacími potřebami, kde vítalo mj. i projekty zaměřené proti homofobii. Nejsou známy informace, že by se některé organizace s takovýmito projekty přihlásily. Na druhou stranu je však třeba dodat, že administrace projektů z těchto fondů je tak náročná, že ji nelze zvládnout bez profesionálního zázemí, které české LGBT organizace nemají.

---

[111] Pro více informací o výboru viz kapitola XI. Národní struktury lidských práv.

[112] Bartík, L. (2011) „Jiný pohled na československý film i homosexuální holocaust, i to budou letošní Mezipatra", muniMedia, 3. 11. 2011, http://www.munimedia.cz/prispevek/jiny-pohled-naceskoslovensky-film-i-homosexualni-holocaust-i-to-budou-letosni-mezipatra-2056/ (navštíveno 23. 8. 2012).

ii. Je toto veřejné financování k dispozici také pro organizace leseb, gayů, bisexuálních a transsexuálních osob?

Viz výše bod 10. i.

11. Členské státy by měly přijmout příslušná opatření pro efektivní ochranu obhájců lidských práv leseb, gayů, bisexuálů a transgender osob proti nepřátelství a agresi, kterým mohou být vystaveni, včetně případů, kdy je toto údajně pácháno zástupci státu, aby jim bylo umožněno svobodně vykonávat svou činnost v souladu s Prohlášením o opatřeních Rady Evropy na zlepšení ochrany poskytované ochráncům lidských práv a podporu jejich činnosti

i. Poskytuje stát efektivní ochranu proti projevům nepřátelství a agrese vůči organizacím leseb, gayů, bisexuálních a transsexuálních osob, které se zabývají lidskými právy?

Je otázkou, zda je poskytována efektivní ochrana. Skutečností však je, že za posledních deset let zpracovatel nezaregistroval žádné projevy agrese či nepřátelství směřované proti samotným LGBT organizacím; cílem těchto projevů byly spíše jednotlivé akce těmito LGBT organizacemi pořádané.

ii. Existují příklady opatření přijatých státem k vytváření příznivého prostředí napomáhajícího v práci organizacím leseb, gayů, bisexuálních a transsexuálních osob, umožňující, aby tyto organizace byly bez omezení provozovány, a jejich činnost byla respektována?

Ne, žádná zvláštní opatření ze strany státu nebyla přijata. Za stávajícího stavu by se mohlo zdát, že ani nejsou zapotřebí. Je však nutné poukázat na skutečnost, že již existence neziskových organizací a obecně projevů občanské společnosti je předmětem dlouhodobé kritiky ze strany současné hlavy státu, prezidenta České republiky Václava Klause.

iii. Mohou organizace leseb, gayů, bisexuálních a transsexuálních osob zabývající se lidskými právy spolupracovat se státními lidskoprávními institucemi a veřejným ochráncem práv, médii nebo dalšími lidskoprávními organizacemi či aktéry?

Ano. Zpracovatel není informován o tom, že by ze strany státu či ze strany kohokoliv jiného docházelo k bránění v takové spolupráci.

iv. Mohou se organizace leseb, gayů, bisexuálních a transsexuálních osob účastnit vzdělávacích kurzů, mezinárodních konferencí a dalších lidskoprávních aktivit?

Ano. Zpracovatel není informován o tom, že by ze strany státu či ze strany kohokoliv jiného docházelo k bránění v takové činnosti.

12. Členské státy by měly zajistit, aby nevládní organizace, které chrání lidská práva leseb, gayů, bisexuálů a transgender osob, byly vhodně konzultovány při přijímání a implementaci opatření, která by mohla mít vliv na lidská práva těchto osob.

i. Je s organizacemi leseb, gayů, bisexuálních a transsexuálních osob konzultováno přijímaní a implementace legislativy a dalších opatření týkající se jejich práv?

Neexistují ani žádné právní předpisy ani žádná vnitřní pravidla, které by zakazovaly konzultace LGBT organizací v takových případech. Na druhou stranu však neexistují ani právní předpisy, které by podmínky těchto konzultací předepisovaly či stanovovaly. V praxi mají LGBT organizace mož-

nost konzultovat přijímání takových opatření prostřednictvím Výboru pro sexuální menšiny Rady vlády pro lidská práva. Nicméně postavení Výboru je velmi omezené a v praxi jsou jeho návrhy a připomínky ze strany státních orgánů akceptovány jen zřídka. Rozhodování záleží zejména na vládě a jejích jednotlivých ministrech. Stávající pravicová konzervativně-populistická vláda je k připomínkám Výboru poměrně nevstřícná (např. připomínky Výboru k návrhu nového občanského zákoníku nebyly akceptovány).

ii. Byly takové konzultace provedeny v případě implementace tohoto Doporučení?

Konzultace jsou spíše výjimečné. A ve chvíli, kdy se uskuteční, kupř. viz výše popsané vyjádření Výboru pro sexuální menšiny Rady vlády pro lidská práva v souvislosti s přípravou nového občanského zákoníku, pak nejsou brány v potaz.

III. / SVOBODA PROJEVU A MÍRUMILOVNÉHO SHROMAŽĎOVÁNÍ

13. Členské státy by měly přijmout vhodná opatření, aby v souladu s článkem 10 Úmluvy zajistily, aby právo na svobodu projevu mohlo být efektivně užíváno bez diskriminace na základě sexuální orientace nebo pohlavní identity, včetně respektování svobody získávat nebo sdělovat informace o věcech týkajících se sexuální orientace nebo pohlavní identity.

i. Zajišťují veřejné orgány svobodu získávání a přenášení informací a myšlenek týkajících se sexuální orientace a genderové identity, včetně:
- *aktivit, které podporují lidská práva LGBT osob,*
- *publikace materiálů,*
- *mediálního zpravodajství,*
- *organizace / účasti na konferencích,*
- *rozšiřování / přístupu k informacím o bezpečných sexuálních praktikách?*

Ano. Státní orgány zajišťují svobodu přijímat a sdělovat informace a myšlenky dotýkající se sexuální orientace a genderové identity.

ii. Nebo se naopak vyskytly případy, kdy bylo bráněno svobodě projevu?

Ne. Zpracovatel nezaznamenal vůbec žádné snahy směřující k omezení svobody projevu, pokud jde o LGBT témata.

iii. Podporují veřejné orgány pluralitu a nediskriminaci v médiích ve vztahu k sexuální orientaci či genderové identitě?

Ne, případy podpory ze strany státních orgánů v médiích neexistují. Prezident republiky Václav Klaus otevřeně vystupoval proti přijetí antidiskriminačního zákona. V rámci procesu přijímání antidiskriminačního zákona následně využil prezidentského veta a ve veřejně dostupném dopisu předsedovi Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky vysvětlil své stanovisko.[113]

[113] Klaus, V. (2008) „DOKUMENT: Zdůvodnění Václava Klause, proč vetoval antidiskriminační zákon", 16. 5. 2008, dostupné na: http://www.novinky.cz/specialy/dokumenty/140060-dokumentzduvodneni-vaclava-klause-proc-vetoval-antidiskriminacni-zakon.html (navštíveno 23. 8. 2012).

Veřejný ochránce práv jako antidiskriminační orgán opakovaně usiluje, aby se v médiích diskutovalo o rovném zacházení a diskriminaci, avšak dosud nikdy ve spojení s diskriminačními důvody, jako jsou sexuální orientace a pohlavní identita.

14. Členské státy by měly přijmout adekvátní opatření na národní, regionální a lokální úrovni, aby zajistily, aby právo na svobodu mírumilovného shromažďování, tak jak je uvedeno v článku 11 Úmluvy, mohlo být efektivně užíváno bez diskriminace na základě sexuální orientace nebo pohlavní identity.

i. Zajišťují veřejné orgány svobodné shromažďování leseb, gayů, bisexuálních a transsexuálních osob?

České právo neomezuje shromažďovací právo LGBT osob či shromáždění za účelem propagace zájmů LGBT osob a nejsou ani od roku 1989 známy žádné faktické případy, kdy by k omezování shromažďovacího práva došlo. Pokud jde o svobodu shromažďování LGBT lidí, lze zajištění ochrany tohoto práva hodnotit v podstatě pouze v souvislosti s konáním pochodů hrdosti, a to od roku 2008, kdy se konal pochod hrdosti v Brně. LGBT lidé ani LGBT organizace zatím v jiných souvislostech než s konáním pochodů hrdosti shromažďovací právo v ČR nerealizovali.

Queer parade Brno 2008 – Nedostatečné zajištění ze strany policie. Extremistům se v důsledku nedostatečného zajištění ze strany policie podařilo vniknout mezi účastníky, na které zaútočili kopanci, pěstmi, lahvemi a vajíčky. Přibližně po pěti minutách se policii podařilo extremisty od účastníků oddělit. Policie zvažovala možnost zrušení průvodu z bezpečnostních důvodů. Následně se rozhodla pro zkrácení trasy průvodu.[114]

Queer Pride Parade Tábor 2009 – Městský úřad údajně doporučil obyvatelům města, aby město raději opustili a některé obchody v důsledku obav z nepokojů zabednily své výlohy. Organizátoři zhodnotili činnost policie jako velmi dobrou a profesionální.[115]

Queer parade Brno 2010 – Důkladnější příprava ze strany policie. Místo konání však bylo policií v podstatě uzavřeno.[116]

Prague Pride 2011 – V podstatě vzorová spolupráce s policií, a to i při zohlednění skutečnosti, že ze strany extremistů k několika excesům došlo. Místa konání akcí nebyla narušena, trasa průvodu nemusela být měněna. Obešlo se bez větších incidentů. Prezident republiky Václav Klaus kritizoval primátora Hlavního města Prahy za udělení podpory Prague Pride 2011, kritizoval též podporu, které se této akci dostalo od ambasád celkem 13 států, a ve vztahu k homosexualitě užil výraz „deviace". Obdobně jako prezident republiky se vyslovovalo i několik dalších politiků, včetně poslanců a senátorů. [117] Pro lepší pochopení přikládáme několik citací prohlášení osob ve veřejných funkcích:

[114] Vlk, M. (2008) „Policie selhala při ochraně sobotní Queer parade v Brně", Britské listy, 30. 6. 2008, dostupné na: http://blisty.cz/art/41444.html (navštíveno 23. 8. 2012). Škarda, P. (2008) „Extremisté vs. Queer Parade: pěsti i zápalné lahve", Brněnský deník, 28. 6. 2008, dostupné na: http://brnensky.denik.cz/zpravy_region/extremiste-vs-queer-parade-pesti-i-zapalnelahve. html (navštíveno 23. 8. 2012).
[115] Queerpridetabor.cz (2009) „Obrovský úspěch. To je naše odpověď na otázku ‚Jaký byl Průvod a festival Queer Pride v Táboře?'", dostupné na: http://www.queerprideparadetabor.cz/default.htm (navštíveno 23. 8. 2012).
[116] ČT Brno (2010), „Centrum Brna patřilo Queer parade", Česká televize, 26. 6. 2010, dostupné na: http://www.ceskatelevize.cz/ct24/regiony/jihomoravsky-kraj/94193-centrum-brna-patrilo-queerparade/ (navštíveno 23. 8. 2012).
[117] Rosí, L. (2011) „Pochod hrdosti se obešel bez větších konfliktů, k potyčkám ale došlo", Česká televize, 13. 8. 2011, dostupné na: http://www.ceskatelevize.cz/ct24/domaci/132858-pochod-hrdostise-obesel-bez-vetsich-konfliktu-k-potyckam-ale-doslo/ (navštíveno 23. 8. 2012).

Petr Hájek - zástupce vedoucího Kanceláře prezidenta republiky:

„Nátlaková akce homosexuálů, která proběhne v Praze pod pěkným českým názvem Gay parade, totiž není nevinnou legráckou. Je vážnou politickou demonstrací určitého hodnotového vidění světa. Světa, v němž klasická rodina již nehraje žádnou roli. V němž hluboké národní tradice a kulturní kořeny ožírá obluda multikulturalismu. Světa, v němž sexuální či jakákoli jiná deviace je povýšena na ctnost, abnormalita na normu, destrukce společnosti na posvátný Pokrok. Kde občanské svobody nahradila lež takzvaných lidských práv a první mezi nimi, svobodu projevu, cenzura politické korektnosti, jak se dnes politicky korektně říká obyčejnému pokrytectví. Začne-li se politik zaklínat ‚xenofobií', je přece jasné, do jakého tábora patří. Vždyť kdo upírá deviantním spoluobčanům právo veřejně demonstrovat za prosazení hodnotového světa, v němž již řadu let je jediným ohroženým druhem' typicky běloch, heterosexuál a křesťan, v němž občanské ctnosti jako vlastenectví jsou denně vystaveny plivancům na mediálním pranýři? Šokující však je, když se tohoto pokřiveného hodnotového světa zastává a dokonce ho svou autoritou ‚zaštiťuje' údajně pravicový primátor či poslanec."[118]

Václav Klaus – prezident republiky:

„Rezolutně odmítám požadavky zaznívající z ČSSD a VV, abych se distancoval od výroků Petra Hájka, které učinil v souvislosti se záštitou primátora Svobody nad akcí Prague Pride (a to ponechávám stranou překlad anglického slova ‚pride', které podle slovníku www.slovnik.cz znamená, pýcha, domýšlivost, hrdost, nadutost, chlouba, nafoukanost, nejlepší léta, smyslný chtíč'), jakkoli to nebyly výroky moje a já bych asi volil některá slova jinak. Ani já však nad touto akcí žádnou ‚hrdost' necítím. [...]Odmítám účastnit se slovíčkaření o tom, je-li odchylka od normálu (a že je to odchylka, to snad ani paní Tominová nemůže popírat) výjimečností, zvláštností, anomálií, vybočením z normy, deviací. Jestli někoho popuzuje slovo deviace, já ho mám za hodnotově neutrální slovo. V každém případě je homosexualita něco výrazně menšinového a jako taková si zasluhuje naši ochranu, nikoli nutně apoteózu."[119]

Ladislav Bátora – vedoucí personálního oddělení Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy:

„Domníváme se, že záštita primátora by naopak měla být vyhrazena takovým kulturním, sportovním či charitativním podnikům, které oslovují nejširší veřejnost, pomáhají překonávat názorové a sociální rozdíly a posilují vědomí občanské sounáležitosti. Na základě dosavadních zkušeností s akcemi typu Prague Pride jsme přesvědčeni, že u nich žádný takovýto relevantní důvod pro veřejnou podporu neexistuje! Naopak. Podle našeho názoru tyto akce, a s nimi spojené provokativní tzv. Duhové pochody, jen prohlubují polarizaci společnosti, nejsou prosty ideologického (neomarxistického) zabarvení a opakovaně na nich dochází k verbálním výpadům vůči názorovým oponentům i k záměrným urážkám tradičních civilizačních a duchovních hodnot."[120]

Prague Pride 2012 – I v roce 2012 byly zaregistrovány negativní reakce některých českých politiků na Prague Pride 2012. Pan Petr Hájek, zástupce vedoucího Kanceláře prezidenta republiky, se osob-

[118] Hájek, P. (2011) „Petr Hájek: Jsem kryptofašista. Doznávám se", Parlamentní Listy, 4. 8. 2011, dostupné na: http://www.parlamentnilisty.cz/arena/politici-volicum/Petr-Hajek-Jsem-kryptofasista-Doznavam-se-204468 (navštíveno 23. 8. 2012).

[119] Klaus, V. (2011) „Prohlášení prezidenta republiky k dalšímu exemplárnímu útoku na svobodu slova", 5. 8. 2011, dostupné na: http://www.klaus.cz/clanky/2896 (navštíveno 23. 8. 2012).

[120] Bátora, L., Bahník, P., Červenka, F., Semín, M. (2011) „Dopis Akce D.O.S.T. primátorovi Hlavního města Prahy a starostovi městské části Praha 1 ve věci jejich záštity nad Prague Pride 2011", dostupné na: http://www.akce-dost.cz/20110807.htm (navštíveno 23. 8. 2012).

ně zúčastnil protidemonstrace proti Prague Pride 2012 organizované Akcí D.O.S.T., jíž se účastnili i zástupci neonacistických hnutí, a tlumočil účastníkům protidemonstrace pozdravy od prezidenta republiky Václava Klause. Přestože doposud nedošlo k detailnímu zhodnocení průběhu celé Prague Pride 2012, je možné spolupráci s policií hodnotit jako vzorovou. Příslušníci policie nebyli nijak nápadní a v případě podezření na hrozící nebezpečí situaci řešili, aniž by byl průběh shromáždění narušen a aniž by si toho jeho účastníci všimli. Útoky byly toliko verbálního charakteru a sedm extremistů bylo z důvodu verbálních útoků nebo z důvodu, že u sebe neměli identifikační doklady, předvedeno na policii.[121]

15. Členské státy by měly zaručit, že orgány prosazování práva budou podnikat vhodné kroky k tomu, aby ochránily účastníky mírumilovných demonstrací ve prospěch lidských práv leseb, gayů, bisexuálů a transgender osob před jakýmikoliv pokusy nezákonně narušit či bránit efektivnímu užívání práva na vyjadřování a mírumilovné shromažďování.

i. Pokud se vyskytly projevy nepřátelství ke svobodě shromažďování leseb, gayů, bisexuálních a transsexuálních osob, zajistily veřejné orgány rozumná a přiměřená opatření umožňující pokojné shromažďování těchto osob?

Queer parade Brno 2008 – Došlo k projevům nepřátelství a násilí ze strany pravicových extremistů. Ochrana účastníků nebyla dostatečná, neboť extremisté obešli policejní kordon a dostali se přímo mezi demonstranty, na které zaútočili. Policii trvalo několik minut, než se jí podařilo extremisty od demonstrantů oddělit.

Queer Pride Parade Tábor 2009 – Projevy nepřátelství a násilí ze strany pravicových extremistů byly pouze ve verbální rovině. Preventivní ochrana účastníků byla dostatečná a pravicoví extremisté se ani nepokusili na demonstranty fyzicky zaútočit.

Queer parade Brno 2010 – Došlo k projevům nepřátelství a násilí ze strany pravicových extremistů, nicméně extremisté byli od demonstrantů zcela odděleni policejním kordonem. Preventivní ochrana účastníků byla téměř až přehnaná, byla však důsledkem selhání policie v roce 2008.

Prague Pride 2011 – Došlo k projevům nepřátelství a násilí ze strany několika desítek pravicových extremistů; ačkoli byla očekávána účast několika set extremistů, byla nakonec jejich účast velmi nízká. Preventivní ochrana účastníků průvodu byla dostatečná, policejní kordon extremisty a průvod v místech, kde se setkali, dostatečně oddělil.

Prague Pride 2012 – Došlo k projevům nepřátelství ze strany opět jen několika desítek pravicových extremistů a náboženských konzervativců, a to jen v podobě verbálních útoků. V případě pravicových extremistů lze dokonce odhadovat, že jejich počet byl nižší než v roce 2011. Příslušníci policie nebyli nijak nápadní a v případě podezření na hrozící nebezpečí situaci řešili, aniž by byl průběh shromáždění narušen a aniž by si toho jeho účastníci všimli. V bezprostřední blízkosti shromáždění ani nebylo nutné z obrněných policistů utvářet kordon, který by oddělil útočníky od účastníků shromáždění. Sedm extremistů bylo z důvodu verbálních útoků nebo z důvodu, že u sebe neměli identifikační doklady, předvedeno na policii.

[121] ogo, kim (2011) „Duhový průvod prošel Prahou, policie zadržela sedm lidí", Lidovky, 18. 8. 2011, dostupné na: http://www.lidovky.cz/duhovy-pruvod-prague-pride-zacal-jdou-v-nem-tisice-lidipgt-/ ln_domov.asp?c=A120818_134417_ln_domov_kim (navštíveno 23. 8. 2012). Petřík, L. (2012) „Senátor za ČSSD: Gayové rozšířili AIDS a jejich exhibicionismus je odpudivý", EUportál, 17. 7. 2012, dostupné na: http://euportal.parlamentnilisty.cz/Articles/9332-senator-zacssd-gayove-rozsirili-aids-a-jejich-exhibicionismus-je-odpudivy.aspx (navštíveno 23. 8. 2012).

ii. Chrání policie efektivně účastníky a účastnice pokojných demonstrací leseb, gayů, bisexuálních a transsexuálních osob?

Jak je uvedeno u předcházejících bodů, postup policie se v jednotlivých městech a letech dost výrazně měnil. Policie se snažila v roce 2010 vyvarovat chyb, které učinila v roce 2008, kdy účastníky pochodu dostatečně neochránila. Queer parade v Brně v roce 2010 se kvůli tomu změnila v „policejní manévry", když se počet policistů téměř vyrovnal počtu účastníků.

Naproti tomu policie v Praze v letech 2011 a 2012 projevila vysokou míru profesionality, úzce spolupracovala s organizátory již během příprav a samotný pochod proběhl jak bez větších incidentů, tak bez velké viditelnosti samotných příslušníků policie.

iii. Jedná policie morálně a s respektem vůči lesbám, gayům, bisexuálním a transsexuálním osobám a jejich podporovatelům při dohlížení na svobodu shromažďování leseb, gayů, bisexuálních a transsexuálních osob?

Nebyly zjištěny žádné případy, v nichž by se policie chovala během demonstrací k LGBT lidem nedůstojně či bez respektu.

16. Členské státy by měly podniknout patřičné kroky, aby zabránily omezením užívání práva na vyjadřování a mírumilovné shromažďování pramenící ze zneužívání právních nebo administrativních ustanovení, např. založenými na veřejném zdraví, morálce a veřejném pořádku.

i. Udělily veřejné orgány nějaké restrikce svobody shromažďování? Pokud ano, na základě čeho k tomu došlo?

Ne. Autor nezaznamenal žádné případy, kdy by se státní orgány snažily jakkoli omezit svobodu sdružování LGBT lidí.

ii. Byla přijata některá opatření specificky ve vztahu k těmto demonstracím, a to zejména co se týče trasy, časování demonstrace apod.?

Při konání Queer parade Brno 2008 policie zvažovala možnost zrušení průvodu z bezpečnostních důvodů. Následně se rozhodla z bezpečnostních důvodů pro zkrácení trasy průvodu. Jinak nejsou autoru známy žádné situace, kdy by bylo vůči demonstrantům postupováno jinak než standardním způsobem.

iii. Pokud byla omezení přijata ve vztahu ke svobodě shromažďování, bylo možné je žalovat u soudu nebo prostřednictvím nezávislých mechanismů přezkumu?

Za jediné omezení by bylo možné považovat zkrácení trasy průvodu v Brně v roce 2008. České právo umožňuje soudní přezkum správnosti postupu policie. V daném případě této možnosti nebylo využito, pravděpodobně z důvodu, že opatření policie bylo chápáno jako ochrana bezpečnosti účastníků pochodu.

17. Veřejné orgány na všech úrovních by měly být podporovány v tom, aby veřejně odsuzovaly, zejména v médiích, jakékoliv nezákonné zásahy do práv jednotlivců a skupin na svobodu vyjadřování a mírumilovného shromažďování, zejména pokud jsou spojeny s lidskými právy leseb, gayů, bisexuálů a transgender osob.

i. Došlo-li k nezákonnému zasahování do práva na svobodu vyjadřování a nenásilné shromažďování,

a) byly veřejné orgány podporovány v odsuzování takových zásahů?
b) a odsoudily veřejné orgány takové zásahy?

a) Autorům této zprávy není známo, že by docházelo k povzbuzování orgánů veřejné moci k tomu, aby odsoudily nezákonné zásahy proti svobodě slova a právu shromažďovacímu.

b) Vzhledem ke skutečnosti, že české právo považuje svobodu slova a svobodu shromažďování za pilíř demokracie, že tato práva nijak neomezuje, pokud jde o LGBT osoby a témata, a že ze strany orgánů veřejné moci ani nedošlo k zásahům do výkonu těchto práv, nebylo nutné, aby úřední činitelé a politici museli jakékoliv zásahy orgánů veřejné moci do těchto práv odsuzovat.

Na druhou stranu je nutné konstatovat, že i odpůrci a kritici využívají své svobody slova a svého shromažďovacího práva, nicméně se mnohdy pohybují na hranici přípustného, či ji dokonce překračují.

Kupř. v Brně došlo v roce 2008 k fyzickým útokům na účastníky pochodu. Pokud je autorovi známo, ze strany úředních činitelů, ani politiků, nedošlo k žádnému zaznamenanému veřejnému odsouzení tohoto útoku.

Jako další příklad lze pak uvést vyzývání k násilným útokům na účastníky Prague Pride 2012, ke kterému došlo prostřednictvím internetu.[122] Úřední činitelé, ani politici na tyto výzvy k útokům nereagovali.

ii. Pokud se vyskytly projevy nepřátelství proti výkonu svobody shromažďování leseb, gayů, bisexuálních a transsexuálních osob, prosazovaly veřejné orgány jejich práva veřejně?

Za veřejnou podporu svobody slova a shromažďovacího práva LGBT osob je možné považovat kupř. záštitu primátora Hlavního města Prahy, pana MUDr. Bohuslava Svobody, kterou již podruhé udělil festivalu Prague Pride.[123]

Za veřejnou podporu je možné považovat i účast několika poslanců, jakož i několika dalších politiků České republiky v průvodu během Prague Pride 2011 a 2012. Jednalo se převážně o politiky opoziční či politiky neparlamentních stran.

Veřejnou podporu Prague Pride opakovaně vyjádřili též velvyslanci několika států.[124]

iii. Nebo naopak veřejné orgány podporují nepřátelství vůči svobodě shromažďování leseb, gayů, bisexuálních a transsexuálních osob?

Nikoliv výslovně, avšak kupř. výroky prezidenta republiky Václava Klause, který kritizoval primátora hlavního města Prahy za udělení podpory Prague Pride 2011 a podporu, jíž se této akci dostalo od ambasád celkem 13 států, a který ve vztahu k homosexualitě užil výraz „deviace", jakož i několika dalších politiků, včetně poslanců a senátorů, kteří se vyslovovali obdobně, vedly k polarizaci společnosti a zvýšení rizika napadení akce Prague Pride 2011. K této kritice se přidali i někteří další politici. Viz též bod 14.

---

[122] Bartoš, A. B. (2012) „Proč USA a Izrael fedrují Prague Pride?", První zprávy, dostupné na: http://www.prvnizpravy.cz/sloupky/proc-usa-a-izrael-fedruji-prague-pride/ (navštíveno 23. 8. 2012).
[123] Svoboda, B. (2012) „Záštita primátora hlavního města Prahy nad druhým ročníkem festivalu Prague Pride", 13. 3. 2012, dostupné na: http://www.praguepride.com/index.php?page=zastita-3 (navštíveno 23. 8. 2012).
[124] Eisen, N. L. (2012) „Opening Reception of Prague Pride Festival Remarks", dostupné na: http://prague.usembassy.gov/prague-pride-opening-reception-remarks.html (navštíveno 23. 8. 2012).

IV. / PRÁVO NA RESPEKTOVÁNÍ SOUKROMÉHO A RODINNÉHO ŽIVOTA

18. Členské státy by měly zajistit, že bude zrušena jakákoliv diskriminační legislativa, kriminalizující sexuální akty mezi souhlasícími dospělými osobami stejného pohlaví, včetně jakýchkoliv rozdílů s ohledem na věk souhlasu pro sexuální akty mezi osobami stejného pohlaví a heterosexuálními akty; měly by také podniknout vhodné kroky k tomu, aby zajistily, že ustanovení trestního práva, která s ohledem na svou formulaci mohou vést k diskriminaci, budou také zrušena, upravena či aplikována způsobem, který je kompatibilní s principem nediskriminace.

i. Kriminalizuje legislativa sexuální akty osob stejného pohlaví? Jsou zde rozdíly ve věku, kdy je možné udělit souhlas se sexuálním aktem v případě stejnopohlavních párů? Pokud oboje platí, jaké kroky veřejné orgány podnikají k tomu, aby zrušili tuto legislativu?

Sexuální styk osob stejného pohlaví sám o sobě není trestný. K zániku obecné trestnosti homosexuality došlo již v roce 1961 přijetím trestního zákoníku.[125] Avšak až do roku 1990 byla rozlišována věková hranice pro heterosexuální pohlavní styk (15 let) a pro homosexuální pohlavní styk (18 let). Od roku 1990 je věková hranice již stejná (15 let).[126] Sexuální styk osob stejného pohlaví může být trestný za určitých dalších okolností, v takovém případě však platí stejná pravidla pro obě skupiny, tzn. jak pro homosexuální, tak i pro heterosexuální pohlavní styk (viz kupř. násilí v případě trestného činu znásilnění[127] či nižší věk než 15 let u trestného činu pohlavního zneužívání).[128] Existuje však přeci jen jedna výjimka. Českému trestnímu právu je znám jeden sexuální delikt, který nemohou spáchat osoby provozující pohlavní styk s osobou stejného pohlaví. Je jím trestný čin soulože mezi příbuznými.[129] Na první pohled by se mohlo zdát, že se naopak jedná o diskriminaci osob vykonávajících heterosexuální pohlavní styk. V případě tohoto trestného činu je však trestána pouze soulož a žádné jiné druhy sexuálního styku. Soulož je přitom již tradičně českými soudy vykládána jako spojení ženských a mužských pohlavních orgánů. V daném případě tomu je tak proto, že chráněným zájmem je v první řadě genetické zdraví populace.

ii. Existuje legislativa, která svým zněním nebo rámcem může být aplikována diskriminačně z důvodu a) sexuální orientace nebo b) genderové identity?

a), b) Trestní právo neobsahuje žádná ustanovení, která by mohla být vykládána jako diskriminační na základě sexuální orientace nebo genderové identity.

iii. Pokud tomu tak je, jaké kroky podnikají veřejné orgány, aby tato ustanovení zrušily?

Není relevantní.

[125] Zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů.
[126] Dnes viz § 187 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů.
[127] Tamtéž, § 185.
[128] Tamtéž, § 187.
[129] Tamtéž, § 188.

19. Členské státy by měly zajistit, že osobní data, vztahující se k sexuální orientaci nebo pohlavní identitě jednotlivce, nebudou sbírána, uchovávána nebo jinak používána veřejnými institucemi, včetně zejména orgánů prosazování práva, kromě případů, kdy je toto nutné pro specifické zákonné účely; existující záznamy, které nejsou v souladu s těmito principy, by měly být zničeny.

i. Jaké kroky byly podniknuty k tomu, aby bylo zajištěno, že veřejné orgány nebudou shromažďovat osobní údaje týkající se sexuální orientace či genderové identity, a to zejména ve vztahu k záznamům, s kterými nakládají orgány vymáhající právo?

Údaje vypovídající o sexuálním životě subjektu údajů jsou považovány za údaje citlivé.[130] Citlivé údaje mohou být zpracovávány pouze tehdy, jestliže subjekt údajů poskytl výslovný souhlas s jejich zpracováním, přičemž zpracování podléhá přesným pravidlům.[131] Zaměstnavatel nesmí při výběru zaměstnanců požadovat informace o jeho sexuální orientaci, informace odporující dobrým mravům a osobní údaje, jež nemá povinnost dle zákona sbírat.[132] Ačkoliv právo neobsahuje výslovný zákaz, aby se zaměstnavatel dotazoval na informace týkající se genderové identity, může být tento zákaz jasně odvozen z výše uvedeného ustanovení.

Dle Úřadu pro ochranu osobních údajů identifikace sexuální orientace ve vztahu k trestným činům dle části druhé hlavy třetí trestního zákoníku (trestné činy proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti) je v souladu se zákonem. Mají-li státní orgány k dispozici informace o sexuální orientaci, nemohou tyto informace poskytnout, ani když jsou o jejich poskytnutí požádány.

ii. Jaké kroky byly podniknuty k tomu, aby bylo zajištěno, že existující záznamy budou zničeny?

Není relevantní.

iii. Byly tyto kroky efektivní? Jsou zde jakékoliv důkazy o:
– pokračující existenci těchto záznamů,
– pokračujícím sběru těchto údajů?

Není relevantní.

20. Předchozí požadavky, včetně změny fyzické podoby, pro zákonné uznání změny pohlaví, by měly být průběžně přezkoumávány za účelem odstranění nevhodných požadavků.

i. Bylo provedeno přezkoumání požadavků týkajících se změny pohlaví transsexuálních osob? Pokud ano, v jakém smyslu?

Začátky operativní léčby změny pohlaví spadají zhruba do poloviny šedesátých let 20. století.[133] S účinností od 1. dubna 2012 došlo v České republice ke změně právních předpisů týkajících se

[130] § 4 písm. b) zákona č. 101/2000 Sb., o ochraně osobních údajů a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů.
[131] Tamtéž, § 9.
[132] § 12 odst. 2 zákona č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti, ve znění pozdějších předpisů.
[133] Úřad vlády ČR (2007) Analýza situace lesbické, gay, bisexuální a transgender menšiny v ČR, str. 35, dostupné na: http://www.vlada.cz/assets/ppov/rlp/vybory/sexualni-mensiny/CZ_analyza_web.pdf (navštíveno 21. 8. 2012).

operativní změny pohlaví. Do té doby byla změna pohlaví upravena zákonem o péči o zdraví lidu.[134] Tento zákon pojednával o změně pohlaví velice stručně. Bylo v něm stanoveno, že „Lékařské zásahy do reprodukční schopnosti jednotlivců, kastrace, stereotaktické operace a zákroky u transsexuálů se provádějí pouze na žádost osoby, u níž mají být provedeny, a po schválení odbornou komisí, kterou tvoří právník, nejméně dva lékaři se specializací v příslušném oboru a dva další lékaři nezúčastnění na provádění lékařského zásahu."[135] Zákon navíc pouze stanovoval, že je třeba, aby změnu pohlaví schválila komise složená z několika konkrétních odborníků. Další právní úprava nebyla k dispozici, a proto byla možnost změny pohlaví osoby závislá pouze na rozhodnutí a podmínkách stanovených touto komisí. Praxe před účinností nového zákona se vyvinula tak, že komise vyžadovaly povinnou sterilizaci či kastraci, a dále byl vyžadován tzv. real life test, tedy schopnost žít trvale v roli opačného pohlaví v délce zpravidla jeden rok. Osoby podstupující změnu pohlaví také musely absolvovat rozvod či v minulosti byly vyvíjeny nelegální tlaky na to, aby se transsexuální osoba vzdala svých rodičovských práv.[136] V současné době však již bylo od této praxe upuštěno.[137]

Nová právní úprava změny pohlaví je obsažena v zákoně o specifických zdravotních službách účinném od 1. dubna 2012.[138] Tento zákon v podstatě převzal mnohé ze zvyklostí, které byly uplatňovány za předchozí právní úpravy. Zákon upravuje povinnosti osob, které chtějí podstoupit změnu pohlaví, zejména způsob získání povolení od odborné komise. Komise bude zřizována přímo Ministerstvem zdravotnictví (v minulosti byly tyto komise zřizovány při zdravotnických zařízeních, které zákroky transsexuálním pacientům prováděly). V komisi musí zasednout (i) zdravotnický pracovník, který je státním zaměstnancem zařazeným na ministerstvo, (ii) lékař se způsobilostí v oboru sexuologie, (iii) lékař se způsobilostí v oboru psychiatrie, (iv) klinický psycholog, (v) lékař se způsobilostí v oboru diabetologie a endokrinologie, (vi) lékař se způsobilostí v oboru urologie nebo gynekologie a porodnictví a (vii) právník se znalostmi v oblasti zdravotnického práva.[139] Velmi kontroverzní je například povinná účast zdravotnického pracovníka, který je zaměstnancem státu zařazeným na ministerstvo. Zaměření tohoto pracovníka není v zákoně nijak blíže specifikováno. Komise navíc musí rozhodnout jednomyslně. Znamená to tedy, že pokud u jednoho z členů komise panuje pochybnost (ať už z jakéhokoliv důvodu), kladné stanovisko není vydáno. Dle našeho povědomí, trans osoby mají obavy z toho, jak bude proces před komisí podle nové legislativy probíhat. Prozatím však má zpracovatel informace, že rozhodnutí komise nebude považováno za rozhodnutí v rámci správního řízení, a proto nebude možnost se proti rozhodnutí odvolat.

Není nám známo, nakolik byly při tvorbě nové právní úpravy přezkoumávány požadavky související se změnou pohlaví obsažené v zákoně o specifických zdravotních službách a novém občanském zákoníku. Ne všechny tyto požadavky jsou ve prospěch trans osob. Na základě informací členů Výboru pro sexuální menšiny Rady vlády pro lidská práva byly v rámci standardního procesu připomínkového řízení vzneseny připomínky právě tímto výborem. V rámci připomínek bylo poukazováno například na nucené znemožnění reprodukční funkce či na povinnost rozvodu jakožto na porušování

[134] Zákon č. 20/1966 Sb., o péči o zdraví lidu, ve znění pozdějších předpisů

[135] Tamtéž, § 27

[136] V důvodové zprávě k novému občanskému zákoníku, který nabude účinnosti od 1. ledna 2014 je uvedeno, že požadavek rozvodu je dosavadní praxe, kterou ovšem tento nově přijatý právní předpis (viz dále v textu) výslovně upravuje, „neboť je přece jen vhodné pro jistotu upravit výslovným ustanovením případy, kdy zavedený standard tuzemské praxe nebude dodržen, například v případě absolvování změny pohlaví v jiném státě".

[137] Úřad vlády ČR (2007) Analýza situace lesbické, gay, bisexuální a transgender menšiny v ČR, str. 37, dostupné na: http://www.vlada.cz/assets/ppov/rlp/vybory/sexualni-mensiny/CZ_analyza_web.pdf (navštíveno 21. 8. 2012).

[138] Zákon č. 373/2011 Sb., o specifických zdravotních službách, ve znění pozdějších předpisů.

[139] Tamtéž, část 22.

lidských práv. Dále bylo poukázáno na nemožnost podstoupení operativní změny pohlaví u osob ve výkonu vazby, trestu odnětí svobody, ochranného léčení či při pobytu v detenčním ústavu. Vzhledem k tomu, že výše uvedené požadavky v nyní účinném zákoně o specifických zdravotních službách zůstaly, vznesené připomínky nebyly akceptovány.

Od 1. ledna 2014 nabude účinnosti nový občanský zákoník. Ve stávajícím občanském zákoníku není změna pohlaví vůbec upravena.[140] Do nového občanského zákoníku již úprava změny pohlaví vtělena je. Nový občanský zákoník, podobně jako zákon o specifických zdravotních službách, uvádí, že změna pohlaví nastává chirurgickým zákrokem při současném znemožnění reprodukční funkce. Nový občanský zákoník dále dodává, že je také nutná přeměna pohlavních orgánů.[141] Úprava v novém občanském zákoníku se rovněž dotýká povinnosti rozvodu či zrušení registrovaného partnerství. Na rozdíl od zákona o specifických zdravotních službách, kde je uvedeno, že pacient je povinen doložit, že manželství či registrované partnerství nevzniklo, resp. doložit, že zaniklo, nový občanský zákoník již specifikuje, že změnou pohlaví manželství nebo registrované partnerství zaniká automaticky ze zákona. Co se tedy týče úpravy v novém občanském zákoníku, znamená to, že je nutné podstoupit operaci při současném znemožnění reprodukční funkce. Osoby, které z jakéhokoliv důvodu nemohou nebo nechtějí tyto zákroky podstoupit, nemají nárok na změnu dokumentů a administrativní změnu pohlaví.

i. Existují stále požadavky, které mohou být vnímány jako disproporční nebo nekorektní jako:
- *nezvratná sterilizace,*
- *hormonální léčba,*
- *předběžná chirurgická procedura nebo důkaz toho, že osoba je schopna žít životem opačného pohlaví po dlouhou dobu?*

Nový občanský zákoník stanoví, že změna pohlaví je prováděna prostřednictvím operativního zákroku při současném znemožnění reprodukční funkce.[142]

V České republice není umožněna změna pohlaví bez operativního zákroku, neboť změnu rodného čísla či jména není možné provést bez potvrzení o podstoupení tohoto operativního zákroku. Je možné říci, že náhled na změnu pohlaví v České republice vychází spíše z přístupu lékařského, nežli lidskoprávního. V nedávné době byl publikován článek předsedy Sexuologické společnosti při České lékařské komoře, kde bylo zmíněno, že povinná operace nepředstavuje nucenou sterilizaci, neboť nikdo nenutí trans osoby, aby tento operativní zákrok podstupovaly. Dále je v článku uvedeno, že pokud si někdo přeje žít v opačné genderové roli (se vším, co k tomu patří), není to pouze jeho volba, ale také soubor komplexního diagnostického a terapeutického procesu. Článek rovněž uvádí, že pokud se někdo cítí být příslušníkem opačného pohlaví, avšak nechce podstoupit operativní zákrok, nic mu nebrání v tom žít jako příslušník tohoto opačného či neutrálního pohlaví. Tyto trans osoby tím tedy nejsou nuceny do žádné léčby či operativních zákroků.[143] Z výše uvedeného je zřejmé, že medicínský diskurs v oblasti změny pohlaví je převažujícím pohledem.

[140] Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.
[141] Ze samotného znění zákona ani z důvodové zprávy k němu však není zřejmé, co je touto přeměnou pohlavních orgánů míněno.
[142] § 29 nového občanského zákoníku.
[143] Zvěřina, J. (2012) „ZDRAVOTNICTVÍ: Helsinský výbor fabuluje", Neviditelný pes, 26. 7. 2012, dostupné na: http://neviditelnypes.lidovky.cz/zdravotnictvi-helsinsky-vybor-fabulujeff2-/p_spolecnost.asp?c=A120724_203043_p_spolecnost_wag (navštíveno 23. 8. 2012).

Co se týče hormonální léčby, její požadavek sám o sobě není uveden v zákoně (není ani v zákoně o specifických zdravotních službách a nebyl uveden ani v dřívějším zákoně o péči o zdraví lidu). Hormonální léčba je však dle zaužívané praxe v kompetenci ošetřujícího sexuologa, který doporučí provedení zdravotního výkonu transsexuálního pacienta. Podle našeho povědomí je však hormonální léčba standardní součástí léčby transsexuálních pacientů. To se může stát problematickým v případě, kdy některý pacient nechce nebo nemůže (např. ze zdravotních důvodů) tuto hormonální léčbu podstoupit. V minulosti došlo také k případům, kdy byl proveden operativní zákrok bez předchozí hormonální léčby. Existují rovněž případy, kdy dochází pouze k hormonální léčbě, bez následné operace. V takovém případě pak nebude pravděpodobně doporučen svým ošetřujícím sexuologem ke komisi, která jediná má pravomoc jej následně doporučit k provedení operativního zákroku změny pohlaví. V těchto případech je třeba doporučení ošetřujícího lékaře, který je také potřebný v případech hormonální substituce pro každého jiného pacienta, ne pouze u transsexuálních osob.

Co se týče předchozích procesů před provedením operativní změny pohlaví, v textu výše jsme již o komisích pojednali. Zákon o specifických zdravotních službách rovněž výslovně uvádí, že chirurgický výkon směřující ke změně pohlaví lze provést pouze pacientovi, který mimo jiné prokázal schopnost žít trvale jako osoba opačného pohlaví. Podmínka tzv. real life testu je tedy nově (neboť v předchozí právní úpravě nebyla ani tato podmínka přímo specifikována, přesto byl tento požadavek rovněž zaužívanou praxí) výslovně vyžadována. Přesná délka tzv. real life testu není v zákoně o specifických zdravotních službách stanovena.

21. Členské státy by měly podniknout příslušné kroky k tomu, aby zajistily plné zákonné uznání změny pohlaví osoby ve všech oblastech života, zejména umožněním změny jména a pohlaví v oficiálních dokumentech rychlým, transparentním a přístupným způsobem; členské státy by rovněž ve vhodných případech měly zajistit odpovídající uznání a změny nestátními činiteli s ohledem na klíčové dokumenty, jako jsou školní nebo pracovní certifikáty.

i. Existují fungující procesy a právní úprava pro změnu pohlaví osob?

Podle zákona o matrikách[144] povolí matriční úřad osobě, u níž probíhá změna pohlaví (včetně sexuologické léčby před provedením operativního zákroku) užívat neutrální jméno a příjmení na základě její žádosti a potvrzení zdravotnického zařízení, u něhož léčba pro změnu pohlaví probíhá.[145] V průběhu procesu změny pohlaví je tedy možné (ale není to vyžadováno), aby osoba užívala neutrální jméno, které si sama zvolí. Jako příklady neutrálních jmen lze uvést Nikola Janků, René Úřední, Vlasta Bártů, tedy jména, která v českém jazyce může nést žena i muž. Dle našeho povědomí však byla jako neutrální jména shledána také například křestní jméno Chris, Dany apod. Dle zákona o správních poplatcích vybíraných správními orgány České republiky je od správních poplatků osvobozena změna jména a příjmení osoby v případě transsexuality.[146] Neexistuje seznam neutrálních jmen a přijetí daného jména často závisí na rozhodnutí konkrétního úředníka.

[144] 72 zákona č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení, ve znění pozdějších předpisů

[145] V českém jazyce je rozdíl mezi mužskými a ženskými jmény. Některé ze jmen mohou být neutrální,tj. jména, která se mohou pojit s oběma rody.

[146] Dle zákona č. 386/2000 Sb., o správních poplatcích, ve znění pozdějších předpisů.

Poté, kdy dojde k operativní změně pohlaví, vydá zdravotnické zařízení, které tuto změnu provedlo, potvrzení. Dle zákona o evidenci obyvatel dojde ke změně rodného čísla, a to přidělením nového rodného čísla. Je ale nutné, aby daná osoba navštívila matriku a oznámila tuto změnu. Nové rodné číslo vydá matrika.[147] Následně po změně rodného čísla může osoba zažádat o další změnu jména, které odpovídá jejímu změněnému pohlaví. Záleží na rozhodnutí každé osoby, zda si následně změní i toto neutrální jméno, nebo zda si ho ponechá. Kromě změny rodného čísla je tak zajištěna plná právní kontinuita.

ii. Je možné změnit jméno a pohlaví v oficiálních dokumentech včetně rodného listu, občanského průkazu, řidičského průkazu, cestovního pasu, sociálního pojištění a rodného čísla, katastru nemovitostí a dalších registrech rychle, transparentně a dostatečně dostupně?

Jak již bylo výše uvedeno, je umožněna změna jména, a to podle zákona o matrikách. Je umožněna jednak změna jména na neutrální v průběhu změny pohlaví a dále také změna jména po provedení operativního zákroku změny pohlaví. Tato „druhá" změna však není nutná a záleží na rozhodnutí transsexuální osoby. Je však požadováno, aby po provedení změny pohlaví měla trans osoba jméno, které odpovídá jejímu změněnému pohlaví.

Možnost změny rodného čísla je také legislativně upravena. V souvislosti se změnou rodného čísla, dojde ke změně dokladů, zejména rodného listu, občanského průkazu atd. V návaznosti na tyto doklady je pak možné, aby došlo ke změně i dalších dokladů, např. pasu, řidičského průkazu, případně zápisů v registrech, jako je katastr nemovitostí apod. Lze tedy říci, že v České republice je možné změnit důležité osobní dokumenty. Tato změna však zpravidla nemá zpětný účinek, což může v praxi způsobit problémy.[148] Například v případě, že transsexuální osoba má dítě, které má uvedeno její staré rodné číslo ve svém rodném listě, ale jeho rodič již má odlišné rodné číslo ve svých osobních dokladech a navštíví společně lékaře či úřad veřejné správy.

iii. Existují procesy zajišťující odpovídající změny v klíčových dokumentech, jako
– diplomy,
– potvrzení o zaměstnání, a
– dokumenty z banky či pojištění?

Doklady související se vzděláním, jako nové vysvědčení či diplom, jsou vydávány základními či středními školami a univerzitami po proběhnutí změny pohlaví. Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy nám byly poskytnuty informace, že nebylo kontaktováno žádnou trans osobou v souvislosti s problémy týkajícími se vydání těchto dokumentů na nové jméno.

Co se týče změny potvrzení o zaměstnání, není tato problematika specificky upravena konkrétním předpisem. České právo nicméně uznává právní kontinuitu transsexuálních osob, které podstoupily změnu pohlaví. Tudíž jsou veškeré veřejné i soukromé organizace povinny uznat dosaženou kvalifikaci, a to na základě předložení původních dokumentů a dokladu o změně pohlaví. Tím jsou však

[147] § 17 zákona č. 133/2000 Sb. o matrikách, ve znění pozdějších předpisů.
[148] Úřad vlády ČR (2007) Analýza situace lesbické, gay, bisexuální a transgender menšiny v ČR, str. 36, dostupné na: http://www.vlada.cz/assets/ppov/rlp/vybory/sexualni-mensiny/CZ_analyza_web.pdf (navštíveno 21. 8. 2012).

transsexuální osoby vystaveny vysokému riziku diskriminace v oblasti zaměstnanosti a také to narušuje jejich právo na ochranu osobních údajů.[149]

iv. Pokud ano, zajišťují takové procedury ochranu osobního života tak, že se žádná třetí strana nemůže dozvědět o změně pohlaví dané osoby?

Jak bylo uvedeno výše, je zde riziko, že jakákoliv třetí strana se dozví o změně pohlaví transsexuální osoby, zejména v případě pracovně-právních dokumentů, kde neexistuje specifická legislativa. Dle informací trans osob mohou být dále problémy také v oblasti vydání identifikačního čísla osob samostatně výdělečně činných či při změně bankovního účtu apod.

22. Členské státy by měly podniknout všechny nutné kroky k tomu, aby zajistily, že jakmile je změna pohlaví dokončena a právně uznána v souladu s odstavci 20 a 21 výše, bude garantováno transgender osobám právo na sňatek s osobou pohlaví opačného k jejich změněnému pohlaví.

i. Je efektivně garantováno zákonné právo transsexuálních osob, které podstoupily změnu pohlaví, vdát/oženit se s osobou pohlaví, které je opačné k jejich změněnému pohlaví?

V rámci českého právního řádu je po proběhnuté změně pohlaví možnost uzavřít sňatek či vstoupit do registrovaného partnerství bez problémů. Stejně tak je dle našeho povědomí možné bez problémů žádat o možnost umělého oplodnění v případě transsexuálních osob, které podstoupily operaci změny pohlaví z ženy na muže a chtějí mít se svou manželkou dítě. V těchto případech si nejsme vědomi diskriminace.

Co se však týče soukromého a rodinného života, je dle zákona o specifických zdravotních službách podmínkou provedení chirurgického zákroku, že pacient neuzavřel manželství nebo nevstoupil do registrovaného partnerství anebo do obdobného svazku osob stejného pohlaví v cizině, popřípadě musí pacient prokázat, že jeho manželství nebo registrované partnerství anebo obdobný svazek zaniklo. Právní úprava v zákoně o specifických zdravotních službách ne zcela koresponduje s právní úpravou obsaženou v novém občanském zákoníku, který by měl být účinný od 1. ledna 2014. Zde je totiž již uvedeno, že manželství či registrované partnerství v případě změny pohlaví zaniká automaticky. Důvodová zpráva k novému občanskému zákoníku uvádí, že „zdejší praxe je sice taková, že poskytovatel zdravotních služeb ke změně ženatých nebo vdaných transsexuálních osob nepřistoupí, dokud manželství není rozvedeno a poměr k případným dětem uspořádán, je však nutné pamatovat, že mohou nastat i situace, kdy změna pohlaví určité osoby nebude provedena v České republice, ale v zahraničí. Navíc je nutné pamatovat i na to, že stav dosavadní praxe sice sleduje určitou usanci, ale že je přece jen vhodné pro jistotu upravit výslovným ustanovením případy, kdy zavedený standard tuzemské praxe nebude dodržen." Po nabití účinnosti nového občanského zákoníku tak budou manželství transsexuálních osob zanikat automaticky pouhým faktem toho, že osoba podstoupí operaci změny pohlaví.

[149] Pechová, O. (2007) „Transsexuální lidé v kontaktu s veřejnou správou", článek v rámci projektu Antidiskriminační vzdělávání pracovníků veřejné správy, Multikulturní centrum Praha 2, str. 2, dostupné na: http://www.mkc.cz/uploaded/antidiskriminace/Transsexualni_lide_VS.pdf (navštíveno 21. 8. 2012)

23. V případech, kdy národní legislativa uděluje práva a povinnosti nesezdaným párům, by měly členské státy zajistit, aby toto platilo nediskriminačním způsobem jak pro páry rozdílného, tak pro páry stejného pohlaví, včetně penze pro pozůstalou osobu a nájemních práv.

i. Obsahuje český právní řád určitá specifická práva a povinnosti pro nesezdané páry? Pokud ano, jaké byly podniknuty kroky k tomu, aby bylo zajištěno, aby se tato práva a povinnosti vztahovaly také na dvojice stejného pohlaví?

Ano, uznává bez rozdílu sexuální orientace. České občanské právo zná jednak pojem domácnosti, jednak pojem osoby blízké. Ani v jednom případě se tento pojem neomezuje jen na dvě osoby. Domácnost tvoří pro potřeby občanského práva fyzické osoby, které spolu trvale žijí a společně uhrazují náklady na své potřeby.[150]

Dále v případě, že spolu dvě a více osob (bez ohledu na pohlaví) žily alespoň rok před smrtí zůstavitele ve společné domácnosti a z tohoto důvodu pečovaly o společnou domácnost nebo byly odkázány výživou na zůstavitele, jedná se o zákonné dědice, kteří dědí ve druhé, resp. třetí skupině (tzn., nedostala by se na ně řada, pokud by měl zůstavitel děti, neboť ty by dědily v první skupině).[151]

Osobou blízkou se podle občanského zákoníku rozumí, vedle příbuzného v řadě přímé, sourozence, manžela/manželky a partnera, též jiné osoby v poměru rodinném nebo obdobném, jestliže by újmu, kterou utrpěla jedna z nich, druhá důvodně pociťovala jako újmu vlastní.[152]

Pronajímatel bytu musí akceptovat, že v bytě budou společně s nájemcem ubytovány osoby, které jsou ve vztahu k nájemci osobami blízkými[153] (nevzniká tím však společný nájem bytu osobami blízkými). Bez souhlasu pronajímatele k bydlení osoby blízké (s výjimkou nájemcova manžela/manželky, partnera/partnerky, rodiče, sourozence, zetě, snachy, dítěte nebo vnoučete) však nevznikne osobě blízké po smrti nájemce nárok na přechod nájmu bytu.[154]

V případě, že dojde k usmrcení osoby, pak náleží každé blízké osobě žijící ve společné domácnosti s usmrceným jednorázové odškodnění.[155] České právo však osobám blízkým, osobám žijícím ve společné domácnosti a druhům nepřiznává vdovský/vdovecký důchod, ten je přiznáván pouze manželům.[156] České trestní právo pak obsahuje vlastní definici osoby blízké.[157] České trestní právo hmotné zná kupř. trestný čin týrání osoby žijící ve společné domácnosti, který platí bez ohledu na pohlaví osoby blízké.[158]

---

[150] Viz § 115 zákona č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.
[151] Tamtéž, §§ 473 - 475.
[152] Tamtéž, § 116.
[153] Tamtéž, § 689.
[154] Tamtéž, § 706.
[155] Tamtéž, § 444.
[156] §§ 49 -51 zákona č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, ve znění pozdějších předpisů.
[157] § 125 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů: „Osobou blízkou se rozumí příbuzný v pokolení přímém, osvojitel, osvojenec, sourozenec, manžel a partner; jiné osoby v poměru rodinném nebo obdobném se pokládají za osoby sobě navzájem blízké jen tehdy, kdyby újmu, kterou utrpěla jedna z nich, druhá důvodně pociťovala jako újmu vlastní."
[158] Tamtéž, § 199.

Trestní právo procesní zná institut utajení svědka, jestliže by jemu nebo osobě jemu blízké hrozila v souvislosti s podáním svědectví újma na zdraví nebo jiné vážné nebezpečí porušení jejich základních práv.[159] Trestní právo procesní pak s kategorií osoby blízké nepracuje, nýbrž užívá terminologii vlastní. Právo odepřít svědeckou výpověď má příbuzný obviněného v pokolení přímém, jeho sourozenec, osvojitel, osvojenec, manžel/manželka, partner/partnerka a druh/družka, a to tehdy, jestliže by výpovědí způsobil nebezpečí trestního stíhání sobě, svému příbuznému v pokolení přímém, svému sourozenci, osvojiteli, osvojenci, manželu/manželce, partneru/partnerce nebo druhu/družce anebo jiným osobám v poměru rodinném nebo obdobném, jejichž újmu by právem pociťoval jako újmu vlastní. Uvedené se nevztahuje na trestné činy, u nichž existuje oznamovací povinnost.[160]

Samostatnou definici osoby blízké obsahuje i zákon o přestupcích, dle nějž se osobou blízkou rozumí příbuzný v pokolení přímém, osvojitel, osvojenec, bratr/sestra, manžel/manželka, partner/partnerka a dále též jiné osoby v poměru rodinném nebo obdobném, ty však jen tehdy, jestliže by újmu, kterou utrpěla jedna z nich, druhá právem pociťovala jako újmu vlastní.[161]

Zákon o přestupcích umožňuje, aby každý odepřel podání vysvětlení, jestliže by osobám jemu blízkým hrozilo nebezpečí postihu za přestupek nebo za trestný čin.[162]

Z výše uvedeného vyplývá, že české právo zná několik definicí osob blízkých či domácnosti, které se víceméně překrývají. V souhrnu lze konstatovat, že české právo v některých situacích reflektuje i prosté neformalizované soužití dvou a více osob bez ohledu na jejich pohlaví, soupis těchto situací není však nijak dlouhý.

24. Tam, kde národní legislativa uznává registrovaná partnerství osob stejného pohlaví, by měly členské státy zajistit, aby jejich právní status a jejich práva a povinnosti byly ekvivalentem práv heterosexuálních párů ve srovnatelné situaci.

i. Uznávají právní předpisy registrované partnerství osob stejného pohlaví? Pokud ano, byly učiněny kroky, aby zajistily, že jejich právní postavení a práva a povinnosti budou rovnocenné těm, jaké mají heterosexuální páry?

České právo zná registrované partnerství osob stejného pohlaví.[163] Do registrovaného partnerství mohou vstoupit osoby, jestliže alespoň jedna z nich je občanem České republiky. České právo nezná registrované partnerství osob opačného pohlaví. Z důvodové zprávy k návrhu zákona o registrovaném partnerství výslovně vyplývá, že právní úprava registrovaného partnerství je navrhována výhradně pro homosexuální páry stejného pohlaví. Osoby opačného pohlaví mohou vstoupit do manželství. Manželství je vyhrazeno výlučně osobám opačného pohlaví.[164]

[159] § 55 zákona č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů.
[160] Tamtéž, § 100.
[161] § 68 odst. 4 zákona č. 200/1990 Sb., o přestupcích, ve znění pozdějších předpisů.
[162] Tamtéž, § 60.
[163] Zákon č. 115/2006 Sb., o registrovaném partnerství, ve znění pozdějších předpisů.
[164] § 1 zákona č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů.

Existuje však řada rozdílů v rozsahu práv a povinností, které jsou přiznány manželům a které nejsou přiznány osobám v registrovaném partnerství. V případě registrovaného partnerství kupř. na rozdíl od manželství osob opačného pohlaví:

– existence registrovaného partnerství brání tomu, aby se osoba žijící v registrovaném partnerství stala osvojitelem (a to ani jako samostatný osvojitel, ani jako společný osvojitel, ba ani jako osvojitel dítěte partnera/partnerky);[165]
– neexistuje institut společného jmění partnerů, společné jmění může vzniknout jen mezi manželi;[166]
– neexistuje automatický společný nájem bytu, partner však nepotřebuje souhlas pronajímatele k tomu, aby s ním jeho partner bydlel v bytě, který má pronajatý; [167]
– v případě daně dědické a darovací jsou osoby žijící v registrovaném partnerství zařazeny do jiné, méně výhodné skupiny než manželé; navíc je v případě partnerů činěn rozdíl mezi partnery, na základě toho, zda spolu alespoň rok žili ve společné domácnosti, či ne (to má kupř. též vliv na to, zda v případě dědické a darovací daně bude uplatněno osvobození od daně jako v případě manželství, anebo zda bude naopak použito nejméně výhodných sazeb daně); [168]
– osoby v registrovaném partnerství nemohou využívat ani některá další daňová zvýhodnění, která náleží manželům; [169]
– neexistuje vdovský/vdovecký důchod; [170]
– je omezen okruh čtrnácti matričních úřadů, před kterými je možné registrované partnerství uzavřít, zatímco manželství je možné uzavřít před jakýmkoliv matričním úřadem nebo před jakoukoliv státem uznávanou církví či náboženskou společností, která má státem přiznané právo provádět akt uzavření manželství, přičemž manželství podle českého práva je možné uzavřít též před zastupitelským úřadem České republiky v zahraničí;
– v souvislosti s přípravou uzavření vlastního registrovaného partnerství a účasti na svém vlastním obřadu uzavření registrovaného partnerství nenáleží zaměstnanci nárok na žádné pracovní volno, zatímco v případě manželství má zaměstnanec nárok na 2 dny pracovního volna, přičemž 1 den je určen k účasti na svatebním obřadu a zaměstnanci náleží náhrada mzdy/platu za 1 den; obdobná nerovnost se týká i rodičů a dětí osoby, která hodlá vstoupit do registrovaného partnerství.[171]

Úprava registrovaného partnerství nebyla na rozdíl od manželství zapracována do nového občanského zákoníku, který již byl přijat a nabude účinnosti dne 1. 1. 2014.[172] Dle důvodové zprávy by měl nový občanský zákoník představovat moderní kodifikaci veškerého soukromého práva upravující veškeré soukromoprávní vztahy. S ohledem na tuto skutečnost odborníci, kteří připravovali jeho dřívější verze, do nového občanského zákoníku zapracovali i úpravu registrovaného partnerství. S ohledem na stávající složení vládní koalice však vláda nehodlala připustit, aby se úprava registrovaného partnerství stala součástí rodinného práva a aby vůbec bylo registrované partnerství chápáno jako soukromoprávní vztah, neboť je často tvrzeno, že registrované partnerství je jen veřejnoprávním ak-

[165] § 13 odst. 2 zákona č. 115/2006 Sb., o registrovaném partnerství, ve znění pozdějších předpisů.
[166] §§ 136 a 143 – 151 zákona č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.
[167] Tamtéž, §§ 689 a 706.
[168] § 11 zákona č. 357/1992 Sb., o dani dědické, dani darovací a dani z převodu nemovitostí, ve znění pozdějších předpisů.
[169] §§ 49 -51 zákona č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, ve znění pozdějších předpisů.
[170] Vyhláška ministerstva vnitra č. 300/2006 Sb., kterou se provádí zákon č. 115/2006 Sb., o registrovaném partnerství a o změně některých souvisejících zákonů, a kterou se mění vyhláška č. 207/2001 Sb., kterou se provádí zákon č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů.
[171] Nařízení vlády č. 590/2006 Sb., kterým se stanoví okruh a rozsah jiných důležitých osobních překážek v práci.
[172] Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník.

tem, a proto nebyla úprava registrovaného partnerství do nového občanského zákoníku zahrnuta a zůstává i nadále vyčleněna do samostatného zákona.

Není-li v této zprávě výslovně uvedeno jinak, nepřinese účinnost nového občanského zákoníku ani žádné změny ohledně rozsahu práv a povinností partnerů. V současně platném právu není pamatováno na uznávání registrovaných partnerství a jiných svazků stejnopohlavních párů uzavřených v cizině; výslovná úprava bude obsažena až v novém zákoně o mezinárodním právu soukromém, který je sice již schválen, ale který nabude účinnosti až dne 1. 1. 2014.[173] Jen pro úplnost uvádíme, že odpovídající pátá hlava čtvrté části zákona je nazvána „Registrované partnerství a obdobné poměry“,[174] zatímco předcházející hlava pátá má označení „Rodinné právo“,[175] čímž zákonodárce opět dává najevo, že nepovažuje registrované partnerství za součást rodinného práva.

Jedná se o úpravu, která je odlišná od úpravy manželství. Kupř. pro založení pravomoci českých soudů pro rozhodování o rozvodu či neplatnosti manželství platí jiné předpoklady, než pro založení pravomoci českých soudů pro rozhodování o zrušení či neplatnosti registrovaného partnerství.[176]

Zatímco nový zákon o mezinárodním právu soukromém pamatuje na to, že bude možné uzavřít manželství podle českého práva též na zastupitelském úřadu České republiky v zahraničí, v případě registrovaného partnerství ani tento zákon, ani zákon o registrovaném partnerství, ba ani žádný prováděcí předpis nepamatuje na skutečnost, že by k uzavření registrovaného partnerství podle českého práva mohlo dojít též na zastupitelském úřadu České republiky v cizině.[177]

Na druhou stranu nový zákon o mezinárodním právu soukromém a procesním obsahuje výslovný zákaz, aby státní občan uzavřel manželství na zastupitelském úřadu cizího státu v České republice. Takový zákaz však není uveden u registrovaného partnerství, a je tedy otázka, jak by k takovému registrovanému partnerství či případně stejnopohlavního manželství, které dle českého práva spadá do kategorie registrovaného partnerství a obdobných poměrů, české právo přistupovalo.[178]

Kladně však je možné hodnotit skutečnost, že alespoň dle znění zákona budou zahraniční registrovaná partnerství evidentně bez čehokoliv dalšího uznávána, přičemž registrované partnerství a obdobné poměry a jejich účinky, způsobilost k jejich uzavření, způsob uzavření a jejich zrušení, neplatnost a neexistence se budou řídit právním řádem státu, v němž se registrované partnerství nebo obdobný poměr uzavírá nebo uzavřelo. Stejný právní řád se použije i pro úpravu osobních a majetkových poměrů partnerů, a to bez ohledu na skutečnost, zda české právo partnerům žijícím v registrovaném partnerství uzavřeném podle českého práva bude nějaká majetková práva přiznávat, či nikoliv.

S ohledem na výše uvedené by tudíž nemělo v budoucnu docházet ke zmenšení ale ani ke zvětšení rozsahu práv a povinností osob, které uzavřely partnerství či stejnopohlavní manželství v jiném státě, na úroveň práv a povinností stanovených českými právními předpisy. Cizí rozhodnutí o zrušení, neplatnosti a neexistenci registrovaného partnerství nebo obdobného poměru vydaná ve státě, v němž bylo registrované partnerství nebo obdobný poměr uzavřeny, nebo která se v něm uznávají, budou v budoucnu uznávána bez dalšího řízení.[179]

---

[173] Zákon č. 91/2012 Sb., o mezinárodním právu soukromém.
[174] Tamtéž, § 67.
[175] Tamtéž, §§ 47 – 66.
[176] Tamtéž, §§ 47 a 67.
[177] Tamtéž, §§ 48 a 67.
[178] Tamtéž, §§ 48 a 67.
[179] Tamtéž, § 67.

Podrobné porovnání vztahů mezi manželi a registrovaného partnerství by si vyžádala mnohem hlubší analýzu, k níž by bylo vhodné znát již i praxi správních a soudních orgánů, což je však s ohledem na skutečnost, že nový zákon o mezinárodním právu soukromém má nabýt účinnosti až od 1. 1. 2014, doposud nemožné.

25. Tam, kde národní legislativa neuznává nebo neuděluje práva a povinnosti registrovaným párům stejného pohlaví a nesezdaným párům, vybízíme členské státy k tomu, aby zvážily možnost poskytnout párům stejného pohlaví, bez jakékoliv diskriminace, včetně diskriminace proti párům rozdílného pohlaví, zákonné či jiné prostředky, pomocí kterých by mohly řešit praktické problémy spojené se sociální realitou, ve které žijí.

i. Pokud stejnopohlavní páry nemají žádná práva ani povinnosti, ať už na základě přístupu k registrovanému partnerství nebo prostřednictvím svého postavení jako nesezdané páry, zvažují příslušné orgány možnost přijetí právních nebo jiných prostředků k řešení praktických problémů vyplývajících z tohoto nedostatku uznání?

Není relevantní.

26. Majíce na zřeteli, že nejlepší zájem dítěte je primární ohled při rozhodování ohledně rodičovské odpovědnosti nebo opatrovnictví, členské státy by měly zajistit, aby takováto rozhodnutí byla prováděna bez diskriminace na základě sexuální orientace nebo pohlavní identity.

i. Jaké byly učiněny kroky, aby bylo zajištěno, že rozhodnutí týkající se rodičovské zodpovědnosti a opatrovnictví budou přijímána bez diskriminace založené na a) sexuální orientaci a b) pohlavní identitě?

Orgány veřejné moci proklamují, že při svém rozhodování postupují v souladu se zákazem diskriminace.[180] Zákon o registrovaném partnerství výslovně stanoví, že existence partnerství není překážkou výkonu rodičovské zodpovědnosti partnera vůči svému dítěti ani překážkou svěření jeho dítěte do jeho výchovy. Partnerovu rodiči, žijí-li spolu ve společné domácnosti, navíc ukládá povinnost zajistit vývoj dítěte a důsledně chránit jeho zájmy.[181]

Při rozhodování o úpravě výchovy dítěte, tj. při rozhodování o svěření dítěte do výchovy jednoho z rodičů, případně do společné nebo střídavé péče, soud sleduje především zájem dítěte s ohledem na jeho osobnost, zejména vlohy, schopnosti a vývojové možnosti, a se zřetelem na životní poměry rodičů. Dbá, aby bylo respektováno právo dítěte na péči obou rodičů a udržování pravidelného osobního styku s nimi a právo druhého rodiče, jemuž nebude dítě svěřeno, na pravidelné informace o dítěti. Soud přihlédne rovněž k citové orientaci a zázemí dítěte, výchovné schopnosti a odpovědnosti rodiče, stabilitě budoucího výchovného prostředí, ke schopnosti rodiče dohodnout se na výchově

[180] Čl. 1 a 3 usnesení předsednictva České národní rady č. 2/1993 Sb., o vyhlášení LISTINYZÁKLADNÍCH PRÁV A SVOBOD jako součásti ústavního pořádku České republiky, ve znění pozdějšího předpisu. Čl. 21 odst. 1 Listiny základních práv Evropské unie obsažené ve sdělení Ministerstva zahraničních věcí. 111/2009 Sb. m.s. §§ 1 a 2 zákona č. 198/2009 Sb., o rovném zacházení a o právních prostředcích ochrany před diskriminací a o změně některých zákonů (antidiskriminační zákon), ve znění pozdějšího předpisu.

[181] § 13 odst. 1 zákona č. 115/2006 Sb., o registrovaném partnerství: „Existence partnerství není překážkou výkonu rodičovské zodpovědnosti partnera vůči jeho dítěti ani překážkou svěření jeho dítěte do jeho výchovy. Partner, který je rodičem, je povinen zajistit vývoj dítěte a důsledně chránit jeho zájmy při použití přiměřených výchovných prostředků, tak aby nebyla dotčena důstojnost dítěte a ohroženo jeho zdraví a tělesný, citový, rozumový a mravní vývoj."

dítěte s druhým rodičem, k citovým vazbám dítěte na sourozence, prarodiče a další příbuzné a též k hmotnému zabezpečení ze strany rodiče včetně bytových poměrů. Soud vždy vezme v úvahu, kdo dosud vedle řádné péče o dítě dbal o jeho výchovu po stránce citové, rozumové a mravní.[182] Sexuální orientace rodiče není při rozhodování soudu o úpravě výchovy dítěte relevantním kritériem.

ii. Jsou v praxi taková rozhodnutí přijímána na nediskriminačním základě?

Autoru této zprávy nejsou známy žádné případy z posledních deseti let, v nichž by došlo k rozhodnutí na diskriminačním základě, tedy že by dítě nebylo svěřeno do výchovy rodiči z důvodu jeho sexuální orientace.

27. Majíce na zřeteli, že nejlepší zájem dítěte je primární ohled při rozhodování ohledně adopce, členské státy, jejichž legislativa umožňuje svobodným jedincům adoptovat děti, by měly zajistit, aby toto právo bylo aplikováno bez diskriminace na základě sexuální orientace nebo pohlavní identity.

i. Jaké byly učiněny kroky, aby bylo zajištěno, že rozhodnutí týkající se adopce dítěte jednotlivcem (kde je taková adopce umožněna národní legislativou) budou přijímána bez diskriminace na základě a) sexuální orientace nebo b) pohlavní identity?

České právo zná několik rozdílných způsobů svěření dítěte do péče či výchovy, tedy formy náhradní rodinné péče, a sice:
– opatrovnictví,[183]
– poručenství,[184]
– svěření do výchovy ,[184]
– pěstounská péče[185] a
– osvojení ,[186]
přičemž jednotlivé druhy péče se odlišují rozsahem práv a povinností.[187]

Jako v případě svěření dítěte do výchovy jednoho z rodičů i v případech výše uvedených platí zákaz diskriminace na základě sexuální orientace, jak však zjistíme dále, jistá diferenciace v zacházení dle sexuální orientace žadatele vychází již ze zákonných předpokladů.

Společné poručenství je v současné době možné pouze v případě, že jsou poručníky manželé.[188] Podle nového občanského zákoníku bude společné poručenství možné i pro dvě osoby, které nejsou manžely, a to bez ohledu na jejich pohlaví a bez ohledu na to, zda žijí v registrovaném partnerství, či nikoliv, byť z dikce nového občanského zákoníku vyplývá, že by měla být dávána přednost manželům.[189] Svěření do společné výchovy umožňuje zákon opět pouze v případě manželů.[190]

[182] § 26 zákona č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů.
[183] Tamtéž, §§ 83 a 84.
[184] Tamtéž, §§ 78 – 82.
[185] Tamtéž, § 45.
[186] Tamtéž, §§ 45a – 45d.
[187] Tamtéž, §§ 63 - 77.
[188] Tamtéž, § 79.
[189] § 932 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník.
[190] § 45 zákona č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů.

V případě pěstounské péče je rozlišováno svěření do pěstounské péče jedné osobě a svěření do společné pěstounské péče. Osoba pěstouna musí poskytovat záruku řádné výchovy dítěte. Do samostatné pěstounské péče je možné svěřit dítě bez ohledu na to, zda je pěstoun sezdaný, žije v registrovaném partnerství, s druhem/družkou v nesezdaném svazku či zcela osamoceně. V roce 2010 bylo poprvé dítě svěřeno do pěstounské péče osobě, která žila v registrovaném partnerství, jednalo se o postižené dítě, pro nějž se nepodařilo najít rodinu.[191] Do společné pěstounské péče lze dítě svěřit výhradně manželům.[192] Společnou pěstounskou péči nemohou vykonávat homosexuální registrované nebo neregistrované páry ale ani heterosexuální nesezdané páry.

Rovněž tak v případě osvojení se rozlišuje osvojení samostatnou osobou nebo společné osvojení a osvojení zrušitelné a nezrušitelné. Předním hlediskem při osvojení dítěte je dle práva ochrana nejlepšího zájmu dítěte.[193] České orgány definují osvojení jako zákonný institut náhradní rodinné péče, který je primárně určen k zabezpečení potřeby řádné výchovy dětí, které nemohou být vychovávány ve své vlastní rodině, a nikoliv k uspokojování potřeb zájemců o osvojení dítěte.

Je dávána přednost společnému osvojení dítěte a jeho začlenění do úplné rodiny a individuální osvojení dítěte jedním osvojitelem je připuštěno pouze výjimečně ve vymezených případech. Společně osvojit však mohou podle českého práva jen manželé.[194]

Individuálně může dítě osvojit homosexuálně orientovaná osoba, která nežije v registrovaném partnerství. Zákaz osvojení obsažený v zákoně o registrovaném partnerství lze považovat za přímo diskriminační, neboť LGBT lidé mohou podle zákona individuálně osvojit dítě, žijí-li s partnerem či partnerkou v neformálním svazku, avšak vstoupí-li do registrovaného partnerství, jsou z možnosti osvojení vyloučeni. Manželé mohou individuálně osvojit dítě i po vstupu do manželství, pouze k tomu potřebují souhlas manžela/manželky. Nutno podotknout, že existence registrovaného partnerství je překážkou pro jakékoliv osvojení, a to i osvojení dítěte partnera/partnerky (tzv. second parent adoption).[195] Snahy o zrušení tohoto diskriminačního ustanovení byly zatím neúspěšné.

Nový občanský zákoník ve věci osvojení dítěte nepřinese žádné změny, a to ani v pozitivním ani v negativním směru.

ii. Jsou v praxi taková rozhodnutí přijímána na nediskriminačním základě?

Autor této zprávy není informován o žádných případech, v nichž by soudy zamítly návrh na osvojení dítěte osobou žijící ve stejnopohlavním svazku nebo z důvodu sexuální orientace žadatele. Na druhou stranu není znám žádný případ, v němž by osoba žijící s osobou stejného pohlaví skutečně osvojila dítě.

České úřady neuznávají ani společnou adopci osob stejného pohlaví, k níž došlo v souladu s právním řádem jiného státu.[196] Brání se výhradou veřejného pořádku. Dle nového zákona o mezinárod-

---

[191] ČT24 (2011) „První registrovaný pár získal dítě do pěstounské péče", Česká televize, 10. 6. 2011, dostupné na: http://www.ceskatelevize.cz/ct24/domaci/126945-prvni-registrovany-par-ziskal-ditedo-pestounske-pece/ (navštíveno 22. 8. 2012).

[192] § 45a zákona č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů.

[193] Čl. 3 odst. 1 sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí č. 104/1991 Sb., Úmluva o právechdítěte, ve znění pozdějšího předpisu.

[194] § 66 zákona č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů.

[195] § 13 odst. 2 zákona č. 115/2006 Sb., o registrovaném partnerství, ve znění pozdějších předpisů: „Trvající partnerství brání tomu, aby se některý z partnerů stal osvojitelem dítěte."

[196] Dne 17. srpna 2012 vydal Magistrát hlavního města Prahy dvě rozhodnutí, jimiž zamítl odvolání proti rozhodnutí ve věci vydání osvědčení o státním občanství České republiky pro dvě děti, dvojčata, osvojené v souladu s právem státu Kalifornie českým a francouzským občanem, kteří žijí v Kalifornii ve stejnopohlavním svazku. Jako předběžnou otázku pro rozhodnutí o vydání osvědčení o státním občanství bylo nutné rozhodnout o tom, zda se uznává osvojení, ke kterému došlo v souladu s právem státu Kalifornie. České úřady rozhodly tak, že společné osvojení dítěte stejnopohlavním párem je v rozporu s veřejným pořádkem České republiky, a proto žádost o vydání osvědčení o státním občanství České republiky zamítly. Je pravděpodobné, že případ bude mít své pokračování v rámci správního soudnictví.

ním právu soukromém,[197] který nabude účinnosti dne 1. 1. 2014, nebude možné v České republice uznat osvojení, jestliže v době osvojení byl osvojitel, některý z osvojitelů nebo osvojenec státním občanem České republiky, jestliže se to příčí veřejnému pořádku či pokud by osvojení nebylo přípustné podle hmotněprávních ustanovení českého práva (tzn. kupř. tehdy, pokud by osvojitelé žili v registrovaném partnerství).

28. Tam, kde národní legislativa umožňuje asistovanou reprodukci u svobodných žen, by měly členské státy zajistit přístup k asistované reprodukci bez diskriminace na základě sexuální orientace nebo pohlavní identity.

i. Jaké byly učiněny kroky, aby měla single žena (kde je to umožněno národní legislativou) zajištěn přístup k asistované reprodukci bez diskriminace na základě sexuální orientace.

České právo neumožňuje, aby bylo umělé oplodnění provedeno samotné ženě. Žádost musí být podepsána ženou a mužem, kteří žijí v páru a hodlají umělé oplodnění podstoupit společně.[198] V roce 2008 byl do vlády předložen návrh zákona o zdravotních službách, který by umožňoval podstoupit umělé oplodnění i ženě bez partnera, čímž by se umělé oplodnění zpřístupnilo i lesbickým párům,[199] avšak tento návrh zákona schválen nebyl. Do zákona o specifických zdravotních službách,[200] který byl nakonec v roce 2011 schválen, tato možnost již začleněna nebyla, ačkoli zmocněnkyně vlády pro lidská práva navrhovala tuto možnost do zákona doplnit.

ii. Jsou v praxi taková rozhodnutí přijímána na nediskriminačním základě?

Není relevantní.

V. / ZAMĚSTNÁNÍ

29. Členské státy by měly zajistit zavedení a implementaci odpovídajících opatření, která zajistí efektivní ochranu proti diskriminaci na základě sexuální orientace nebo pohlavní identity v zaměstnání ve veřejném i soukromém sektoru. Tato opatření by měla pokrýt podmínky přístupu k zaměstnání a povýšení, propouštění, platové podmínky a jiné pracovní podmínky, včetně prevence, potírání a trestání obtěžování a jiných forem viktimizace.

i. Existuje legislativa zakazující diskriminaci v zaměstnání ve veřejném a v soukromém sektoru na základě (a) sexuální orientace a (b) genderové identity?[201]

---

[197] § 63 odst. 1 zákona č. 91/2012 Sb., o mezinárodním právu soukromém.

[198] § 6 zákona č. 373/2011 Sb., o specifických zdravotních službách, ve znění pozdějších předpisů.

[199] Petrášková, L. (2007) „Osamělým ženám svitla naděje na umělé oplodnění", iDNES.cz, 24. 10. 2007, dostupné na: http://zpravy.idnes.cz/osamelym-zenam-svitla-nadeje-na-umeleoplodneni- f5w-/domaci.aspx?c=A071023_223229_domaci_zra (navštíveno 24. 8. 2012).

[200] Zákon č. 373/2011 Sb., o specifických zdravotních službách, ve znění pozdějších předpisů.

[201] Podle Evropské sociální charty by se tato legislativa měla týkat jak přímé, tak nepřímé diskriminace. Měla by také zaručit, aby důkazní břemeno nesl zaměstnavatel. (Viz Výběr judikatury Evropského výboru pro sociální práva – Výklad různých ustanovení – článek 1 – právo na práci – http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/socialcharter/Digest/DigestSept2008_en.pdf). Směrnice EU o zákazu diskriminace v zaměstnání obsahuje tuto definici nepřímé diskriminace: „pokud zjevně neutrální ustanovení, kritérium nebo praxe obzvláště znevýhodňuje osoby určité sexuální orientace oproti jiným osobám …".

Diskriminace v zaměstnání v soukromém a ve veřejném sektoru je zakázána třemi zákony – zákoníkem práce,[202] antidiskriminačním zákonem[203] a zákonem o zaměstnanosti.[204]

ii. Vztahuje se tato legislativa na:
– přístup k zaměstnání (včetně náboru),
– pracovní postup,
– propuštění,
– mzdu, plat,
– obtěžování a jiné formy viktimizace?

Zákoník práce stanoví povinnost zaměstnavatelů zajišťovat rovné zacházení se zaměstnanci;[205] tato povinnost se vztahuje také na pracovní podmínky (včetně pracovního postupu a propuštění), mzdu a plat, poskytnutí peněžitých plnění a odbornou přípravu. Zákoník práce zakazuje diskriminaci v zaměstnání. Pokud jde o definice pojmů, jako je přímá a nepřímá diskriminace, obtěžování, sexuální obtěžování, šikana, pokyn a navádění k diskriminaci, přípustné formy rozdílného zacházení a právní prostředky ochrany před diskriminací, odkazuje zákoník práce na antidiskriminační zákon.

Zákoník práce nicméně zmiňuje jednu z přípustných forem rozdílného zacházení – jedná se o podstatné a určující požadavky, které jsou nutné pro výkon určitého zaměstnání. Takováto výjimka musí sledovat legitimní účel a požadavek zaměstnání musí být přiměřený. Další skupinou výjimek jsou tzv. pozitivní opatření, tj. opatření, jejichž cílem je překonat znevýhodnění určité osoby. Tato znevýhodnění musí plynout z příslušnosti osoby k jedné ze skupin definovaných diskriminačními důvody vyjmenovanými v antidiskriminačním zákoně. Teoreticky by tedy pozitivní opatření mohlo být přijato k překonání znevýhodnění LGBT osoby ve vztahu k určitému zaměstnavateli nebo zaměstnání.

Konference Business Forum 2.0, konaná v rámci festivalu Prague Pride s podtitulem „Diverzita ve vedení", ukázala, že firmy mají zájem věnovat zvláštní pozornost LGBT tématům[206]. Konference se účastnilo několik významných firem: IBM, Hilton, Vodafone a Česká spořitelna. Tato akce ukázala, že existují zaměstnavatelé, kteří jsou ochotni podporovat LGBT osoby, přesto ale zanechala dojem, že tento zájem je možné nalézt zejména u větších mezinárodních podniků.

Obecným zákonem, který zajišťuje rovné zacházení a zakazuje diskriminaci (v zaměstnání a dalších oblastech), je antidiskriminační zákon. Ve vztahu k práci a zaměstnání je diskriminace zakázána v těchto oblastech:

– právo na zaměstnání a přístup k zaměstnání,
– přístup k povolání, podnikání a jiné samostatně výdělečné činnosti,
– pracovní poměry (např. služební postup), služební poměry a jiná závislá činnost, včetně odměňování,
– členství a činnost v odborových organizacích, radách zaměstnanců nebo zaměstnavatelů, včetně výhod, které tyto organizace svým členům poskytují,
– členství a činnost v profesních komorách, včetně výhod, které tyto veřejnoprávní korporace svým členům poskytují,
– sociální zabezpečení. [207]

[202] Zákon č. 262/2006, zákoník práce, ve znění pozdějších předpisů.
[203] Zákon č. 198/2009, antidiskriminační zákon.
[204] Zákon č. 435/2004, o zaměstnanosti, ve znění pozdějších předpisů.
[205] § 16 zákoníku práce.
[206] Viz: http://www.praguepride.com/index.php?page=prague-pride-2012-business-forum (navštíveno 4. 8. 2012).
[207] § 1 antidiskriminačního zákona.

Antidiskriminační zákon zakazuje diskriminaci na základě rasy, etnického původu, národnosti, pohlaví, sexuální orientace, zdravotního postižení, náboženství a víry nebo světového názoru.[208] Diskriminací na základě pohlaví se míní také diskriminace na základě těhotenství, mateřství, otcovství nebo genderové identifikace.[209] Antidiskriminační zákon považuje za formy diskriminace také obtěžování, sexuální obtěžování, viktimizaci a pokyn a podněcování k diskriminaci.[210]

Zákon o zaměstnanosti se týká přístupu k zaměstnání. Zákon ukládá zaměstnavatelům a dalším fyzickým a právnickým osobám, které vykonávají činnosti podle tohoto zákona, Ministerstvu práce a sociálních věcí a inspektorátům práce povinnost zajišťovat rovné zacházení se všemi osobami, které vykonávají právo na zaměstnání.[211] Při výkonu práva na zaměstnání je zakázána jakákoliv diskriminace. Zákon také zakazuje diskriminační nabídky práce.[212] Zaměstnavatelé také nemohou zjišťovat od uchazečů o zaměstnání informace mj. o jejich sexuální orientaci.[213] Proces výběru zaměstnanců musí zajišťovat rovné zacházení se všemi uchazeči o zaměstnání. Porušení této povinnosti je považováno za přestupek, za který lze uložit pokutu až do výše 1 mil. Kč.[214]

Osoby, které se staly obětí diskriminace, se mohou obrátit na inspekci práce. Zákon o inspekci práce, který byl přijat v roce 2005, zavedl systém inspektorátů práce, kontrolních orgánů v oblasti pracovněprávních vztahů a pracovních podmínek.[215] Zákon zavedl čtyři typy přestupků v oblasti rovného zacházení: nezajištění rovného zacházení pro všechny zaměstnance, diskriminace zaměstnance, potrestání nebo znevýhodňování zaměstnance za uplatňování svých práv, opomenutí projednat stížnost zaměstnance. Tyto přestupky mohou být potrestány pokutou až do výše 400.000 Kč.

iii. Podporují orgány státní správy další opatření boje proti diskriminaci, obtěžování a pronásledování, jak ve veřejném, tak v soukromém sektoru, například:
- ***přijetí kodexů chování pro zaměstnavatele i zaměstnance,***
- ***školení a programy na zvýšení informovanosti pro zaměstnavatele i zaměstnance,***
- ***distribuce materiálů zaměstnancům vysvětlujících jejich práva, stížnostní mechanismy a opravné prostředky,***
- ***cílené nábory LGBT osob,***
- ***přijetí nediskriminačních politik, které výslovně zmiňují sexuální orientaci a genderovou identitu,***
- ***spolupráce s a podpora zaměstnaneckých uskupení LGBT osob?***

[208] Tamtéž, § 2, odst. 3.
[209] Tamtéž, § 2, odst. 4.
[210] Tamtéž, § 4 "(1) Obtěžováním se rozumí nežádoucí chování související s důvody uvedenými v § 2 odst. 3, a) jehož záměrem nebo důsledkem je snížení důstojnosti osoby a vytvoření zastrašujícího, nepřátelského, ponižujícího, pokořujícího nebo urážlivého prostředí, nebo b) které může být oprávněně vnímáno jako podmínka pro rozhodnutí ovlivňující výkon práv a povinností vyplývajících z právních vztahů. (2) Sexuálním obtěžováním se rozumí chování podle odstavce 1, které má sexuální povahu. (3) Pronásledováním se rozumí nepříznivé zacházení, postih nebo znevýhodnění, k němuž došlo v důsledku uplatnění práv podle tohoto zákona. (4) Pokynem k diskriminaci se rozumí chování osoby, která zneužije podřízeného postavení druhého k diskriminaci třetí osoby. (5) Naváděním k diskriminaci se rozumí chování osoby, která druhého přesvědčuje, utvrzuje nebo podněcuje, aby diskriminoval třetí osobu.
[211] § 4 zákona o zaměstnanosti.
[212] Tamtéž, § 12.
[213] Tamtéž.
[214] Tamtéž, §§ 139–140.
[215] Zákon č. 251/2005 Sb., o inspekci práce, ve znění pozdějších předpisů.

Jen samotné přijetí antidiskriminačního zákona trvalo v České republice několik let. Jedním z nejsilnějších argumentů pro politiky byla nutnost implementace směrnic EU týkajících se rovného zacházení, zejména směrnice 78/2000/ES, kterou se stanoví obecný rámec pro rovné zacházení v zaměstnání a povolání, směrnice 2000/43/ES, kterou se zavádí zásada rovného zacházení s osobami bez ohledu na jejich rasu nebo etnický původ.[216] Kromě nutnosti dodržovat závazky vyplývající z členství v EU české orgány neučinily žádné nelegislativní kroky na podporu rovného zacházení pro LGBT osoby.

Státní úřad inspekce práce zveřejnil informační brožuru „Rovné zacházení na pracovišti",[217] která informuje zaměstnance o právních možnostech ochrany před diskriminací a radí, co dělat v případě potřeby. Brožura nicméně nevěnuje zvláštní pozornost sexuální orientaci a genderové identitě.

V květnu 2012 přijala vláda Etický kodex pro úředníky a pracovníky veřejné správy (dále jen „Kodex")[218]. Kodex je závazný pro všechny zaměstnance pracující ve veřejné správě. Kodex vyžaduje, aby jednání úředníků veřejné správy bylo vysoce profesionální, v souladu se zásadou rovného zacházení a bez jakékoli diskriminace na základě barvy pleti, pohlaví, národnosti, náboženského vyznání, etnického původu nebo jiných charakteristik. Z tohoto znění lze odvodit, že sexuální orientace může být jednou z těch charakteristik, i když to není v Kodexu výslovně uvedeno.

Není povolena žádná diskriminace, obtěžování, nebo předsudečné chování. Přijetí Kodexu mělo masivní pokrytí v českých médiích, ale především s ohledem na nová protikorupční opatření. V tomto duchu byl také kodex představen veřejnosti vládou v tiskové zprávě.[219] Závažné porušení Kodexu je postižitelné stejně jako porušení zákoníku práce. Vláda uložila svým členům a ostatním orgánům veřejné správy povinnost využít Kodex při tvorbě vlastních etických kodexů. Ministerstvo vnitra má dále za úkol vypracovat legislativní změny, které právně zavážou orgány veřejné správy k vypracování a zveřejnění etických kodexů. Podle Jednacího řádu vlády, pokud není úkol spojen s přesným termínem, musí být splněn do 30 dnů od přijetí příslušného usnesení (v tomto případě tedy do 9. 6. 2012). Ke dni vypracování této zprávy (31. srpna 2012) nicméně žádné legislativní změny předloženy vládě nebyly.

Vzdělávání ve veřejné správě je v gesci Ministerstva vnitra. Pravidla pro vzdělávání pracovníků veřejné správy, které schválila vláda v roce 2005, a jsou závazné pro všechny úřady veřejné správy, obsahují také téma lidských práv a základních svobod. Téma lidských práv a základních svobod je však pouze jednou součástí osmihodinového vzdělávacího bloku s názvem „Právní systém v České republice", který zahrnuje také další dvě odlišná témata: ústavní pořádek České republiky a základy správního řízení. Je tedy zřejmé, že témata jako rovné postavení LGBT osob na pracovišti mohou být jen stěží zmíněna v průběhu takového povšechného a široce definovaného vzdělávacího programu.

Významná česká odborová organizace – Českomoravská konfederace odborových svazů – vydala „Právní minimum pro zaměstnance",[220] brožuru podpořenou z Evropského sociálního fondu, která

[216] Důvodová zpráva k antidiskriminačnímu zákonu, vláda České republiky, 11. 6. 2007.
[217] Státního úřad inspekce práce (2012), Rovné zacházení na pracovišti, dostupné na:http://www.suip.cz/_files/suip-f2cb873b825e-58c658552e38f84d16ed/rovne_zachazeni_cerven_2.pdf (navštíveno 24. 8. 2012).
[218] Rozhodnutí vlády ze dne 9. května 2012 č. 331.
[219] Úřad vlády ČR (2012) „Etický kodex úředníků minimalizuje korupční jednání", 9. 5. 2012, dostupné na: http://www.vlada.cz/cz/media-centrum/aktualne/eticky-kodex-urednicku-minimalizujekorupcni-jednani-95380/ (navštíveno 4. 8. 2012).
[220] Večeř, J. (2011) Právní minimum pro zaměstnance, Českomoravská konfederace odborových svazů a Asociace nezávislých odborů, Praha, dostupné na: http://www.cmkos.cz/data/articles/down_3134.pdf (navštíveno 21. 8. 2012).

obsahuje také informace o zákazu diskriminace, antidiskriminačním zákoně a právních prostředcích nápravy. Jak je uvedeno v kapitole 29.iii, české úřady neprovádějí žádné specifické programy na podporu boje proti diskriminaci. Při náboru nových zaměstnanců české úřady nevyvíjí žádné zvláštní úsilí k získání LGBT osob. Tato opatření mohou z vlastní iniciativy provádět soukromé firmy, ale pokud je nám známo, nejsou součástí žádné vládou podporované politiky. České úřady nepřijaly žádnou antidiskriminační politiku explicitně zmiňující sexuální orientaci a genderovou identitu. Nejsou dostupné žádné informace o vládní podpoře pro skupiny zaměstnanců s odlišnou sexuální orientací.[221]

iv. Byly podniknuty kroky ke zrušení zákonů, předpisů a postupů, které diskriminují na základě (a) sexuální orientace a (b) pohlavní identity v přístupu ke kariérnímu postupu v rámci určitých profesí a povolání, zejména u ozbrojených sil?

Zákon o vojácích z povolání stanoví povinnost vojenských institucí zajišťovat rovné zacházení pro všechny vojáky z povolání, jakož i pro všechny uchazeče o službu v armádě, zejména s ohledem na podmínky výkonu služby, odbornou přípravu, odměňování a ostatní peněžitá plnění.[222] Zákon zakazuje diskriminaci uchazečů, stejně jako vojáků, na základě rasy, barvy pleti, pohlaví, sexuální orientace, náboženství a víry, národnosti, etnického nebo sociálního původu, majetku, pohlaví, manželského a rodinného stavu a povinností k rodině, těhotenství, mateřství nebo z důvodu kojení vojákyně.[223] V případě porušení práv zákon předpokládá možnost podání stížnosti. Ustanovení o rovném zacházení a zákazu diskriminace byla začleněna do tohoto zákona v roce 2000.

v. Konkrétně ve vztahu k ozbrojeným silám:
- ***Byla přijata opatření na ochranu LGBT osob před vyšetřováním, obtěžováním, šikanou, krutými iniciačními rituály, ponižováním a dalšími formami špatného zacházení?***
- ***Věnují se kodexy chování a vzdělávací programy potřebě boje proti diskriminaci LGBT osob a podpoře tolerance a respektu?***

Podle zákona o vojácích z povolání: „Armádní služební orgán nebo voják nesmí zneužívat výkonu práv a povinností vyplývajících ze služby na úkor jiného vojáka nebo k degradaci jeho důstojnosti. Za ponížení důstojnosti se považují nežádoucí chování sexuální povahy a všechny formy obtěžování zaměřené na narušení důstojnosti vojáka, vytvářející zastrašující, nepřátelskou, ponižující, pokořující nebo urážlivou atmosféru, které jsou nevítané, nevhodné nebo mohou být druhým vojákem právem vnímány jako podmínka pro rozhodnutí, která ovlivňují výkon práv a povinností služby."

Armádní služební orgány nesmějí znevýhodňovat žádného vojáka za to, že uplatňuje svá práva a nároky vyplývající ze služebního poměru. Armáda zavedla řízení o stížnosti, kterou může využít každý voják při závažném porušení lidských práv. Příslušným orgánem k posouzení stížnosti je hlavní inspektor ochrany lidských práv. Každý voják nebo zaměstnanec může využít také emailovou nebo telefonickou linku hlavního inspektora ochrany lidských práv k podání stížnosti.

[221] V odpovědi Ministerstva práce a sociálních věcí na dotazy sdružení PROUD chybí jakékoliv informace k otázce 29.iii.
[222] Zákon č. 221/1999 Sb., o vojácích z povolání, ve znění pozdějších předpisů.
[223] Tamtéž, § 2.

vi. Zahrnují opatření přijatá za účelem boje proti diskriminaci v zaměstnání dostatečně a efektivně také transgender osoby?

Diskriminaci obecně upravuje antidiskriminační zákon, který zakazuje diskriminaci z důvodu pohlaví v celé řadě oblastí. Antidiskriminační zákon výslovně uvádí, že diskriminace z důvodu pohlavní identifikace se považuje za diskriminaci z důvodu pohlaví. Z toho vyplývá, že co se týče transgender osob a jejich pohlavní identifikace, antidiskriminační zákon řadí tento důvod mezi důvody, na základě nichž není přípustné, aby byla osoba diskriminována. Dle důvodové zprávy k antidiskriminačnímu zákonu se zákaz diskriminace z důvodu pohlavní identifikace vztahuje na všechny situace, bez ohledu na to, zda daná osoba skutečně podstoupila změnu pohlaví, připravuje se na ni, nebo ji právě prodělává, nebo se ke změně pohlaví nechystá a ani ji do budoucna nezamýšlí. V České republice neproběhly žádné soudní spory související s aplikací antidiskriminačního zákona týkající se diskriminace trans osob.

Co se týče reálné diskriminace, v České republice neexistují data o tom, kolik transgender osob bylo na základě své pohlaví identifikace diskriminováno. Nicméně informace transsexuálních osob o diskriminaci z důvodu jejich transsexuality silně zaznívají. Příčinou je mimo jiné velmi snadná rozpoznatelnost transsexuálních osob, které se často setkávají s odmítnutím nejen ze strany majority, ale i v LGBT komunitě. K diskriminaci dochází asi nejčastěji v oblasti služeb, ale velmi poškozující a rovněž rozšířená je diskriminace v zaměstnání. Nejvíce zranitelní jsou pak transsexuální lidé v období změny pohlaví, kdy jejich doklady nekorespondují s jejich vzhledem a identitou. Tato situace se týká také těch transgender osob, které nechtějí nebo nemohou podstoupit změnu pohlaví.[226] Ačkoliv by měla být právně postižitelná, je diskriminace trans osob v České republice poměrně běžným jevem. Na tomto faktu se podílí neznalost a nepochopení, které obvykle plodí strach a netoleranci. Rozšířeným předsudkem je představa, že by transsexuální lidé neměli pracovat v některých profesích.[227]

Jedním z mála známých je příklad Jaroslavy Brokešové, která se ucházela o přijetí do Armády ČR a její žádost byla zamítnuta. Jaroslava Brokešová se po změně pohlaví z muže na ženu ucházela o přijetí do Armády ČR a úspěšně absolvovala všechny přijímací testy včetně zdravotní prohlídky. Její žádost však byla s odvoláním na její transsexualitu zamítnuta. Případem se nakonec začal zabývat také sám ministr obrany, nicméně nakonec odvolací vojenská lékařská komise zamítnutí potvrdila s poukazem na zdravotní problémy Jaroslavy Brokešové. Jaroslava Brokešová se nakonec soudní cestou nebránila, mimo jiné také z důvodu komplikovaného přístupu k justici a dalším mechanismům.[228] Transsexuální osoby jsou otevřeně znevýhodněny, pokud jde o jejich vstup do Armády ČR, neboť dle vyhlášky o zdravotní způsobilosti k vojenské činné službě[229] je diagnóza F 64.0 (porucha pohlavní identity) uvedena na seznamu diagnóz, které zdravotní způsobilost k vojenské činné službě vylučují nebo omezují.

---

[224] Zákon č. 221/1999 Sb., o vojácích z povolání, ve znění pozdějších předpisů.
[225] § 2 zákona o vojácích z povolání.
[226] Úřad vlády ČR (2007) Analýza situace lesbické, gay, bisexuální a transgender menšiny v ČR, str. 36, dostupné na: http://www.vlada.cz/assets/ppov/rlp/vybory/sexualni-mensiny/CZ_analyza_ web.pdf (navštíveno 21. 8. 2012).
[227] Pechová, O. (2007) „Transsexuální lidé v kontaktu s veřejnou správou", článek v rámci projektu Antidiskriminační vzdělávání pracovníků veřejné správy, Multikulturní centrum Praha 2, str. 4–5, dostupné na: http://www.mkc.cz/uploaded/antidiskriminace/Transsexualni_lide_VS.pdf.
[228] Tamtéž, str. 4.
[229] Vyhláška č. 103/2005 Sb., o zdravotní způsobilosti k vojenské činné službě.

vii. Byly vytvořeny programy v oblasti zaměstnávání, které by se soustředily speciálně na pracovní příležitosti transgender osob?

Podle našich informací neexistují specifické programy, které by se zaměřovaly přímo na pracovní možnosti transgender osob. Ani od Ministerstva práce a sociálních věcí jsme neobdrželi informaci, která by takové programy popisovala. Avšak dle informací od osob z transgender komunity by bylo vhodné poskytovat specifické typy sociálních služeb v případě nezaměstnanosti, neboť je pro trans osoby často obtížné najít nové zaměstnání.

30. Pozornost by měla být věnována zejména poskytování efektivní ochrany práva na soukromí transgender osob v kontextu zaměstnání, zejména ohledně žádostí o pracovní místo, aby bylo zabráněno jakémukoliv irelevantnímu vyzrazení jejich pohlavní historie nebo jejich původního jména zaměstnavateli a ostatním zaměstnancům.

i. Byla přijata opatření, která mají zabránit odhalení původního pohlaví u transgender lidí či jejich původního jména při jejich zaměstnávání?

Jak bylo výše uvedeno, v České republice je v souvislosti se změnou pohlaví umožněna také změna jména, rodného čísla, vysvědčení a diplomů apod. Je rovněž uznávána právní kontinuita transsexuálních osob. Není nicméně žádný zvláštní předpis, který by upravoval změny pracovních dokumentů. Nejsou nám známy žádné případy, kdy by k vyzrazení pohlavní historie či původního jména došlo, nicméně nelze vyloučit, že k takovým případům dochází. Nejvíce ohroženými jsou trans osoby v procesu přeměny pohlaví, kdy na nich mohou být tyto změny dobře patrné na první pohled. Zejména těmto osobám by tedy měla být věnována zvýšená pozornost a ochrana. Jak již však bylo uvedeno, neexistuje zvláštní právní předpis, který by konkrétně tuto oblast upravoval.

Vyhláška o zdravotní způsobilosti k vojenské činné službě řadí „poruchy pohlavní identity“ mezi duševní poruchy a poruchy chování.[230] Diagnóza F64 může vést k nezpůsobilosti sloužit v ozbrojených silách. Přestože v roce 2007 Analýza lesbické, gay, bisexuální a transgender menšiny v České republice [231] doporučila, aby diagnóza F64 byla odstraněna, doposud se tak nestalo.

[230] Tamtéž.

[231] Úřad vlády ČR (2007) Analýza situace lesbické, gay, bisexuální a transgender menšiny v ČR,dostupné na: http://www.vlada.cz/assets/ppov/rlp/vybory/sexualni-mensiny/CZ_analyza_web.pdf(navštíveno 4. 8. 2012).

Zákon o služebním poměru příslušníků bezpečnostních sil ukládá povinnosti bezpečnostním silám (tj. policii, požární ochraně, celní správě, vězeňské službě, Generální inspekci bezpečnostních sil, zpravodajským službám a Úřadu pro zahraniční styky a informace – zahraniční rozvědka) zajistit rovné zacházení se všemi příslušníky.[232] V případě porušení této povinnosti může příslušník bezpečnostních sil podat stížnost u soudu.[233]

VI. / VZDĚLÁNÍ

31. Majíce na zřeteli zájmy dítěte, členské státy by měly přijmout patřičná právní a jiná opatření, zaměřená na vyučující a žáky, aby zajistily, že právo na vzdělání bude moci být efektivně užíváno bez diskriminace na základě sexuální orientace nebo pohlavní identity; toto zahrnuje zejména ochranu práva dětí a mládeže na vzdělání v bezpečném prostředí, bez násilí, šikany, sociálního vyloučení nebo jiných forem diskriminačního nebo ponižujícího zacházení spojeného se sexuální orientací nebo pohlavní identitou.

i. Byly pro pracovníky ve vzdělávání vytvořeny politiky rovnosti, kodexy chování a příručky tak, aby bylo zajištěno, že žáci a studenti, kteří jsou LGBT osobami se budou moci vzdělávat v bezpečném prostředí bez násilí, šikany, sociálního vyloučení a jiných forem diskriminace a ponižujícího zacházení.

Školský zákon, který upravuje předškolní, základní, střední, vyšší odborné a jiné vzdělávání, stanoví, že vzdělávání je založeno na zásadě rovného přístupu každého státního občana České republiky nebo jiného členského státu Evropské unie ke vzdělávání bez jakékoli diskriminace z důvodu z celé řady výslovně uvedených důvodů, sexuální orientace ani genderová identita mezi těmito důvody výslovně uvedeny nejsou.[234] Jedná se nicméně o demonstrativní výčet důvodů a sexuální orientace a pohlavní identita by případně mohly být podřazeny pod „jiné postavení". Zákon o vysokých školách žádné speciální antidiskriminační ustanovení neobsahuje.[235] Antidiskriminační zákon stanoví povinnost zajišťovat rovné zacházení a zákaz diskriminace ve věcech přístupu ke vzdělání a jeho poskytování, mj. i z důvodu sexuální orientace a pohlavní identifikace.[236]

V roce 2008 byl vydán Metodický pokyn ministra školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci a řešení šikanování mezi žáky škol a školských zařízení.[237] Metodický pokyn detailně popisuje, jak rozpoznat šikanu a jaké kroky má škola činit. Pokyn popisuje, jaké mohou být konkrétní projevy šikany, nijak však nespecifikuje šikanu motivovanou homofobií či transfobií. Dále bylo v roce 2010 vydáno ministrem školství, mládeže a tělovýchovy Metodické doporučení k primární prevenci rizikového chování u dětí, žáků a studentů ve školách a školských zařízeních.[238] Podle tohoto doporučení se primární prevence rizikového chování u žáků v působnosti ministerstva zaměřuje prioritně na předcházení rozvoje rizik, které směřují zejména k rizikovým projevům v chování žáků, jako jsou mj. extremismus, rasismus, xenofobie a homofobie. Pokyn zahrnuje i rámcový koncept pro rizikové chování ve školním prostředí – homofobii.

---

[232] Zákon č. 361/2003 Sb., o služebním poměru příslušníků bezpečnostních sil, ve znění pozdějších předpisů.
[233] Tamtéž, § 77.
[234] § 2 odst. 1 zákona č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon).
[235] Zákon č. 111/1998 Sb., o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších předpisů.
[236] Více body 2 a 3 této části.
[237] Č.j. 24 246/2008-6.
[238] Č.j. 21291/2010-28.

V lednu 2010 vydal Úřad vlády z podnětu Výboru pro sexuální menšiny příručku pro učitele základních a středních škol s názvem „Homofobie v žákovských kolektivech".[239] Prostřednictvím Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy byla příručka distribuována krajským metodikům prevence k jejich využití. K dispozici je také na internetových stránkách Rady vlády pro lidská práva a Výboru pro sexuální menšiny.[240] Příručka, která je určena především pedagogům, zejména metodikům prevence, obsahuje úvodní slovo tehdejší náměstkyně ministryně školství, mládeže a tělovýchovy Kláry Laurenčíkové. Příručka zřetelně popisuje projevy homofobního obtěžování a šikany. Identifikuje a popisuje typy lidí, kteří se homofobního obtěžování dopouštějí a důvody, které je k tomuto chování vedou. Stejně tak popisuje skupiny osob (žáků), které jsou homofobní šikanou potencionálně ohroženy. Publikace podává návod, co lze proti homofobní šikaně dělat, jako nejdůležitější přitom vidí preventivní opatření. Ve druhé části, didaktické aplikaci, jsou vybrané techniky - hry s psychologickým obsahem i další možnosti práce ve třídě. Ty jsou určené pro učitele, kteří se chtějí věnovat tématu více do hloubky a pracovat se třídou, například v rámci výchovy ke zdraví, výchovy k občanství, či osobnostní výchovy. Role Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy nebyla nijak zásadně progresivní, nicméně na webových stránkách ministerstva je nyní možné materiál najít. Hlavním přínosem instituce je fakt, že příručka mohla vyjít v rámci oficiální řady výukových materiálů používaných na českých školách, a distribuce metodikům prevence, ale zpětné vazby nyní nejsou známy.

Autorský tým Pavlík, Smetáčková, Kolářová v roce 2010 vydal recenzovanou příručku pro vysokoškolské vyučující „Sexuální obtěžování na vysokých školách: proč vzniká, jak se projevuje, co lze proti němu dělat".[241] Vycházel přitom z výzkumného projektu Sexuální obtěžování na vysokých školách: výskyt a vnímání, který v letech 2008–2009 realizovala Fakulta humanitních studií Univerzity Karlovy v Praze za finanční podpory Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy. Příručka nejen odborně pojímá danou problematiku po teoretické stránce, ale nabízí k inspiraci např. postupy při prevenci a řešení sexuálního obtěžování na předních zahraničních univerzitách. Příručka vyvolala kromě diskuzí vlnu negativních a odmítavých reakcí, které tým následně také analyzoval.[242] Výhrady se nejčastěji týkaly genderových východisek při konceptualizaci sexuálního (respektive genderově motivovaného) obtěžování a dále snahy přiblížit zahraniční přístupy k řešení sexuálního obtěžování široké akademické obci. Odmítání genderu jako relevantní kategorie je obvykle spojeno s nesouhlasem a obavami z prosazování genderové rovnosti. V rámci vysokoškolského prostředí jsou postupy řešící genderově motivované obtěžování například prezentovány jako potenciální omezení akademických svobod a vyjadřování nedůvěry v profesionalitu vyučujících. Za takovými reakcemi je patrná snaha navodit negativní emoce, jež následně povedou k (iracionálnímu) odmítnutí příručky i snah o prevenci sexuálního (genderově motivovaného) obtěžování.[243]

[239] Smetáčková, Braun (2009) Homofobie v žákovských kolektivech. Homofobní obtěžování a šikana na základních a středních školách – jak se projevuje a jak se proti ní bránit, doplňkový výukový materiál pro základní a střední školy včetně didaktické aplikace tématu. Vydal Úřad vlády ČR v prosinci 2009, ISBN 978-80-7440-016-2

[240] Dostupná online na: http://www.vlada.cz/assets/ppov/rlp/vybory/sexualnimensiny/ dokumenty/homofob_web_NEW.pdf (navštíveno 10. 8. 2012).

[241] Pavlík, P., Smetáčková, I., Kolářová, K. (2009) Sexuální obtěžování na vysokých školách: proč vzniká, jak se projevuje, co lze proti němu dělat, FHS UK, Praha, dostupné na: http://gender.fhs.cuni.cz/KGS-11-version1-metodika_pro_____vyucujici_fi.pdf (navštíveno 2. 8. 2012).

[242] Pavlík, P., Smetáčková, I., Kolářová, K. (2011) „Postoj k sexuálnímu obtěžování: Profesionalita versus svoboda?" Gender, rovné příležitosti, výzkum: č. 1/2011, str. 75; Pavlík, P., Smetáčková, I., Kolářová, K. (2011) „Gender jako analytická kategorie pro porozumění sexuálnímu obtěžování" Gender, rovné příležitosti, výzkum: č. 2/2011, str. 75–85.

[243] Tamtéž.

Jednotlivé školy obvykle podporují aktivity nevládních organizací, které pořádají pro žáky a studenty různé přednášky, diskuse a debaty s cílem poskytnout jim informace o sexuálních menšinách a transsexuálních lidech a podpořit tolerantní prostředí na školách.[244] Nevládní organizace nezaznamenaly při nabízení těchto aktivit žádné negativní reakce ze strany škol.

ii. Věnují se vzdělávací programy pro učitele a další pracovníky ve vzdělávání jejich potřebě
a) umět se k LGBT žákům a studentům chovat s respektem,
b) umět rozpoznat, analyzovat a odpovědně reagovat na diskriminaci z důvodu sexuální orientace nebo pohlavní identity ve školách?

Podle Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy téměř všechny akreditované vysokoškolské studijní programy v oblasti pedagogických věd, zejména ty zaměřené na přípravu učitelů/učitelek, obsahují seznámení studujících s genderovou problematikou, která zahrnuje i otázky jiné, než většinové sexuální orientace.

Dle informací dostupných autorům zprávy neexistují pro učitele a další pedagogické pracovníky speciální vzdělávací programy, které by jim umožňovaly lépe vnímat potřeby LGBT žáků a studentů, stejně jako rozpoznat diskriminaci na základě sexuální orientace nebo pohlavní identity.

iii. Existuje podpora pro školní kampaně a kulturní aktivity proti homofobii a transfobii, která zahrnuje účast, kde je to vhodné, zástupců organizací LGBT osob.

Podle Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy se z hlediska primární prevence jakékoliv jednorázové aktivity, mezi něž patří i kampaně zaměřené na předávání informací, z dlouhodobého hlediska jeví jako neúčinné nebo málo efektivní. Ministerstvo každoročně podporuje v rámci dotačního řízení zaměřeného na primární prevenci rizikového chování aktivity zaměřené na prevenci diskriminace, intolerance, násilí a šikanování v prostředí škol a školských zařízení. V minulosti bylo nicméně jen minimum organizací hájících práva LGBT lidí, které měly kapacitu podávat žádosti do grantových řízení.

32. Majíce na zřeteli zájmy dítěte, členské státy by měly přijmout tato opatření na všech úrovních, aby propagovaly vzájemnou toleranci a respekt ve školách, bez ohledu na sexuální orientaci nebo pohlavní identitu. Toto by mělo zahrnovat poskytování objektivních informací s ohledem na sexuální orientaci nebo pohlavní identitu, například ve školních osnovách a učebních materiálech a poskytování potřebných informací, ochrany a podpory žákům a studentům, aby jim bylo umožněno žít v souladu s jejich sexuální orientací nebo pohlavní identitou. Dále mohou členské státy zavést politiky a akční plány týkající se rovnosti a bezpečnosti ve školách a mohou zajistit přístup k adekvátním antidiskriminačním školením nebo podpoře a učebním pomůckám. Tato opatření by měla brát v úvahu práva rodičů ohledně vzdělání jejich dětí.

i. Jsou informace o sexuální orientaci a pohlavní identitě začleněny do školních osnov a sexuální výchovy a do výchovy ke zdraví?

Informace o sexuální orientaci a pohlavní identitě jsou začleněny do všech rámcových vzdělávacích programů pro základní a střední školy, a to zejména do vzdělávacích oblastí Člověk a společnost, Člověk a jeho svět, Umění a kultura a Člověk a svět práce. Největší pozornost danému tématu je ponechána v oblasti Člověk a společnost, jejíž součástí je prevence rasistických, xenofobních a ex-

[244] Např. nevládní organizace jako Charlie, Poradna pro občanství/Občanská a lidská práva, Gejt dosud realizovaly ve školách desítky debat a setkání.

tremistických postojů, výchova k toleranci a respektování lidských práv, k rovnosti mužů a žen. Žáci jsou vedeni k tomu, aby prostřednictvím získaných klíčových kompetencí občanských, sociálních, personálních a komunikačních dokázali respektovat přesvědčení druhých lidí, vážit si jejich vnitřních hodnot, být schopni vcítit se do situací ostatních lidí, odmítat útlak a hrubé zacházení, uvědomovat si povinnost postavit se proti fyzickému i psychickému násilí.

ii. Jsou tyto informace sdělovány respektujícím a objektivním způsobem?

V rámci aktivit, které jsou dotačně z MŠMT podporovány, je na tyto aspekty brán zřetel.

iii. Jsou LGBT žákům a studentům poskytovány potřebné informace, ochrana a podpora, která jim umožní, aby žili v souladu se svou sexuální orientací a pohlavní identitou?

V roce 2008 vyšla publikace Pavlíny Janošové (Psychologický ústav AV ČR) „Dívčí a chlapecká identita. Vývoj a úskalí", včetně kapitoly „Nestandardní genderová identita u žáků základní školy", která byla napsána ve spolupráci s Hankou Fifkovou (privátní sexuologická ordinace). Publikace upozorňuje na riziko homofobně orientované viktimizace ze strany spolužáků a nabádá, aby, vzhledem k tomu, že se v každé školní třídě vyššího stupně se statistickou pravděpodobností vyskytuje žák či žákyně, kteří – zpravidla v dospívání – absolvují proces coming outu, pedagogové rozvíjeli větší otevřenost a toleranci k alternativnímu genderovému sebepojetí i k minoritní sexuální orientaci u žáků nejen v těchto, ale i v ostatních školních třídách. Není známo systematičtější využití této odborné knihy.

V roce 2010 vydalo Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy Doporučení MŠMT k realizaci sexuální výchovy v základních školách. Současně s tímto doporučením měla být do škol distribuována příručka „Sexuální výchova – vybraná témata".[245] Příručka vydaná v roce 2009 mj. obsahuje i kapitolu sexuální orientace, která zahrnovala informace nejen o homosexualitě, ale také pohlavní identitě a nejčastějších mýtech spojovaných s homosexualitou. Vydání doporučení a distribuce příručky měly představovat první kroky k naplňování potřeby komplexní realizace sexuální výchovy v základních školách. Tento záměr vyvolal jednoznačné odmítání např. od sdružení Výbor na obranu rodičovských práv, podle kterého rodiče v jejich sdružení vnímali tyto snahy ministerstva jako zásah do rodičovských práv, protože podle přirozeného rozumu i právního řádu České republiky mají rodiče přednostní právo na výchovu svých dětí. Škola (stát) nemá právo působit na děti v rozporu s hodnotovým, morálním nebo náboženským přesvědčením rodičů.[246] Na podporu Výboru na obranu rodičovských práv konzervativní sdružení D.O.S.T. pořádalo u příležitosti zahájení školního roku 1. září 2010 protestní shromáždění „Neexperimentujte s našimi dětmi!".[247] Snahy pověřených státních orgánů působit na školní výuku byly v případě sexuální výchovy pojímány jako „systematická snaha udělat ze škol účinný nástroj ovlivňování dětí a mládeže". Prezentované názory jasně spojovaly „zdravý vývoj dětí" s podporou „tradičního modelu rodiny" (ostatně zmiňovaný Výbor veřejně odmítá dostupnost např. i aktuální knížky pro děti Jura a lama, kde hlavní dětský hrdina pochází z rodiny se dvěma matkami).[248]

V reakci na snahy Výboru ministr školství Josef Dobeš stáhl příručku i vydané doporučení z webu ministerstva.[249] Zastavil také diskusi o úpravách vzdělávacích programů, kde většina odborníků

[245] Fifková a kol. (2009) Sexuální výchova – vybraná témata, MŠMT ve spolupráci s VÚP, Praha, ISBN 978-80-87000-29-8, dostupné na: www.msmt.cz/file/8304_1_1/246 Výbor na obranu rodičovských práv, webové stránky „Kdo jsme", dostupné na: http://www.vorp.cz/clanek/kdo-jsme/ (navštíveno 3. 8. 2012).

[247] Akce D.O.S.T. (2010) „Neexperimentuje s našimi dětmi", dostupné na: http://www.akcedost. cz/pdf/nesexveskole.pdf (navštíveno 3. 8. 2012).

[248] Česká televize (2012) „Události, komentáře: Superhrdina gay?", vystoupení v pořadu, 22. 6. 2012, dostupné na: http://www.ceskatelevize.cz/porady/1096898594-udalostikomentare/212411000370622/video/ (navštíveno 1. 8. 2012).

[249] Nosková, M. (2012) „Spor o příručku sexuální výchovy jako boj o hranici mezi soukromým aveřejným", bakalářská práce, FSS MU, Brno, str. 5, dostupné na: http://www.sezimovousti. cz/_kultura/ebenes/2012_noskova.pdf

s omezením sexuální výchovy nesouhlasila (Výbor usiluje o to, aby z povinné výuky na základních školách byla vyškrtnuta sexuální výchova či varování před přenosnými chorobami a pohlavním zneužíváním). Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy na svých stránkách nyní uvádí: „Jsme otevřeni různým názorům na výuku sexuální výchovy. Zrušili jsme doporučení MŠMT pro příručku Sexuální výchova - vybraná témata. Necháváme však na školách, jestli ji použijí, či ne."[250] Dle Jiřiny Tiché, ředitelky Odboru předškolního, základního a základního uměleckého vzdělávání z ministerstva školství, ministerstvo sexuální osvětu jako samostatný předmět neplánuje, související témata jsou však obsažena v rámcově vzdělávacím plánu pro základní školy (Člověk a jeho svět, Výchova ke zdraví, Rodinná výchova, Občanská výchova, Přírodopis, Biologie) a na jejich základě si může každá škola vytvořit předmět nepovinný, vedený jak učiteli, tak proškolenými externisty.[251]

K dubnu 2012 byl závěr seminářů organizovaných Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy ohledně revize Rámcového vzdělávacího programu pro základní vzdělávání v oblasti Výchova ke zdraví, kam patří i diskutovaná sexuální výchova, takový, že jednotlivým školám má být umožněno vyučovat sexuální výchovu podle svých dosavadních zvyklostí a nabízet dost prostoru pro široké spektrum přístupu k tomuto tématu, včetně například informování o problematice homosexuality a antikoncepce. Školám tedy není bráněno v nepovinné výuce sexuální výchovy, ale nejsou k vyučování těchto témat podněcovány.[252] Je na volbě školy, zda a jak bude následovat doporučení Výboru ministrů a podporovat ve svém vzdělávání diverzitu a informace potřebné např. pro studující s jinou než heterosexuální orientací. Každá škola jen má ve svém vzdělávacím programu jasně definovat jakým způsobem – tedy s důrazem na jaké hodnoty a s jasně pojmenovanou mírou otevřenosti – chce o této oblasti děti poučit.

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy vydalo na sklonku roku 2009 Opatření, které upravuje zavádění nepovinného předmětu Etická výchova do Doplňujících vzdělávacích oborů rámcových vzdělávacích programů.[253] Toto Opatření strukturuje obsah předmětu do několika tematických okruhů s návazností na hned několik vzdělávacích oblastí rámcových vzdělávacích programů.[254] Etická výchova má vést: k navázání a udržování uspokojivých vztahů, k vytvoření si pravdivé představy o sobě samém, k tvořivému řešení každodenních problémů, k formulaci svých názorů a postojů na základě vlastního úsudku s využitím poznatků z diskuze s druhými, ke kritickému vnímání vlivu vzorů při vytváření vlastního světonázoru, k pochopení základních environmentálních a ekologických problémů a souvislostí moderního světa. Doplňující vzdělávací obor etická výchova u žáka rozvíjí: sociální dovednosti, které jsou zaměřeny nejen na vlastní prospěch, ale také na prospěch jiných lidí a celé společnosti, na samostatné pozorování s následným kritickým posouzením a vyvozením závěrů pro praktický život, samostatnost při hledání vhodných způsobů řešení problémů, správné způsoby komunikace, respekt k hodnotám, názorům a přesvědčení jiných lidí, schopnost vcítit se do situací ostatních lidí, pozitivní představu o sobě samém a schopnost účinné spolupráce.

---

[250] MŠMT ČR, „Desatero MŠMT k sexuální výchově", http://www.msmt.cz/pro-novinare/desateromsmt- k-sexualni-vychove (navštíveno 1. 8. 2012).

[251] Řehořová, K. (2012), „Sexuální výchova ve školách? Shoda v nedohlednu", Týden, 24. 1. 2012, dostupné na: http://www.tyden.cz/rubriky/domaci/sexualni-vychova-ve-skolach-shoda-v-nedohlednu_223497.html (navštíveno 1. 8. 2012).

[252] EDUin (2012) „Změny ve vzdělávacích programech sexuální výchovu významně neovlivní", EDUin, 25. 4. 2012, dostupné na: http://www.eduin.cz/tiskove-zpravy/zmeny-ve-vzdelavacich-programechsexualni-vychovu-vyznamne-neovlivni/ (navštíveno 1. 8. 2012).

[253] Č. j. 12586/2009-22.

[254] 1. Mezilidské vztahy a komunikace; 2. Důstojnost lidské osoby. Pozitivní hodnocení sebe.; 3. Pozitivní hodnocení druhých.; 4. Kreativita a iniciativa. Řešení problémů a úkolů. Přijetí vlastního a společného rozhodnutí.; 5. Komunikace citů.; 6. Interpersonální a sociální empatie.; 7. Asertivita. Zvládnutí agresivity a soutěživosti. Sebeovládání. Řešení konfliktů.; 8. Reálné a zobrazené vzory.; 9. Prosociální chování v osobních vztazích. Pomoc, darování, dělení se, spolupráce, přátelství.; 10. Prosociální chování ve veřejném životě. Solidarita a sociální problémy.

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy k předmětu Etická výchova oficiálně doporučuje metodický materiál autorů Ladislava Lencze a Evy Ivanové, vypracovaný a distribuovaný konzervativním sdružením Etické fórum, které také provozuje rozsáhlou vzdělávací činnost pedagogů, kteří budou Etickou výchovu později vyučovat. Tento kurz byl oficiálně akreditován Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy v rámci dalšího vzdělávání pedagogických pracovníků.[255] Styl výuky Etické výchovy Etického fóra dle tohoto materiálu je značně názorově jednostranný a v některých pasážích dokonce protichůdný s obecnými cíli stanovenými v Opatření, které lze chápat jako oficiální stanovisko Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy k náplni předmětu. Např. přístup sdružení k homosexualitě (sexuální diverzita obecně, respektive jiná témata než mužská homosexualita – lesbické ženy, transsexualita atd. –, byla opomíjena zcela) je heteronormativní až homofobní. Příručka uvádí informace účelově, z pochybných nebo naprosto nevhodných zdrojů. Sugeruje, že homosexuálové vedou neplnohodnotný život, a podporuje heterosexuální adaptaci. Nerozvíjí respekt k diverzitě, nepodporuje sebeúctu a zdravý vztah dospívajícího žáka k sobě samému a své tělesnosti, nevede žáka ke kritickému uvažování (stanovisko o. s. Charlie)[256]. Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy se zavázalo, že z doporučené literatury nechá odstranit „veškeré materiály, které z filozofie výchovy Lencze vycházejí".[257] Publikace byla v roce 2010 stažena z doporučené literatury MŠMT i z portálu Etického fóra. Nicméně materiály k etické výchově podle autorů Lencze a Ivanové jsou doporučované např. na portálu, který je hlavní metodickou podporou učitelů k zavedení rámcových vzdělávacích programů ve školách.[258] Stejně tak jsou např. součástí kurzu Didaktiky Pedagogické fakulty MU Brno.[259]

Účinným projektem podporujícím diverzitu, multikulturní výchovu a působícím na postoje žáků ve smyslu odbourávání stereotypů a předsudků je Živá knihovna (Living Library). Projekt je v ČR zajišťován občanským sdružením OPIM. Toto sdružení jako jediné v Evropě využívá tento model právě i na školách (od prvního stupně ZŠ po VŠ) či pro další pracovníky ve školství (např. metodiky prevence).[260]

iv. Jsou přijímána adekvátní opatření, která by naplňovala speciální potřeby transsexuálních studentů během jejich školního života, např. s ohledem na změnu jména nebo pohlaví ve školních dokumentech?

Dle zákona o vysokých školách jsou vysoké školy povinny „činit všechna dostupná opatření pro vyrovnání příležitostí studovat na vysoké škole".[261] Studentům vysoké školy poskytují různé formy poradenství, včetně psychologického. Osobám se změnou pohlavní identity jsou vysokými školami vydávány nové dokumenty s ohledem na změnu jména (diplomy apod.). Dle našich informací se na MŠMT zatím neobrátil žádný student/studentka kvůli problémům se studiem nebo vydáváním dokumentů.

---

[255] č. 31622/2004-25-416 (akreditace MŠMT v rámci dalšího vzdělávání pedagogických pracovníků).¨

[256] http://charlie.li/projekty/protest-eticka-vychova (navštíveno 23. 7. 2012).

[257] http://www.charlie.li/projekty/protest-eticka-vychova (navštíveno 24. 8. 2012).

[258] http://clanky.rvp.cz/clanek/k/g/2510/ETICKA-VYCHOVA.html/,http://clanky.rvp.cz/clanek/c/Z/2895/eticka-vychova.html/ (navštíveno 24. 8. 2012).

[259] http://is.muni.cz/predmet/ped/jaro2012/OV3DC_DOV2 (navštíveno 24. 8. 2012).

[260] První fází je workshop koncipovaný na základě metodiky KOMPAS (podporované EU a v ČR akreditované MŠMT). Hlavní část spočívá v přímém osobním setkání a neformálním rozhovoru s konkrétními lidmi, kteří mohou čelit diskriminaci nebo se setkávají se stereotypními názory na sebe vzhledem ke svému tělesnému či smyslovému stavu, náboženskému vyznání, etnicitě, sexualitě, životnímu stylu, sociální situaci apod. Využití takového projektu je ale závislé na finančních možnostech daných školských zařízení a na angažovanosti odpovědných osob.

[261] § 21 zákona č. 111/1998 Sb.

VII. ZDRAVÍ

33. Členské státy by měly přijmout vhodná zákonná a jiná opatření k tomu, aby zajistily, že nejvyšší možný standard zdraví bude možné užívat bez diskriminace na základě sexuální orientace nebo pohlavní identity; zejména by měly vzít v úvahu speciální potřeby leseb, gayů, bisexuálů a transgender osob při přípravě národních zdravotních plánů včetně opatření na prevenci sebevražd, zdravotních průzkumů, zdravotních osnov, školení a materiálů a při monitorování a hodnocení kvality zdravotních služeb.

i. Věnují se
– národní zdravotní plány,
– průzkumy ve zdravotnictví,
– programy prevence sebevražd,
– školící programy ve zdravotnictví,
– školící kurzy a manuály
– programy pro hodnocení kvality zdravotní péče
– specifickým potřebám v souvislosti s (a) sexuální orientací a (b) genderovou identitou?

Národní zdravotní plán Zdraví 21 výslovně nezohledňuje specifické potřeby osob v souvislosti se sexuální orientací a genderovou identitou.[262] V tomto dokumentu nebyly identifikovány žádné programy pro prevenci sebevražd, Ministerstvo zdravotnictví také neposkytlo žádné doplňující informace v tomto kontextu.

Pokud jde o zdravotnické vzdělávací programy, školení a školící materiály, autoři této zprávy neobdrželi žádnou informaci od Ministerstva zdravotnictví o tom, že by byla věnována zvláštní pozornost specifickým potřebám osob v souvislosti s jejich sexuální orientací nebo genderovou identitou.

Vláda České republiky přijala dokument s názvem „Národní politika podpory jakosti".[263] Na základě této politiky byl zaveden celostátní program hodnocení kvality zdravotní péče poskytované ve zdravotnických zařízeních (www.hodnoceni-nemocnic.cz). Jádrem projektu (podporovaného Ministerstvem zdravotnictví) je posuzování kvality zdravotní péče ze strany pacientů. K dispozici je 50 indikátorů kvality, které zahrnují respekt k pacientům a jejich důstojnosti, jakož i možnost zapojení rodiny a přátel. Respekt k sexuální orientaci a/nebo genderové identitě pacientů však není mezi indikátory výslovně uveden. Hodnocení kvality se také stalo součástí nového zákona o zdravotních službách.[264]

ii. Umožňují vzdělávací programy pro zdravotníky pracovníkům ve zdravotnictví poskytovat nejvyšší dosažitelnou úroveň zdravotní péče pro všechny osoby s plným respektem k (a) sexuální orientaci a (b) genderové identitě?

Na základě informací poskytnutých Ministerstvem zdravotnictví a Ministerstvem práce a sociálních věcí nebyly identifikovány žádné specifické vzdělávací programy pro zdravotnické pracovníky se zaměřením na LGBT komunitu.

---

[262] Dokument je k dispozici v češtině na webových stránkách Ministerstva zdravotnictví. Dostupné na: http://mzcr.cz/Verejne/dokumenty/zdravi-pro-vsechny-v-stoleti_2461_1101_5.html (navštíveno4. 8. 2012).
[263] Rozhodnutí vlády ze dne 10. 5. 2000 č. 458.
[264] § 98 zákona č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách, ve znění pozdějších předpisů. Viz také níže.

iii. Jsou vzdělávací, prevenční a léčebné programy a služby v oblasti sexuálního a reprodukčního zdraví k dispozici LGBT osobám, respektují jejich potřeby?

Umělé oplodnění je k dispozici pouze pro páry tvořené ženou a mužem, které mají v úmyslu využít této služby společně jako tzv. neplodný pár.[265] Umělé oplodnění tedy není přístupné ani pro svobodné ženy, ani pro lesbické páry. Toto ustanovení zákona je podle názoru autorů této publikace přímou diskriminací na základě sexuální orientace. Právní situace je v ostrém kontrastu s informacemi poskytnutými ministrem zdravotnictví, podle něhož jsou všechny zdravotní programy a služby k dispozici všem občanům bez jakékoli diskriminace.

V rámci Národního programu zdraví se konal v říjnu 2010 v Praze seminář o reprodukčním zdraví. Seminář byl organizován Národním zdravotním ústavem a Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy. Přestože byla věnována pozornost různým problémům spojeným s reprodukčním zdravím, otázky sexuální orientace a pohlavní identity nebyly zmíněny vůbec. Prezentace ze semináře jsou k dispozici na internetu.[266]

iv. Jsou zdravotníci a sociální pracovníci podporováni k vytvoření prostředí, které je uklidňující a otevřené mladým LGBT osobám, například prostřednictvím informačních kampaní?

V sociálních službách je vytvoření „přátelského prostředí" vůči klientům jedním ze základních principů. Systém sociálních služeb nerozlišuje mezi různými skupinami klientů. V současné době nejsou prováděny žádné informační kampaně zaměřené na zdravotní a sociální pracovníky kvůli stavu veřejných financí. Nicméně autorům této publikace nejsou známy žádné informační kampaně zaměřené na LGBT osoby v minulosti.

v. Mohou pacienti, kteří se nacházejí v nemocnici nebo byli přijati na lékařskou pohotovost, stanovit svoji „osobu blízkou" a jsou pravidla týkající se stanovení „osoby blízké" uplatňována bez diskriminace na základě (a) sexuální orientace a (b) genderové identity?

Pacienti mají právo na přítomnost „osoby blízké" nebo přítomnost osoby, kterou sami určí. Toto právo je stanoveno v zákoně o zdravotních službách.[267] Toto právo je nutné aplikovat s ohledem na „jiné právní a vnitřní předpisy" a pouze v případě, že přítomnost další osoby nebude zasahovat do poskytování zdravotnických služeb. Pokud jde o „jiné právní předpisy", „osoba blízká" je definována občanským zákoníkem a zahrnuje i registrované partnery. Termín „osoba blízká" se vztahuje i na „osoby, které jsou si vzájemně blízké, pokud újma, kterou utrpěla jedna z těchto osob, by mohla být touto druhou osobou oprávněně pociťována jako újma vlastní". To znamená, že i stejnopohlavní páry, které nevstoupily do registrovaného partnerství, jsou považovány za „osoby blízké", a měly by tedy mít právo na přítomnost v nemocnicích. Z právního hlediska mají pacienti, kteří mají partnery stejného pohlaví, stejné postavení jako heterosexuální pacienti. V praxi mohou být jedinou překážkou pro umožnění přítomnosti právě zmíněné „vnitřní předpisy" zdravotnických zařízení. Pacienti

[265] § 6 zákona č. 373/2011 Sb., o specifických zdravotních službách, ve znění pozdějších předpisů.
[266] Dostupné na: http://www.szu.cz/vychova-ke-zdravi-prevence-vrozenych-vyvojovych-vad (navštíveno 4. 8. 2012).
[267] § 28 zákona č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách, ve znění pozdějších předpisů.

mají nicméně právo seznámit se s vnitřními pravidly poskytovatelů zdravotní péče. Navíc v celém právním řádu platí obecná zásada, že předpisy nižší právní síly musí být v souladu s předpisy vyšší právní síly – tedy se zákony a ústavním pořádkem.

34. Příslušná opatření by měla být přijata s cílem vyhnout se tomu, aby byla homosexualita klasifikována jako nemoc v souladu se standardy Světové zdravotnické organizace.

i. Byla homosexualita vyňata z národní klasifikace nemocí?

Homosexualita byla vyňata z národní klasifikace nemocí v roce 1993.

ii. Byly opraveny nebo staženy všechny politické dokumenty, lékařské učebnice a výukové materiály, které v minulosti pojímaly homosexualitu jako nemoc?

V 2010 vyňalo Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy příručku „Etická výchova" ze seznamu doporučených knih pro výuku předmětu etická výchova ve školách.[268] Podnětem pro odstranění této příručky byl protest občanského sdružení Charlie, studentské organizace zaměřené na LGBT témata. Nicméně podle informací sdružení Charlie je příručka v praxi stále používána. Při průzkumu internetu byla příručka nalezena mezi doporučenou literaturou pro 6. třídu základní školy v Kojetíně.[269]

Kromě této ojedinělé příručky autoři této publikace nezaznamenali, že by existovaly strategické dokumenty, lékařské učebnice, nebo školicí materiály, které by pojednávaly o homosexualitě jako o nemoci. Autoři si nejsou vědomi žádných stížností v této oblasti.

iii. Existují opatření, která mají zajistit, aby nikdo nebyl nucen podstoupit jakoukoli formu léčby nebo lékařské či psychologické testy, nebo držen ve zdravotnickém zařízení z důvodu své sexuální orientace nebo genderové identity?

Zákon o zdravotnických službách stanoví základní zásadu pro poskytování zdravotnických služeb – ty mohou být poskytovány pouze se svobodným a informovaným souhlasem pacienta. Nová právní úprava, která byla přijata v roce 2011, nahradila původní zákon o péči o zdraví lidu, který platil přes 50 let.[270] I když původní zákon o péči o zdraví lidu neobsahoval ustanovení, jež by nutila kohokoliv podstoupit jakoukoli formu léčby nebo lékařské či psychologické testy, případně někoho zadržovat v ústavu zdravotní péče z důvodu sexuální orientace, zákon o zdravotních službách z roku 2011 upravuje práva pacientů komplexně v samostatné části.

Pacienti mají při poskytování zdravotních služeb právo:
- na důstojnost, uctivé zacházení a respektování soukromí,
- vybrat si poskytovatele zdravotní péče podle svých potřeb,
- konzultovat s dalšími poskytovateli zdravotní péče,
- seznámit se s vnitřními pravidly poskytovatele zdravotní péče.

[268] Lenc, L. a kol. (2005) Etická výchova, metodický materiál, Luxpress, Praha.
[269] Viz Otta, M. (2012) Etická výchova – pracovní listy pro 6. Ročník, ZŠ Kojetín, dostupné na: http://www.zssladovni.info/index2.php?option=com_docman&task=doc_view&gid=30&Itemid=13(navštíveno 4. 8. 2012).
[270] Zákon č. 20/1966 Sb., o péči o zdraví lidu, ve znění pozdějších předpisů.

Pacienti mají dále právo na přítomnost osoby blízké nebo osoby, kterou určí.
Dále mají tato práva:

- být předem informováni o cenách zdravotních služeb a o tom, které služby jsou hrazeny z veřejného zdravotního pojištění,
- znát jména zdravotnických pracovníků a ostatních zaměstnanců, kteří se podílejí na poskytování zdravotních služeb,
- odmítnout přítomnost osob, které se přímo nepodílejí na poskytování zdravotních služeb, nebo které jsou na praxi,
- přijímat návštěvy ve zdravotnických zařízeních,
- přijmout duchovní podporu od kněží.

Osoby s komunikačními nebo smyslovými postiženími a děti mají zvláštní práva, která zohledňují jejich zranitelné postavení.

Poskytovatelé zdravotní péče mají povinnost zajistit, aby byl pacient dostatečně informován o svém zdravotním stavu, o jednotlivých léčebných procedurách a jejich změnách. Zákon detailně stanoví náležitosti pro poskytnutí „svobodného" a „informovaného" souhlasu. V některých případech se vyžaduje písemná forma souhlasu.

V některých případech může být pacient umístěn ve zdravotnickém zařízení. Tyto případy jsou vyjmenovány v zákoně. Důvody nedobrovolné hospitalizace jsou tyto:[271]

- uložení léčby soudním rozhodnutím,[272]
- uložení karantény, izolace nebo léčby podle zákona o veřejném zdraví,
- uložení vyšetření zdravotního stavu podle trestního řádu[273] nebo občanského soudního řádu.[274]

Neodkladná péče může být poskytována pacientům bez jejich souhlasu, avšak pouze v těchto případech:

- pokud zdravotní stav pacienta poskytnutí souhlasu neumožňuje,
- u léčby závažných psychických poruch, pokud zanedbání léčby těchto poruch může vyústit v závažnou škodu na zdraví pacienta.

35. Členské státy by měly přijmout patřičná opatření k zajištění toho, aby měly transgender osoby efektivní přístup k patřičným službám změny pohlaví, včetně psychologické, endokrinologické a chirurgické odborné znalosti na poli transgender zdravotních služeb bez toho, aby byly podrobeny nevhodným požadavkům; žádná osoba by neměla být podrobena procesům změny pohlaví bez vlastního souhlasu.

[271] § 38 zákona o zdravotních službách.
[272] Hospitalizace může být nařízena trestním soudem v případě pachatelů, kteří spáchali trestný čin ve stavu nepříčetnosti. Podrobnosti jsou obsaženy v § 40, § 47, § 99, a § 100 trestního zákoníku.
[273] Zákon č. 141/1961 Sb., trestní řád, ve znění pozdějších předpisů.
[274] Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů.

i. Mají transgender osoby skutečný přístup k příslušným službám umožňujícím změnu pohlaví, včetně přístupu k psychologickým, endokrinologickým a chirurgickým odborníkům?

Díl 4 zákona o specifických zdravotních službách je věnován úpravě změny pohlaví. Změnou pohlaví transsexuálních pacientů se podle tohoto zákona rozumí provedení změny pohlaví chirurgickým zákrokem při současném znemožnění reprodukční funkce pacienta.[275]

Další změnou v zákoně o specifických zdravotních službách (oproti předchozí právní úpravě) je, že komise ve svém stanovisku určí dobu, po kterou je toto stanovisko platné. Tato doba není v zákoně nijak specifikována, tudíž je ponecháno na uvážení případně libovůli komise, na jak dlouho stanovisko vydá. To však může být problematické, pokud je doba platnosti stanoviska příliš krátká. V předchozí právní úpravě (před účinností zákona o specifických zdravotních službách) nebyla doba platnosti stanoviska specifikována a mělo se za to, že platnost tohoto stanoviska je neomezená. Zároveň je pro vydání kladného stanoviska třeba souhlasu všech členů komise. Při odmítavém stanovisku byť jen jednoho člena komise, v níž je například i blíže nespecifikovaný zaměstnanec ministerstva či právník, není možné změnu pohlaví provést. Dalšími členy komise jsou například lékař se specializací v oblasti psychiatrie, klinický psycholog či lékař se specializací v oboru diabetologie a endokrinologie. Psychologicko-sexuologická péče je pacientům poskytována jejich ošetřujícími sexuology před, v průběhu a také po provedení operativní změny pohlaví. Po vydání kladného stanoviska komise je přístup k příslušným operativním zákrokům poměrně neproblematický. Obvykle je třeba se objednat u zdravotnického zařízení, které operativní zákrok provede. Autoři této zprávy si nejsou vědomi žádných problémů, které jsou způsobeny zdravotnickým zařízením v souvislosti s prováděním operativních zákroků změny pohlaví.

ii. Pokud bylo zvykem, aby se transgender osoby podrobovaly léčbě směřující k přijetí pohlaví, s nímž se narodily, byla tato praxe opuštěna?

Zhruba od poloviny šedesátých let 20. století je v České republice umožněna chirurgická změna pohlaví. V minulosti bylo možné se na některých sexuologických pracovištích setkat s praxí, kdy pracovníci, jež měli v kompetenci doporučení příslušné osoby ke komisi, která měla rozhodnout o povolení změny pohlaví, transsexuální osoby odrazovali s poukazem na nelékařské důvody. V současné době již nejsou takové excesy známy, nicméně z informací osob přímo z komunity víme, že i nadále se v některých případech můžeme setkat s tím, že ošetřující lékař při posuzování diagnózy pacienta hodnotí i okolnosti, které s diagnózou nemusejí přímo souviset, z nichž následně dovozuje, že osoba není typickým transsexuálem (například mentální nevyrovnanost či fyzický vzhled osoby).

iii. Byla přijata opatření s cílem zajistit, aby žádné dítě nemělo své tělo nezvratně změněno léčebnými postupy, jejichž cílem je určit jeho genderovou identitu, bez jeho plného, svobodného a informovaného souhlasu, v souladu s jeho věkem a zralostí?

[275] § 21 zákona o specifických zdravotních službách.

Dle zákona o specifických zdravotních službách se provede chirurgický zákrok směřující ke změně pohlaví pacientovi, který dovršil věk 18 let. V České republice je hranice 18 let považována za hranici plné právní způsobilosti. Do dovršení tohoto věku není možné chirurgický zákrok směřující ke změně pohlaví provést. Chirurgický zákrok směřující ke změně pohlaví je, dle zákona o specifických zdravotních službách, možné provést pacientovi zbaveného způsobilosti k právním úkonům, avšak za podmínek podání písemné žádosti zákonného zástupce pacienta, kladného stanoviska odborné komise (podobně jako v případě pacienta s plnou právní způsobilostí) a je také nutný souhlas soudu.

Co se týče intersexuálních osob, podle dostupných informací jsou zákroky u nich prováděny často bez respektování jejich autonomie, neboť jsou prováděny ve velmi nízkém věku a vedou mnohdy do budoucna k výrazným psychickým a somatickým problémům. Tyto zákroky směřují především k úpravě pohlavních orgánů, tak aby byly v souladu s představou o biologickém pohlaví, ve kterém by dítě mělo podle ošetřujících lékařů vyrůstat. Zásadní problém nastává, pokud se intersexuální člověk cítí v dospělosti jako příslušník jiného pohlaví, než jaké mu určili lékaři, což je u některých typů intersexuality poměrně časté. Pak jim nezbývá než hledat léčbu podobnou léčbě u trans osob, přičemž tato léčba je pak obvykle silně komplikovaná v důsledku předchozích zákroků. Nemáme však doklady o tom, že by tyto zákroky byly prováděny bez souhlasu rodičů, jakkoliv lze pochybovat o tom, zda jsou jim poskytovány dostatečné informace o všech následcích zákroku před tím, než dají svůj souhlas. Tato situace je poměrně komplikovaná zejména z etických důvodů, protože rodiče poskytují souhlas v době provedení operativního zákroku, avšak důsledky takových rozhodnutí se mohou projevit až v dospívání či v dospělosti. Vzhledem k závažnosti a nevratnosti chirurgických zákroků u intersexuálních dětí je obzvláště důležité, aby byla respektována všechna pravidla informovaného souhlasu. Při jejich opomenutí už totiž neexistuje prakticky žádná možnost ani k nápravě vzniklých škod, ani k vymáhání právní odpovědnosti.

36. Členské státy by měly přijmout patřičná zákonná a jiná opatření, aby zajistily, že jakákoliv rozhodnutí, která omezují krytí nákladů na změnu pohlaví zdravotním pojištěním, budou zákonná, objektivní a přiměřená.[276]

i. Pokud právní předpisy stanoví, že nezbytné výdaje na zdravotní péči jsou kryty z veřejných nebo soukromých systémů sociálního pojištění, je zajištěno také krytí nákladů na změnu pohlaví z těchto zdrojů?

Co se týče hrazení zákroků souvisejících se změnou pohlaví, včetně hormonální péče, jsou v základní nabídce hrazeny z veřejného zdravotního pojištění. To je pro transsexuální osoby podstupující sexuologickou léčbu velmi pozitivní. Neexistuje však přímá návaznost mezi hormonální léčbou a operativními zákroky změny pohlaví. V současné době však v České republice probíhají změny v systému zdravotnictví, které mimo jiné zahrnují také diskuse o stanovení zákroků standardních a nadstandardních. Je proto velice důležité, aby se v budoucnu nestaly zdravotnické zákroky související se změnou pohlaví nadstandardem. To by mohlo mnoha transsexuálním osobám znemožnit přístup ke změně pohlaví, neboť se často nacházejí v obtížné sociální situaci. Může to být zejména problematické pro ty trans osoby, které mají nízké či nemají žádné příjmy a nemohou tak financovat léčbu samy. Prozatím nám však není známo, nakolik jsou tyto úvahy reálné.

[276] Úřad vlády ČR (2007) Analýza situace lesbické, gay, bisexuální a transgender menšiny v ČR, str. 42, dostupné na: http://www.vlada.cz/assets/ppov/rlp/vybory/sexualni-mensiny/CZ_analyza_web.pdf (navštíveno 21. 8. 2012).

ii. Pokud ano, je zajištěno rozumným, nesvévolným a nediskriminačním způsobem?

Co se týče hrazení zákroků z veřejného zdravotního pojištění, v případě, že transsexuální osoba projde výše popsanou procedurou zahrnující rozličné požadavky, není činěn rozdíl v tom, zda jí bude či nebude uhrazena péče spojená s operací. Dle našich informací je hrazení zákroků z veřejného zdravotního pojištění u transsexuálních pacientů bezproblémové. Problémy však mohou nastat v případě těch trans osob, kterým není diagnostikována transsexualita či genderová binarita nebo které nejsou schopny podstoupit lékařské zákroky související se změnou pohlaví.

VIII. / BYDLENÍ

37. Měla by být přijata opatření, která zajistí, že přístup k adekvátnímu bydlení bude moci být efektivně a rovně užíván všemi osobami, bez diskriminace na základě sexuální orientace nebo pohlavní identity; takováto opatření by měla mít za cíl zejména chránit před diskriminačním vystěhováním a zajistit rovná práva pro získání a držení vlastnictví pozemku nebo jiné nemovitosti.

i. Zakazují právní předpisy diskriminaci v oblastech, jako jsou:
– prodej a pronájem bydlení;
– poskytování půjček pro účely bydlení;
– uznání práv partnera nájemce;
– vystěhování;
– na základě (a) sexuální orientace a (b) pohlavní identity?

Antidiskriminační zákon[277] zakazuje jak přímou tak nepřímou diskriminaci v „přístupu ke zboží a službám, včetně bydlení, pokud jsou nabízeny veřejnosti nebo při jejich poskytování". Antidiskriminační zákon výslovně zakazuje diskriminaci na základě sexuální orientace a pohlaví, přičemž diskriminace z důvodů pohlavní identifikace je považována za diskriminaci z důvodu pohlaví. Antidiskriminační zákon typ bydlení nijak blíže nespecifikuje (vlastnictví nebo nájem), podmínkou je, že bydlení je dostupné veřejnosti (např. prostřednictvím inzerce). Zákaz diskriminace se vztahuje i na hotely a azylové domy.

Na rozdíl od uzavření manželství, nevede uzavření registrované partnerství ke vzniku společného jmění partnerů. Registrovaní partneři tak nabývají majetek (např. byt, dům, nemovitost) do podílového spoluvlastnictví.

Registrovaní partneři jsou znevýhodněni (ve srovnání s manželskými páry) v přístupu k nájemnímu bydlení. V manželství, pokud se jeden z manželů nebo oba stanou nájemci, dojde ke vzniku společného nájmu manželů. Také v případě družstevního bydlení, pokud právo na členský podíl v družstvu vznikne jednomu z manželů, vznikne i společné členství manželů v družstvu. Společný nájem bytu nebo společné členství v družstvu vznikne také uzavřením manželství, jestliže jeden z manželů se stal nájemcem před uzavřením manželství. Na druhé straně, společný nájem (členství v družstvu) pro registrované partnery neexistuje; registrovaný partner pouze má právo užívat byt.[278] To také znamená, že v případě smrti jednoho z partnerů (nájemce), nájem nepřechází pozůstalému partnerovi. Společný nájem partnerů také nevzniká automaticky. Jediná možnost je dohodnout se s pronajímatelem

[277] Více body 2 a 3 této části.

a uzavřít nájemní smlouvu s oběma partnery, jako nájemci. V takovém případě by právo přechodu nájmu přešlo na přeživšího partnera.

Pozitivní změnu přinese nový občanský zákoník, který již neupravuje automatický vznik společného nájmu bytu, společný nájem bytu může vzniknout pouze na základě dohody mezi nájemci a pronajímatelem.[279] V případě úmrtí nájemce, pokud se nejedná o společný nájem bytu, přejde nájem na člena nájemcovy domácnosti – registrovaného partnera nebo manžela, který v bytě žil ke dni smrti nájemce a nemá vlastní byt. Nájem bytu po jeho přechodu skončí nejpozději uplynutím dvou let ode dne, kdy nájem přešel.[280]

Přístup k hypotékám není omezen pro registrované partnery nebo páry stejného pohlaví, kteří nejsou registrováni, rozhodujícím faktorem pro banky je schopnost domácnosti nebo jednotlivce platit splátky. Kromě základních hypoték, banky také poskytují hypotéky pro novomanžele, podporující nejen novomanžele, ale také páry žijící v registrovaném partnerství. Výhodou těchto produktů jsou nižší splátky na začátku splácení, nebo zvýhodněné úrokové sazby.

Na druhou stranu Státní fond rozvoje bydlení v letech 2004-2011 poskytoval půjčku tzv. „Credit 300" osobám mladším 36 let na rekonstrukci nebo pořízení bytu. Tento úvěr byl poskytován mladým lidem žijícím v manželství, jestliže alespoň jeden z manželů v roce podání žádosti nedosáhne ještě 36 roku věku, a samostatným osobám, které v roce podání žádosti nedosáhnou 36 roku věku, pokud trvale pečují nejméně o jedno nezletilé dítě.[281] Půjčka tedy mohla být poskytnuta LGBT osobě, která nežila v registrovaném partnerství a pečovala alespoň o jedno nezletilé dítě. Půjčka nemohla být poskytnuta registrovaným partnerům, ani pokud splnili ostatní kritéria.

ii. Zahrnují ustanovení, která mají zajistit nediskriminační přístup k bydlení a jinému nouzové ubytování ve vztahu k (a) sexuální orientaci a (b) pohlavní identitě?

Azylové bydlení je obvykle poskytováno v rámci sociálních služeb, není žádné ustanovení, zakládající diskriminaci. Poskytování sociálních služeb je založeno na principu rovnosti, vždy s ohledem na potřeby individuálního klienta. Není nám znám žádný případ, kdy by bylo azylové bydlení odmítnuto nebo došlo k vystěhování osoby z důvodu její sexuální orientace.

iii. Jsou informace zaměřené na prevenci diskriminace známé pronajímatelům a nájemníkům?

Podrobné informace související s povinností zajišťovat rovné zacházení a zákaz diskriminace jsou obsaženy na webových stránkách Veřejného ochránce práv.[282] Zákaz diskriminace z důvodu sexuální orientace a pohlavní identifikace z důvodu bydlení je stanoven zákonem a tudíž musí být znám i majitelům a pronajímatelům nemovitostí.

V březnu 2010 Veřejný ochránce práv vydal Doporučení veřejného ochránce práv k naplňování práva na rovné zacházení s žadateli o pronájem obecního bytu,[283] které je určeno jak zástupcům obecních samospráv, tak také nejširší veřejnosti, tedy pronajímatelům i nájemcům bytů.

---

[278] § 705 zákona č. 40/1964 Sb., Občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.
[279] § 2270 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, účinný od 1. 1. 2014.
[280] Tamtéž, § 2278
[281] Státní fond rozvoje bydlení (2012), „Úvěr 300", dostupné na: http://www.sfrb.cz/programy-apodpory/ podpora-mladych/uver-300.html (navštíveno 2. 8. 2012).
[282] Veřejný ochránce práv (2012) webová stránka „Diskriminace", dostupná na: http://www.ochrance.cz/diskriminace/ (navštíveno 2. 8. 2012).

iv. Jsou obětem diskriminace dostupné odpovídající a efektivní právní i jiné prostředky nápravy?

Oběti diskriminace mohou podat žalobu na ochranu před diskriminací a požadovat zastavení diskriminačního jednání, náhradu škody nemajetkové újmy. Mohou se také obrátit na ochránce s žádostí o pomoc. Podle dostupných informací nebyla dosud podána žaloba na ochranu před diskriminací v přístupu k bydlení na základě sexuální orientace nebo pohlavní identity. Ani ochránce se takovým případem dosud nezabýval.

v. Jsou realizovány osvětové kampaně mezi realitními agenturami za účelem zvýšit jejich povědomí o antidiskriminačních ustanoveních?

Ministerstva neprovedly žádné veřejné informační kampaně s cílem informovat příslušné osoby o rovném zacházení a zákazu diskriminace. Ani ochránce, ani nevládní organizace neuspořádali dosud takovou kampaň.

38. Patřičná pozornost by měla být věnována rizikům bezdomovectví, kterým čelí lesby, gayové, bisexuálové a transgender osoby, včetně mladých osob a dětí, které zejména mohou být zranitelné sociálním vyloučením, včetně toho z jejich rodin; v tomto ohledu by měly být bez diskriminace poskytovány relevantní sociální služby na základě objektivního zhodnocení potřeb každého jednotlivce.

i. Jsou sociální programy, včetně podpůrných programů, nastaveny tak, aby byly schopné řešit faktory, které zvyšují zranitelnost LGBT lidí, jež může vést k jejich bezdomovectví, zejména dětí a mládeže?

Stát financuje poskytování sociálních služeb pro osoby ohrožené sociálním vyloučením a bezdomovectvím. V rámci těchto služeb je věnována zvláštní pozornost ohroženým dětem, potřeby LGBT lidí nejsou nijak specificky řešeny. Obecně lze říci, že sociální služby jsou poskytovány na základě objektivního posouzení potřeb každého jednotlivce, cíleného poskytování sociální služby a na základě individuálního přístupu k uživatelům sociálních služeb a jejich potřeb. Toto jsou základní principy, které by měly sloužit jako základní kámen každé kvalifikované sociální služby.

Dům světla[284] poskytující ubytování, pomoc, podporu a přístřeší lidem, kteří jsou HIV pozitivní, lze označit jako specifickou službu. V posledních několika letech nicméně musí Dům světla čelit nedostatku finančních prostředků.

ii. Bylo pracovníkům příslušných orgánů poskytnuto školení, aby bylo zajištěno, že jsou si vědomi a jsou citliví k potřebám LGBT lidí čelících bezdomovectví, zejména mladých osob?

Sociální pracovníci zaměstnaní poskytovateli sociálních služeb, v rámci nichž je poskytováno zejména azylové bydlení, musí splňovat požadavky na odborné vzdělání a jejich vzdělávání je zákonnou podmínkou a povinností. MPSV však nemá informace o tom, že by se vzdělávací programy citlivostí

[283] Veřejný ochránce práv (2010) „Doporučení veřejného ochránce práv k naplňování práva na rovné zacházení s žadateli o pronájem obecního bytu", 9. 3. 2010, dostupné na: http://www.ochrance.cz/fileadmin/user_upload/DISKRIMINACE/Doporuceni/Obecni_byty.pdf (navštíveno 2. 8. 2012).

[284] Česká společnost AIDS pomoc (2012) „Naše služby – ubytovna", dostupné na: http://www.aidspomoc.cz/ns_ubytovna.htm (navštíveno 2. 8. 2012).

ke specifickým potřebám LGBT osob zabývaly. Za tímto účelem nebyly dosud realizovány ani žádné vzdělávací programy či kampaně.

Dle informace poskytnuté Ministerstvem práce a sociálních věcí bude doporučení týkající se potřeb leseb, gayů, bisexuálních a transsexuálních lidí čelících bezdomovectví včetně prevence tohoto fenoménu zohledněno v rámci přípravy Koncepce práce s bezdomovci v ČR, jejíž návrh hodlá Ministerstvo práce a sociálních věcí připravit v pracovní verzi do konce června 2013.

IX. / SPORT

39. Homofobie, transfobie a diskriminace na základě sexuální orientace nebo pohlavní identity ve sportu jsou nepřijatelné stejně jako rasismus a jiné formy diskriminace a měly by být potírány.

V České republice není homofobie a transfobie ve sportu pro státní instituce ani běžné sportovní asociace a kluby tématem. Jakýkoli projev nenávisti či homofobního chování by se měl řešit na základě trestního zákoníku nebo v rámci disciplinárního řízení příslušného sportovního sdružení. Neexistuje žádný důkaz o skutečném řešení takových situací.

Mezi diváky populárních sportovních akcí, například fotbalu či hokejových utkání, je velmi oblíbené používání pojmů jako „buzerant". Čeští sportovci neprocházejí coming outem a nejsou v něm nijak podporováni. Přesto neexistují známky řešení homofobie a transfobie ani realizace jakýchkoli preventivních opatření ze strany Českého svazu tělesné výchovy nebo Českého olympijského výboru. Téma homosexuality a homofobie je v českém vrcholovém sportu tabu.

40. Sportovní aktivity a zařízení by měly být otevřeny všem bez diskriminace na základě sexuální orientace nebo pohlavní identity; zejména by měla být přijata efektivní opatření k prevenci, potírání a trestání používání diskriminačních nadávek odkazujících na sexuální orientaci nebo pohlavní identitu během a ve spojení se sportovními událostmi.

i. Jaká byla přijata opatření, aby bylo zabráněno riziku vyloučení z účasti na sportovních aktivitách z důvodu sexuální orientace a pohlavní identity?

Podle Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy vyloučení z účasti na sportovních akcích a aktivitách není problém: systematicky se totiž řeší vzdělávání sportovních trenérů, jejichž odborná kvalifikace zahrnuje tzv. pedagogicko-psychologické minimum, které by jim mělo poskytnout schopnost řešit (samostatně, nebo ve spolupráci s externími odborníky) diskriminaci ve skupinách, jež mají na starosti. Česká republika má také antidiskriminační zákon zakazující jakoukoli diskriminaci na základě sexuální orientace nebo genderové identifikace.

Český olympijský výbor (dále jen „ČOV") je od 70. let 20. století klubem fair play, který vyhledává a odměňuje úspěchy v duchu čestného a rytířského sportovního chování. Jedním z bodů, kterým se v dokumentu 10 bodů chování fair play věnuje pozornost, je téma chování diváků při sportovních událostech. Neexistuje žádná aktivita ani prohlášení týkající se boje proti rasismu, homofobii či jakéhokoli jiného negativního jevu (kromě dopingu). Obecná filozofie olympismu (podle Pierra de Coubertina) řeší témata sportu dostupného komukoli bez ohledu na jeho bohatství, zdraví a věk. Zvláštní kapitolu má v základním dokumentu ČOV (kromě již zmíněné mládeže, zdravotně postižených a chudých) sport žen.

Podle informací poskytnutých prostřednictvím e-mailu generálním tajemníkem ČOV je téma LGBT lidí chápáno a řešeno jako téma „žen ve sportu". Komise sportu žen ČOV spolu s Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy však na konci roku 2006 vydaly příručku Prevence obtěžování v prostředí sportu v ČR,[285] která byla distribuována prostřednictvím celého systému sportovních organizací a škol. V této příručce je obtěžování definováno také jako „sexuální návrhy, poznámky a dotazy týkající se něčího těla, oblečení, soukromého života, sexuální orientace apod."

ČOV je v současné době partnerem Evropské komise v projektu „Prevence sexualizovaného násilí ve sportu – Impulzy pro otevřené, bezpečné a spolehlivé sportovní prostředí v Evropě" programu Přípravné akce v oblasti sportu.

ii. Byla poskytnuta podpora například:

- ***– vytváření a distribuce kodexu chování v otázkách týkajících se sportu a sexuální orientace a genderové identity pro sportovní organizace a kluby,***
- ***– partnerství mezi asociacemi reprezentujícími lesby, gaye a bisexuální a transgender osoby a sportovními kluby,***
- ***– antidiskriminačním kampaním ve sportovním světě,***
- ***– portovním klubům založeným samotnými lesbami, gayi, bisexuálními a transgender osobami?***

Problému diskriminace ve sportu na základě sexuální orientace nebo genderové identity není věnována pozornost. Pro sportovní organizace a kluby neexistují žádné kodexy chování související s otázkami sportu a sexuální orientace nebo genderové identity. Nebyla realizována žádná antidiskriminační kampaň na téma LGBT lidí ve sportu.

Podle informací od gay a lesbických sportovních zástupců bylo vyvinuto jen malé úsilí v oblasti finanční podpory, protože neexistují žádné grantové programy, do nichž by podpora pravidelných volnočasových sportovních aktivit gayů a leseb spadala. Největší a nejstarší sdružení Alcedo (dříve Pratety) mělo pozitivní zkušenosti s financováním své akce pro více sportů, Pražského duhového jara, z grantů hlavního města Prahy, protože (a) dříve bylo oficiálně součástí turistického a sportovního klubu pro mládež a (b) jejich turnaj je dnes mezinárodní, a tedy reprezentativní akce se stovkami účastníků. Zdá se, že jednotlivé akce, například turnaje, „zamlčující pravdu" o LGBT povaze akce, mají větší šanci získat finanční prostředky nebo získat slevu z pronájmu sportoviště.

Pražské duhové jaro získalo roku 2009 záštitu bývalého ministra školství, mládeže a tělovýchovy, pana Ondřeje Lišky, představitele liberální Strany zelených.[286] Patronát nad turnajem poskytl rok nato bývalý ministr pro lidská práva, pan Michael Kocáb, nominovaný stejnou stranou.[287] V tomto případě lze předpokládat, že tyto záštity nebyly výrazem obecného zájmu vlády nebo ministerstva o toto témata, ale spíše individuálního rozhodnutí jednotlivých osobností či vyjádřením zájmu o oblast lidských práv Stranou zelených.

Velmi aktivní v oblasti LGBT sportu byla v letech 2009 a 2010 LGBT skupina Galibi (s podporou tehdejšího prorektora pana Jaroslava Kuby) z ČVUT. Roku 2009 prorektor ČVUT sdílel záštitu nad

---

[285] MŠMT a komise sportu žen ČOV (2006), Prevence obtěžování v prostředí sportu v České republice, dostupné na: http://www2.olympic.cz/public/img/dokumenty/komise_cov/sport_zen/ prevence_sex_obtezovani.pdf (navštíveno 9. 8. 2012).

[286] ČVÚT (2009) „Prague Rainbow Spring 2009 – 10. ročník gay a lesbického sportovního turnaje", tisková zpráva ČVÚT v Praze, 12. 5. 2009, dostupné na: http://www.cvut.cz/informace-promedia/tz/2009/kveten-2009/alias.2009-05-12.1245529431/ (navštíveno 9. 8. 2012).

[287] Alcedo (2012) „Prague Rainbow Spring 2010 is over!", tisková zpráva sdružení Pratety/Alcedo, 2. 1. 2010, dostupné na: http://www.pratety.estranky.cz/clanky/prague-rainbow-spring/praguerainbow-spring-2010---registration-is-open_.html (navštíveno 9. 8. 2012).

Pražským duhovým jarem s ministrem Liškou a poskytl záštitu také novému mezinárodnímu fotbalovému turnaji Galibi Cup, který se každoročně jménem skupiny Galibi koná.[288]

iii. Byla přijata opatření, která by bránila, působila proti a trestala diskriminační útoky během a ve spojení se sportovními událostmi?

Homofobní a transfobní útoky jsou obvykle brány v úvahu příslušnými ustanoveními trestního zákoníku (trestné činy motivované nenávistí, projevy nenávisti) bez ohledu na to, zda k nim dochází při sportovních událostech, či jinde.

Násilné chování na stadionu lze řešit dvěma způsoby: finančním postihem vůči pořadatelům sportovní akce, který může být uložen v rámci disciplinárního řízení příslušné sportovní asociace, nebo jako projev nenávisti v (trestním) podání na základě trestního zákoníku.

iv. Zejména:

- *Je homofobní a transfobní pokřikování během sportovních událostí trestným činem?*
- *Byla implementována relevantní ustanovení Evropské úmluvy o diváckém násilí a neslušném chování při sportovních událostech,[289] Evropské sportovní charty[290] a Doporučení ECRI č. 12[291] ve vztahu k sexuální orientaci a pohlavní identitě?*

Česká republika je členem Stálého výboru Rady Evropy pro divácké násilí. Evropská úmluva o diváckém násilí a nevhodném chování při sportovních utkáních byla podepsána a pro Českou republiku je závazná od 1. června 1995.

V již zmíněné příručce Prevence obtěžování v prostředí sportu v ČR se za obtěžování považují poznámky a vtipy (obecně projevy nenávisti) zaměřené i proti homosexuálům.

Roku 2009 v reakci na rostoucí vandalismus a nenávistné projevy vůči hráčům fotbalu jiného etnického původu byla na stadionech významných českých ligových fotbalových týmů přijata některá opatření, a to buď samotnými sportovními kluby, nebo policií. Česká fotbalová asociace v posledních dvou letech zakázala přítomnost diváků některých týmů kvůli rasistickým projevům a fyzickému napadání (házení věcí na hráče) nebo v důsledku vandalismu, což znamenalo, že několik zápasů se odehrálo na prázdných stadionech. Jeden z nejproblematičtějších týmů, AC Sparta Praha, zahájil roku 2009 projekt s názvem „Sparta fandí slušně". Projekt zpracovalo marketingové oddělení Sparty ve snaze „mluvit" s fanoušky. Tato akce odsuzuje „jakékoli nevhodné a nactiutrhačné fandění na stadionu, nebezpečné chování problémových fanoušků, manipulaci s pyrotechnikou či rasistické projevy". S cílem oslovit mladší lidi (potenciální sportovní publikum/fanoušky) byl roku 2011 vytvořen nový program prevence pro vybrané školy ve spolupráci s Policií ČR.[292]

---

[288] Galibi, webová stránka Galibi Cup http://www.galibi.cz/galibicup.html, (navštíveno 9. 8. 2012).

[289] http://conventions.coe.int/Treaty/Commun/QueVoulezVous.asp?NT=120&CL=ENG.

[290] Council of Eruope, Recommendation CM/Rec(1992) No. R(92)13, dostupné na:https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp? Ref=Rec(92)13&Sector=secCM&Language=lanEnglish&Ver=rev&BackColorInternet=9999CC&BackColorIntranet=FFBB55&BackColorLogged=FFAC75; Viz zejména: Článek 1.I (umožnit, aby se každý mohl účastnit sportu v bezpečném prostředí), článek 3 (úzká spolupráce s nevládními sportovními organizacemi); Článek 4.1 (nediskriminace), článek 4.2 &4.4 (přístup znevýhodněných osob).

[291] European Commission against Racism and Intolerance (2009) Recommendation no. 12 on Combating Racism and Racial Discrimination in the Field of Sport, Strassbourg, dostupné na: http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/ecri/activities/GPR/EN/Recommendation_N12/e-RPG%2012%20-%20A4.pdf: Ačkoliv se tento dokument týká především rasismu a rasové diskriminace v oblasti sportu, opatření v něm stanovená jsou stejně relevantní i pro boj proti diskriminaci na základě sexuální orientace a pohlavní identity ve sportu. Ze tří výše uvedených dokumentů, tento je pro praxi nejužitečnější.

[292] Sparta fandí slušně, webová stránka dostupná na: http://www.spartafandislusne.cz/projekt.html(navštíveno 2. 8. 2012).

Tématem však nejsou homofobní ani transfobní projevy, třebaže slovo „buzerant“ je na sportovních akcích v České republice rozhodně rozšířené.

v. Byla přijata specifická opatření:
– s cílem ukončit vyloučení transgender osob ze sportovních aktivit a soutěží,
– byly odstraněny překážky, se kterými se ve sportu setkávají (přístup k převlékacím kabinám),
– bylo uznáno jimi preferované pohlaví?

Podle Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy nejsou žádné informace o vylučování transsexuálních lidí z účasti na sportovních akcích či o jakýchkoli překážkách, souvisejících například s dostupností šaten.

To však neznamená, že jde o problém, který by se neměl řešit či alespoň zkoumat. Podle individuálních rozhovorů s několika transsexuálními osobami se tyto snaží takovým situacím zabránit, například účastí pouze ve sportech a na sportovních akcích, kde je riziko nepříjemné situace (na WC, v šatnách) nižší (individuální sporty), nebo se sportům obecně vyhýbají.

Česká republika také nemá žádné zkušenosti se sportovci, kteří se otevřeně identifikují jako translidé či intersexuálové.

41. Členské státy by měly podporovat dialog a podporovat sportovní asociace a fankluby v rozvoji aktivit, které zvyšují povědomí ohledně diskriminace vůči lesbám, gayům, bisexuálům a transgender osobám ve sportu a v odsuzování projevů nesnášenlivosti vůči nim.

i. Byla přijata opatření směřující k povzbuzování dialogu a podpory sportovních asociací a fan klubů při:
– rozvíjení osvětových aktivit,
– odsuzování homofobního a transfobního chování během a ve spojení se sportovními událostmi?

České úřady nepodporují vzdělávací činnost zaměřenou na homofobii ve sportu, proto se o tématu homofobie a transfobie ve sportu v České republice ještě nediskutovalo, a to ani o homofobii a transfobii mezi fanoušky sportovních klubů či sportovci. Orgány veřejné moci podporují pouze samotné sportovní aktivity.

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy stanovilo jako cíl ministerstva podporu začleňování v oblasti sportu, proto jsou podle něj lesbické a gay sportovní skupiny a kluby s tímto cílem v rozporu. Nicméně pokud by žádaly o financování a splňovaly veškeré právní požadavky, podle ministerstva poskytnutí finanční podpory těmto skupinám a klubům nestojí nic v cestě.

Konečně je v této oblasti nutno zmínit, že sportovní aktivity leseb a gayů jsou jedním z nejrozvinutějších segmentů české LGBT komunity. V posledních letech bylo založeno mnoho lesbických a gay skupin v různých sportovních oblastech: plavání, fotbal, volejbal, squash, tenis, i ten stolní, florbal, společenský tanec apod. (některé již zanikly). Také účast (často úspěšných) českých LGBT sportovců a sportovkyň na mezinárodních turnajích, včetně EuroGames, GayGames a Outgames, ukazuje, že sportovní oblast má (a měla) pro LGBT lidi velký význam. Fakt, že téměř neexistují případy coming outu a otevřeně gay, lesbických, bisexuálních či transgenderových osobností v „běžných“ sportovních klubech, na akcích, v ligách apod. svědčí o významné míře homofobie a tlaku na to, aby LGBT sportovci svou orientaci tajili.

X. / PRÁVO NA AZYL

42. V případech, kdy mají členské státy mezinárodní závazky v tomto ohledu, by měly uznat, že odůvodněný strach z pronásledování na základě sexuální orientace nebo pohlavní identity může být platným důvodem pro udělení statutu uprchlíka a azylu podle národního práva.

i. Je odůvodněný strach z pronásledování založený na sexuální orientaci nebo pohlavní identitě uznáván jako důvod pro udělení azylu či mezinárodní ochrany?

Odůvodněný strach z pronásledování na základě sexuální orientace nebo pohlavní identity může být podle českého práva důvodem pro udělení mezinárodní ochrany.[293]

Podle zákona o azylu,[294] je důvod pro udělení azylu definován jako odůvodněný strach z pronásledování na základě příslušnosti k určité sociální skupině ve státě, jehož je žadatel občanem (nebo v případě bezdomovce ve státě, kde měl naposledy trvalý pobyt).[295] Ministerstvo vnitra, které je správním orgánem odpovědným za řízení ve věci udělení mezinárodní ochrany, vydalo několik rozhodnutí, kdy byl na základě tohoto důvodu žadateli udělen azyl.[296]

Ostatně obdobně judikoval v roce 2006 Nejvyšší správní soud ČR, když sexuální orientaci považoval za znak příslušnosti k určité sociální skupině (s ohledem na okolnosti a poměry v zemi původu).[297] Relevantní v tomto ohledu je ale hodnocení intenzity pronásledování a újmy, kterou pronásledovatelé činí nebo jsou schopni způsobit cizinci. Fakt homosexuální orientace sám o sobě nezavdává důvod pro udělení azylu.[298]

Za zmínku v této souvislosti ovšem stojí rozsudek Nejvyššího správního soudu ČR navazující na výše uvedený judikát: „výše trestu odnětí svobody v délce trvání 6 měsíců až 3 roky nepředstavuje tak významný zásah do svobody stěžovatele, jež předpokládá ustanovení § 2 odst. 5 zákona o azylu, a pro udělení azylu nestačí. Výše trestu odnětí svobody případně udělení pokuty nedosahuje intenzity požadované pro poskytnutí ochrany stěžovatele ve formě azylu."

V letech 2008 a 2009 museli v méně než 10 případech žadatelé o udělení mezinárodní ochrany, kteří uvedli jako důvod žádosti o azyl svoji sexuální orientaci, podstoupit sexuologické vyšetření, jehož

---

[293] Mezinárodní ochrana má dvě formy-azyl a doplňkovou ochranu.

[294] § 12 písm. b) zákona č. 325/1999 Sb., o azylu a o změně zákona č. 283/1991 Sb., o Policii České republiky, ve znění pozdějších předpisů, (zákon o azylu).

[295] § 12 zákona o azylu: "Azyl se cizinci udělí, bude-li v řízení o udělení mezinárodní ochrany zjištěno, že cizinec a) je pronásledován za uplatňování politických práv a svobod, nebo b) má odůvodněný strach z pronásledování z důvodu rasy, pohlaví, náboženství, národnosti, příslušnosti k určité sociální skupině nebo pro zastávání určitých politických názorů ve státě, jehož občanství má, nebo, v případě že je osobou bez státního občanství, ve státě jeho posledního trvalého bydliště."

[296] Honusková, V., Šturma, P. (2010) Legal Study on Homophobia and Discrimination on Grounds of Sexual Orientation and Gender Identity, Praha, str. 17, dostupné na: http://fra.europa.eu/fraWebsite/attachments/LGBT-2010_thematic-study_CZ.pdf (navštíveno 2. 8. 2012).

[297] Rozhodnutí Nejvyššího správního soudu ze dne 5. října 2006, Čj. 2 Azs 66/2006-52, Rozhodnutí Nejvyššího správního soudu ze dne 23. listopadu 2007, Čj. 5 Azs 50/2007-71.

[298] Rozhodnutí Nejvyššího správního soudu Čj. 5 Azs 50/2007-71.

[299] Jansen, S., Spijkerboer, T. (2011) Fleeing Homophobia, COC Nederland, Vrije Universiteteit, September 2011, str. 52, dostupné na: http://www.rechten.vu.nl/

součástí bylo i falometrické vyšetření.[299] Podle vyjádření Ministerstva vnitra: „Falometrické vyšetření může být navrženo individuálnímu žadateli o azyl, aby byla posouzena důvěryhodnost jeho žádosti, že je homosexuál, pokud se v jeho rozhovorech objevují nesrovnalosti."[300] Nicméně zkušenosti českých nevládních organizací ukazují, že sexuologické vyšetření bylo prováděno i v případech, kdy žadatel mohl dokázat odůvodněnost své žádosti jiným způsobem.[301]

Žadatelé souhlasili s tímto sexuologickým vyšetřením, nicméně je otázka, jestli jejich rozhodnutí v dané situaci bylo skutečně svobodné, jestli byli skutečně dobře informováni o samotném vyšetření a zda tyto informace byly poskytovány kompetentní osobou a zda žadatelé byli schopni informaci porozumět. Česká nevládní organizace[302] vznesla otázku, zda žadatelé o azyl byli o samotné proceduře informováni způsobem, který je pro ně srozumitelný.[303]

Podle vyjádření Ministerstva vnitra z roku 2010, naposledy příslušný správní orgán požádal o provedení odborného znaleckého posudku v oblasti sexuální diagnostiky v roce 2009, což potvrzují i nevládní organizace, které nezaznamenaly od té doby případ, kdy by žadatel o azyl podstupoval sexuologické vyšetření s cílem zjistit jeho sexuální orientaci. Ministerstvo vnitra, dle poskytnutých informací, nyní k ověřování odlišné sexuální orientace v průběhu řízení o mezinárodní ochraně využívá metodickou příručku, která mu byla poskytnuta UNHCR.

ii. Jsou pracovníci odpovědní za vyřizování žádostí o udělení azylu školeni ve specifických problémech týkajících se LGBT žadatelů o azyl?

Pracovníci odpovědní za vyřizování žádostí o udělení azylu nemají žádná speciální školení, jak by měli postupovat v případech LGBT žadatelů o azyl. Ani osoby, které dělají rozhovory s žadateli, ani překladatelé nepodstupují žádné speciální školení. Na druhou stranu zákon o azylu předpokládá, že rozhovor s žadatelem o mezinárodní ochranu bude provádět kvalifikovaná osoba.[304] Rozhovory jsou často tlumočeny z jiného jazyka než je mateřský jazyk žadatele, zákon o azylu v souladu s právem EU však předpokládá, že je rozhovor veden v mateřském jazyce nebo v jazyce, kterému je žadatel schopen porozumět.

Vzhledem k mizivému počtu žádostí o azyl odůvodněných strachem z pronásledování z důvodu sexuální orientace nebo pohlavní identity za celý rok nepovažuje Ministerstvo vnitra za nezbytné, aby bylo pro pracovníky realizováno školení o specifických problémech, s nimiž se LGBT uprchlíci a žadatelé o azyl setkávají. Pro uvedené pracovníky existuje pouze školení pro zacházení se zranitelnými skupinami osob obecně, bez zdůraznění specifik LGBT lidí.

iii. Jsou žádosti o azyl odmítány s odůvodněním, že žadatel může uniknout perzekuci v zemi původu, když bude svoji sexuální orientaci či pohlavní identitu skrývat?

Podle informace poskytnuté Ministerstvem vnitra jde v případě podání žádosti o azyl většinou o případy, kdy už dle žadatele došlo v zemi jeho původu k vyzrazení jeho odlišné sexuální orientace, případně již měl v této souvislosti i problémy, ač v minimu případů může toto doložit jinak než svou

[300] Evropská unie, Agentura pro lidská práva (2012) Homophobia, Transphobia and Discrimination on Grounds of Sexual Orientation and Gender Identity: 2010 Update – Comparative Legal Analysis,
[301] Sdružení pro integraci a migraci.
[302] Organizace pro pomoc uprchlíkům.
[303] Evropská unie, Agentura pro lidská práva (2012) Homophobia, Transphobia and Discrimination on Grounds of Sexual Orientation and Gender Identity: 2010 Update – Comparative Legal Analysis, str. 60.
[304] § 23 zákona o azylu.

věrohodnou výpovědí. Žádost by byla pravděpodobně zamítnuta v případě, že žadatel sám ze svého rozhodnutí v zemi původu svou odlišnou sexuální orientaci nijak a nikde neprojevoval způsobem, který by umožnil získat o ní informaci státním orgánům země původu, případně o své odlišné orientaci ani nikomu neřekl, neboť tak činil z vlastního rozhodnutí a není důvod se domnívat, že by v případě návratu změnil postoj. Zatím byl ale doposud vždy udělen azyl nebo doplňková ochrana osobám s odlišnou sexuální orientací nebo pohlavní identitou ze zemí, které toto trestají přímo státní mocí nebo neochraňují práva osob, napadených ze strany soukromých osob.

Nicméně podle informací poskytnutých nevládní organizací hájící práva žadatelů o azyl, byly případy, kdy žadatel byl odmítnut s odůvodněním, že pokud nebude žadatel v zemi svého původu otevřený ohledně své sexuální orientace, nehrozí mu v zemi původu nebezpečí.[305]

43. Členské státy by měly zajistit, že žadatelé o azyl nebudou posláni do země, kde bude ohrožena jejich svoboda nebo kde čelí hrozbě mučení, nelidského nebo ponižujícího zacházení nebo trestání na základě svojí sexuální orientace nebo pohlavní identity.

i. Jaká byla přijata opatření za účelem naplnění tohoto doporučení?

Podle Ministerstva vnitra i nevládních organizací je princip non-refoulement implementován dostatečně, jedná se především o institut doplňkové ochrany dle zákona o azylu, který definuje důvody, pro něž se udělí tato subsidiární – doplňková forma ochrany.[306] Důvody vymezené zákonem o azylu plně reflektují, dokonce extenzivněji, důvody nejenom vyplývající z práva EU, ale i z dalších relevantních mezinárodněprávních dokumentů, zejména pak Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod, čl. 3 a 8.

ii. Jsou zdokumentovány případy, kdy byli žadatelé o azyl vráceni do takové země?

Nevládní organizace nemají informace o případech, kdy by byl žadatel vrácen do země, kde by byl jeho život nebo svoboda ohrožen nebo by byl vystaven dalším hrozbám mučení, nelidského nebo ponižujícího zacházení nebo trestání.

44. Žadatelé o azyl by měli být chráněni proti všem diskriminačním politikám či praktikám založených na jejich sexuální orientaci nebo pohlavní identitě; zejména by měly být podniknuty kroky k prevenci hrozby fyzického násilí, včetně sexuálního zneužívání, verbálních útoků nebo jiných forem obtěžování žadatelů o azyl zbavených svobody a zajištění jejich přístupu k informacím, které jsou relevantní k jejich situaci.

i. Jaká byla přijata opatření za účelem naplnění tohoto doporučení?

Žádná specifická opatření za účelem ochrany žadatelů o azyl před diskriminací z důvodu sexuální orientace a pohlavní identity přijata nebyla. Dle informace Ministerstva vnitra se v pobytovém a integrační středisku, kde jsou žadatelé o azyl umísťováni, schází pracovní skupina v rámci projektu UNHCR na prevenci a potírání sexuálního násilí a násilí z důvodu pohlaví v ČR.

---

[305] Sdružení pro integraci a migraci

[306] § 14a zákona o azylu: (1) Doplňková ochrana se udělí cizinci, který nesplňuje důvody pro udělení azylu, bude-li v řízení o udělení mezinárodní ochrany zjištěno, že v jeho případě jsou důvodné obavy, že pokud by byl cizinec vrácen do státu, jehož je státním občanem, nebo v případě, že je osobou bez státního občanství, do státu svého posledního trvalého bydliště, by mu hrozilo skutečné nebezpečí vážné újmy podle odstavce 2 a že nemůže nebo není ochoten z důvodu takového nebezpečí využít ochrany státu, jehož je státním občanem, nebo svého posledního trvalého bydliště. (2) Za vážnou újmu se podle tohoto zákona považuje a) uložení nebo vykonání trestu smrti, b) mučení nebo nelidské či ponižující zacházení nebo trestání žadatele o mezinárodní ochranu, c) vážné ohrožení života nebo lidské důstojnosti z důvodu svévolného násilí v situacích mezinárodního nebo vnitřního ozbrojeného konfliktu, nebo d) pokud by vycestování cizince bylo v rozporu s mezinárodními závazky České republiky.

ii. Byli zaměstnanci detenčních center, policie a zdravotnický personál a dobrovolnické organizace, které mají přístup k těmto případům, vyškoleni a informováni o tématech týkajících se sexuální orientace a pohlavní identity?

Zaměstnanci detenčních center, ani policie, doktoři či dobrovolníci neprošli specifickým školením o žadatelích o azyl, kteří hledají ochranu z důvodu své sexuální orientace nebo pohlavní identity.

XI. / NÁRODNÍ STRUKTURY LIDSKÝCH PRÁV

45. Členské státy by měly zajistit, že národní struktury lidských práv budou mít jasný mandát k tomu, aby řešily diskriminaci na základě sexuální orientace nebo pohlavní identity; zejména by měly být schopny poskytovat doporučení ohledně legislativy a politik, zvyšovat povědomí mezi populací, a – v rámci mezí, které stanoví národní právní řád – zkoumat individuální žádosti týkající se jak veřejného, tak soukromého sektoru a zahájit nebo účastnit se soudního řízení.

i. Mají státní lidskoprávní struktury kompetence zabývat se diskriminací na základě sexuální orientace a pohlavní identity?

Antidiskriminační zákon svěřil pravomoc ve věcech diskriminace veřejnému ochránci práv,[307] a to včetně diskriminace z důvodu sexuální orientace a pohlavní identifikace. Ochránce působí jako antidiskriminační orgán od 1. prosince 2009.

i. V praxi státní lidskoprávní struktury
– vydávají doporučení v oblasti legislativy a politik,
– realizují osvětu mezi veřejností,
– vyšetřují individuální stížnosti,
– účastní se aktivně soudních jednání,
– mluví na podporu dodržování práv LGBT osob, například když je ohrožena svoboda shromažďování, ve vztahu k sexuální orientaci a pohlavní identitě?

Pravomoci ochránce ve věcech diskriminace stanoví zákon o veřejném ochránci práv.[308] Ochránce přispívá k prosazování práva na rovné zacházení a za tím účelem ochránce např. poskytuje metodickou pomoc obětem diskriminace, provádí výzkumy, zveřejňuje zprávy a vydává doporučení a zajišťuje výměnu dostupných informací s příslušnými evropskými subjekty.

Ochránce dosud k otázkám souvisejícím s diskriminací vydal několik doporučení pro veřejnost a stanovisek pro odborníky, nicméně žádné z těchto doporučení ani stanovisek se netýkalo rovného zacházení na základě sexuální orientace nebo pohlavní identifikace.

Podle antidiskriminačního zákona ochránce poskytuje metodickou pomoc obětem diskriminace při podávání návrhů na zahájení řízení, v praxi to znamená, že ochránce provede právní vyhodnocení

[307] § 13 antidiskriminačního zákona

[308] § 21b zákona č. 349/1999 Sb. o veřejném ochránci práv Ochránce přispívá k prosazování práva na rovné zacházení se všemi osobami bez ohledu na jejich rasu nebo etnický původ, národnost, pohlaví, sexuální orientaci, věk, zdravotní postižení, náboženské vyznání, víru nebo světový názor a za tím účelem a) poskytuje metodickou pomoc obětem diskriminace při podávání návrhů na zahájení řízení z důvodů diskriminace, b) provádí výzkum, c) zveřejňuje zprávy a vydává doporučení k otázkám souvisejícím s diskriminací, d) zajišťuje výměnu dostupných informací s příslušnými evropskými subjekty.

situace stěžovatele a nabídne mu nejvhodnější možnosti dalšího postupu, podle potřeby stěžovateli také poradí nebo nabídne spolupráci při zajištění důkazů.[309] Ochránce nicméně nemá zákonné zmocnění k tomu, aby oběti diskriminačního jednání zastupoval nebo jakkoli na straně oběti participoval v soudním řízení.

Ochránce dosud řešil čtyři stížnosti na diskriminaci z důvodu sexuální orientace a pohlavní identifikace.[310] Mezi nejzajímavější stížnosti z hlediska systémového patří např. stížnost týkající se registrovaného partnerství a nároku na rodičovský příspěvek, stížnost týkající se svěření dítěte do péče a sexuální orientace rodiče, otázku vyloučení dárce krevní plazmy pro jeho sexuální orientaci či neexistenci nároku registrovaného partnera na vdovský důchod po partnerovi.

Ochránce se obecně vyjadřuje k problematickým otázkám týkajícím se rovného zacházení a diskriminace, nicméně pokud jde o diskriminaci z důvodu sexuální orientace či pohlavní identifikace, dosud tak ještě neučinil.

Rada vlády pro lidská práva jako poradní orgán vlády zřizuje Výbory, které pro Radu vypracovávají doporučení a návrhy systémové povahy. Jedním z těchto výborů je Výbor pro sexuální menšiny. O jeho vzniku rozhodla Rada pro lidská práva na svém zasedání dne 21. 2. 2008.[311] Členy Výboru jsou zástupci dotčených ministerstev na úrovni referentů, zástupci LGBT menšiny i odborné veřejnosti. Výbor vypracovává, schvaluje a předkládá návrhy na systémové změny, tzv. podněty, Radě vlády pro lidská práva. Je-li podnět schválen Radou, je předložen ke schválení vládě. Členové Výboru se také podílejí na přípravě Zpráv o stavu lidských práv v České republice, která je každoročně předkládána vládě. Členové Výboru mohou také prostřednictvím zmocněnce pro lidská práva připomínkovat návrhy vládních materiálů legislativní i nelegislativní povahy. S připomínkami výboru tedy musí nejprve souhlasit zmocněnec vlády pro lidská práva a nadřízený ministr, v tomto volebním období předseda vlády, pod nějž od roku 2010 působnost poradních orgánů vlády spadá. Teprve po souhlasu zmocněnce a předsedy vlády může být připomínka v legislativním procesu uplatněna. To, zda bude stanovisko Výboru a tedy stanovisko zmocněnce akceptováno, závisí následně na výsledku připomínkového řízení a na stanovisku ministerstva, které daný materiál zpracovalo.

Pro vysvětlení tohoto mechanismu je nutné nejprve v krátkosti vylíčit historii zřízení poradních orgánů vlády v oblasti lidských práv. V minulosti (tedy od svého zřízení v roce 1998) byli zmocněnec vlády pro lidská práva, jakož i Rada vlády pro lidská práva, podřízeni vždy určenému členovi vlády (například ministru spravedlnosti). Vládní koalice se zastoupením Strany zelených v letech 2008-2010 vytvořila pozici ministra pro lidská práva a národnostní menšiny, do jehož kompetence poradní orgány vlády pro oblast lidských práv přešly. Tím postavila agendu lidských práv vysoko mezi své politické priority. Ministr pro lidská práva byl řádným členem vlády, účastnil se tedy pravidelně jejího zasedání, mohl samostatně (tedy bez předchozího souhlasu jiného ministra či předsedy vlády) vládě předkládat své návrhy a vyjadřovat se samostatně k návrhům zákonů a dalších opatření předkládaným jinými resorty. V uvedeném období byla současně zachována i pozice zmocněnce vlády pro lidská práva, který byl ministru pro lidská práva formálně podřízen. Současná vládní koalice,

[309] Veřejný ochránce práv (2012), webová stránka „Pomoc obětem diskriminace", dostupné na: http://www.ochrance.cz/diskriminace/pomoc-obetem-diskriminace/ (navštíveno 5. 8. 2012).
[310] Veřejný ochránce práv (2012), webová stránka „Diskriminace na základě sexuální orientace", dostupné na: http://www.ochrance.cz/diskriminace/pripady-ochrance/diskriminace-dle-zakazanychduvodu/diskriminace-na-zaklade-sexualni-orientace/ (navštíveno 5. 8. 2012).
[311] Úřad vlády ČR (2009) Výroční zpráva o činnosti Rady vlády České republiky pro lidská práva v roce 2008, dostupné na: http://www.vlada.cz/assets/ppov/rlp/cinnost-rady/vyrocnizpravy/ZPRAVA-O-CINNOSTI-RLP-2008-final.pdf (navštíveno 5. 8. 2012).

která vládne od voleb v květnu 2010, pozici ministra pro lidská práva nevytvořila, ponechala však v existenci funkci zmocněnce vlády pro lidská práva. Zmocněnec je i nadále jmenován vládou, současně ale vykonává funkci státního úředníka (je ředitelem sekce pro lidská práva Úřadu vlády České republiky). Zmocněnec je tedy podřízen jednak předsedovi vlády a jednak také vedoucímu Úřadu vlády. Poradní orgány týkající se lidských práv jsou podřízeny přímo předsedovi vlády.

V roce 2009 ministr pro lidská práva úspěšně inicioval vydání výukového materiálu o homofobii pro učitele základních a středních škol s názvem Homofobie v žákovských kolektivech, přičemž členové Výboru se podíleli na přípravě koncepce materiálu.[312]

Výbor pro sexuální menšiny zpracovává podněty pro Radu vlády pro lidská práva, v níž jsou zastoupeni zástupci občanské veřejnosti a jednotlivých ministerstev na úrovni náměstků. Pokud Rada vlády pro lidská práva podnět schválí, je prostřednictvím zmocněnce vlády pro lidská práva a jemu nadřízeného ministra předložen vládě k projednání a ke schválení. Nicméně schválení podnětu Radou vlády pro lidská práva ještě neznamená, že bude podnět vládě skutečně předložen. V praxi jsou podněty do vlády předkládány obvykle tehdy, ztotožňuje-li se s nimi i ministr, který má podnět do vlády předložit. Rada vlády pro lidská práva např. schválila v roce 2009 podnět Výboru pro sexuální menšiny ke zrušení zákazu individuální adopce v zákoně o registrovaném partnerství,[313] nicméně tehdejší ministr pro lidská práva a národnostní menšiny vzhledem ke kritice, jíž byl podnět vystaven, jej do vlády nikdy nepředložil a neučinil tak dosud ani předseda současné vlády.

Vzniku Výboru předcházelo ustavení Pracovní skupiny pro otázky sexuálních menšin ministryně pro lidská práva a národnostní menšiny, která byla vytvořena „v rámci aktivity Evropské unie, Evropský rok rovných příležitostí pro všechny 2007' a stala se společnou platformou pro setkávání zástupců a zástupkyň hlavních nevládních LGBT organizací a odborníků a odbornic zabývajících se uvedenou problematikou na akademické úrovni, jakož i některých zástupců a zástupkyň státní správy".[314] Pracovní skupina hned v roce svého vzniku zpracovala rozsáhlý materiál Analýza situace lesbické, gay, bisexuální a transgender menšiny v ČR (dále jen „Analýza"), který vůbec jako první uceleně mapoval postavení LGBT menšiny v České republice. Analýza byla zpracována s předpokladem, že bude předložena vládě, proto v závěru obsahovala řadu doporučení pro jednotlivá ministerstva s cílem zlepšit postavení LGBT menšiny v České republice. Nicméně ministryně vlády pro lidská práva a národnostní menšiny Analýzu vládě nepředložila, i přesto se Analýza stala odrazovým můstkem pro práci pracovní skupiny a následně Výboru pro sexuální menšiny.

Výbor se nezabývá individuálními stížnostmi, ani se neúčastní soudních řízení. Kromě zmíněných doporučení pro vládu, které jsou jádrem jeho činnosti, se může také veřejně vyjadřovat k událostem týkajícím se LGBT menšiny. V minulosti se tak stalo například v souvislosti s mezinárodním dnem boje proti homofobii. Výbor v roce 2009 využil této příležitosti k tomu, aby upozornil na trestnost homosexuality v řadě zemí světa. V souvislosti s projednáváním rekodifikace občanského zákoníku Výbor upozornil na vypuštění registrovaného partnerství z této právní úpravy, jejíž ambicí bylo do jednoho kodexu zahrnout veškeré otázky soukromého práva.[315]

---

[312] Více v kapitole VI. Vzdělávání.

[313] Úřad vlády ČR (2010) Výroční zpráva o činnosti Rady vlády České republiky pro lidská práva v roce 2009, dostupné na: http://www.vlada.cz/assets/ppov/rlp/cinnost-rady/vyrocnizpravy/ Zprava-o-cinnosti-RLP-2009.pdf (navštíveno 5. 8. 2012).

[314] Úřad vlády ČR (2007) Analýza situace lesbické, gay, bisexuální a transgender menšiny v ČR, str. 4, dostupné na: http://www.vlada.cz/assets/ppov/rlp/vybory/sexualni-mensiny/CZ_analyza_web.pdf (navštíveno 5. 8. 2012).

[315] Více v kapitole IV. Právo na respektování soukromého a rodinného života